ERFGOEDNOTA GEMEENTE STEENBERGEN

'Van gemeentelijk erfgoedbeleid naar gemeenschappelijk erfgoed'

Inhoudsopgave

Samenvatting 2
1. Het Steenbergse Erfgoed 4
1.1 Inleiding 4
1.2 Aanleiding 4
1.3 Doelstellingen 5
1.4 Strategie 5
1.5 Aanpak 5
1.6 Leeswijzer 6
2. Historisch profiel 7
3. Actueel beleidskader 9
3.1 Landelijke beleidsontwikkelingen 9
3.2 Ontwikkelingen in het provinciale erfgoedbeleid 12
4. Kennisoverdracht 13
4.1 Inleiding 13
4.2 Samenwerking 13
4.3. Kennisoverdracht 14
4.4. Erfgoedcommunicatieplan 15
4.5 Uitwerking van ambities 15
5. Zichtbaarheid en Beleefbaarheid 16
5.1 Inleiding 16
5.2 Kansen voor erfgoed 17
5.3 Financiële stimulans 19
5.4 Open Monumentendag 20
5.5 Uitwerking van ambities 20
6. Erfgoededucatie 21
6.1 Inleiding 21
6.2 Samenwerking 21
6.3 Productinzet- en ontwikkeling 23
6.4 Uitwerking van ambities 23
7. Behoud en Ontwikkeling 24
7.1 Gebouwd erfgoed & Religieus erfgoed 24
7.2 Cultuurlandschap 37
7.3 Archeologie 40
7.4 Immaterieel erfgoed 44
8. Slotwoord 47
9. Bijlagen 48

Samenvatting

In 2010 is door de gemeente Steenbergen de Erfgoednota *Steenbergen en haar kansrijke verleden 2010-2020* vastgesteld. Een praktische beleidsnota met daarin aandacht voor het brede veld van cultureel erfgoed: gebouwde monumenten, archeologie en cultuurlandschap. De nota stelde een aantal concrete uitvoeringsonderdelen voor die inmiddels zijn uitgevoerd, zoals een c*ultuurhistorische inventarisatiekaart* en een a*rcheologische inventarisatie- en verwachtingenkaart*. Gezien diverse ontwikkelingen en veranderingen in het (nationale) erfgoedveld is het moment daar om de beleidsnota te actualiseren. In de raadsvergadering van 21 december 2017 zijn de uitgangspunten voor de nieuwe Erfgoednota vastgesteld door de gemeenteraad. Voorliggende nota *Van gemeentelijk erfgoedbeleid naar gemeenschappelijk erfgoed* is een inhoudelijke uitwerking van deze uitgangspunten en beschrijft de omgang met het cultureel erfgoed in Steenbergen voor de komende periode.

Redenen voor actualisatie zijn onder andere de nieuwe Erfgoedwet; één integrale wet die betrekking heeft op onze museale objecten, musea, monumenten en archeologie op het land en onder water. Met de inwerkingtreding van de Omgevingswet krijgt het cultureel erfgoed een nog belangrijkere plaats bij ruimtelijke opgaven. Verder is de energietransitie een belangrijke ontwikkeling. Niet in de laatste plaats heeft het belevingsaspect van erfgoed de laatste jaren aan terrein gewonnen. Gezien het grote aanbod, zijn de vraag en de aandacht voor het verleden en haar relicten, nog nooit zo groot geweest. Hiermee is de aandacht voor immaterieel erfgoed gegroeid. Deze toenemende belangstelling is ook opgepikt door de toeristische en educatieve sector.

Het werd van groot belang geacht om de lokale gemeenschap nauw te betrekken bij de totstandkoming van de geactualiseerde Erfgoednota. Zowel in de evaluerende en informatie vergarende fasen als in de schrijf- en afrondende fasen. Er is een kerngroep in het leven geroepen, bestaande uit vertegenwoordigers van de lokale erfgoedinstellingen die in alle fasen meegedacht heeft. Er zijn werksessies met belanghebbenden georganiseerd, enquêtes gehouden onder diverse doelgroepen en een beeldvormende raadsvergadering gehouden.

Belangrijkste doelstelling is het voortzetten van, het behouden, en waar mogelijk versterken van de unieke Steenbergse identiteit. Erfgoed moet een nóg betere positie krijgen in de *ruimtelijke ordening*, het *toeristisch-recreatief* beleid en het *educatieve* beleid. Ook moet het een substantiële bijdrage leveren aan het versterken van bestaande *sociale verbindingen* evenals aan de totstandkoming van nieuwe. Het *informeren* van jong en oud over hun erfgoed in combinatie met het *zichtbaar en beleefbaar* maken van het erfgoed helpt hierbij. Gelet op deze inhoudelijke verbinding van het erfgoedbeleid met andere beleidsterreinen is gewerkt aan een gezamenlijk uitvoeringsprogramma voor erfgoed, natuur en toerisme & recreatie.

Erfgoed verleent een gemeenschap een eigen, onderscheidende identiteit, een fundament om op te bouwen en een inspiratie voor de toekomst. Het erfgoed van Steenbergen is van alle inwoners. Het is daarom van groot belang om de gemeenschap te betrekken en samen in te zetten op de duurzame instandhouding, de kennisontwikkeling – en deling, en het vergroten van de zichtbaarheid en beleefbaarheid. Vandaar dat ingezet wordt op de strategie *van gemeentelijk erfgoedbeleid naar gemeenschappelijk erfgoed*.

De nota gaat in op de volgende thema's:

- Historisch profiel
  Een beknopte omschrijving van de Steenbergse identiteit op basis van de cultuurhistorie
- Actueel beleidskader
  Een overzicht van de belangrijkste beleidsontwikkelingen op landelijk en provinciaal niveau.
- Kennisoverdracht
  Het ontsluiten en overdragen van kennis over cultureel erfgoed.
- Zichtbaarheid en beleefbaarheid
  Het zichtbaar en beleefbaar maken van cultureel erfgoed voor inwoners en bezoekers.
- Erfgoededucatie
  Het inzetten van cultureel erfgoed door de onderwijsinstellingen.
- Behoud en ontwikkeling
  De duiding en de omgang met erfgoed. En wie daarin welke rol heeft en dient te nemen. Hier wordt vervolgens onderscheid gemaakt in:
  - Gebouwd erfgoed
  - Cultuurlandschap
  - Archeologie
  - Immaterieel erfgoed

1. Het Steenbergse Erfgoed

1.1 Inleiding

Erfgoed gaat over de zichtbare en onzichtbare sporen uit ons verleden, die ons herinneren aan waar we vandaan komen en ons bewust maken van onze cultuur en geschiedenis. Dat kunnen voorwerpen zijn zoals archeologische vondsten, archieven, gebouwde of groene monumenten. Ook wel aangeduid als het materiële erfgoed. Aangevuld met bepaalde gebruiken, verhalen en tradities – ook wel het immateriële erfgoed genaamd – zijn zij het venster op ons verleden. De actualisatie van het erfgoedbeleid in Steenbergen heeft betrekking op zowel het materiële als het immateriële erfgoed.

Elke kern in de gemeente Steenbergen kent een eigen (historisch) profiel, eigen landschapskenmerken en tradities. Al deze elementen dragen bij aan de identiteit van een plaats en daarmee van onze totale gemeente. Het is belangrijk om de beleidskeuzes af te stemmen op het karakter en de specifieke gemeentelijke omstandigheden. De actualisatie van het erfgoedbeleid beschrijft hoe we als gemeenschap voor nu en in de toekomst ons unieke erfgoed kunnen behouden, versterken en de (maatschappelijke) meerwaarde kunnen benutten.

1.2 Aanleiding

In 2010 is door de gemeente Steenbergen de Erfgoednota *Steenbergen en haar kansrijke verleden 2010-2020* vastgesteld. Belangrijke doelstellingen van de nota waren enerzijds het in stand houden en versterken van het cultureel erfgoed van Steenbergen. Anderzijds het creëren van lokaal draagvlak. Vandaar dat destijds bewust voor een *bottom-up* benadering gekozen is, zodat lokale betrokkenheid en verbondenheid ontstaan. Resultaat was een praktische beleidsnota met daarin aandacht voor het brede veld van cultureel erfgoed: gebouwde monumenten, archeologie en cultuurlandschap. Diverse onderdelen uit de voornoemde Erfgoednota zijn inmiddels uitgevoerd. Er is bijvoorbeeld een c*ultuurhistorische inventarisatiekaart* en een a*rcheologische inventarisatie- en verwachtingenkaart* opgesteld. Deze kaarten bieden een belangrijke basis om beleidskeuzes aan te verbinden.

Gezien diverse ontwikkelingen en veranderingen in het (nationale) erfgoedveld is het moment daar om de beleidsnota te actualiseren. Zo is op 1 juli 2016 de nieuwe Erfgoedwet ingegaan; één integrale wet die betrekking heeft op onze museale objecten, musea, monumenten en archeologie op het land en onder water. Maar ook de nog in te voeren Omgevingswet brengt de nodige wijzigingen met zich mee. Met de inwerkingtreding van de Omgevingswet krijgt het cultureel erfgoed een nog belangrijkere plaats bij ruimtelijke opgaven. Verder is de energietransitie een belangrijke ontwikkeling. Vanuit de afspraken in het klimaatakkoord moeten monumenten ook verduurzamen en dat zal een extra opgave zijn voor eigenaren. Niet in de laatste plaats heeft het belevingsaspect van erfgoed de laatste jaren aan terrein gewonnen. Gezien het grote aanbod, zijn de vraag en de aandacht voor het verleden en haar relicten, nog nooit zo groot geweest. Hiermee is de aandacht voor immaterieel erfgoed gegroeid. Deze toenemende belangstelling is ook opgepikt door de toeristische en educatieve sector. Cultuur- en erfgoedaanbod worden steeds vaker verbonden aan cultuurtoeristische en educatieve ontwikkelingen. Met de actualisatie wordt ook de inzet van erfgoed op deze beleidsterreinen verder uitgewerkt en geborgd.

1.3 Doelstellingen

Belangrijkste doelstelling van de eerste erfgoednota van Steenbergen was het behouden en waar mogelijk versterken van de unieke Steenbergse identiteit. In de komende periode wordt deze doelstelling verder voortgezet, waarbij wel nieuwe accenten gelegd worden. Met deze actualisatie wil de gemeente Steenbergen onderstrepen, dat zij belang hecht aan de duurzame instandhouding en (door)ontwikkeling van cultuurhistorisch erfgoed van Steenbergen. Het is de bedoeling om de omgang met cultuurhistorie voor de komende jaren te regelen. Erfgoed moet een nóg betere positie krijgen in de *ruimtelijke ordening*, het *toeristisch-recreatief* beleid en het *educatieve* beleid. Ook moet het een substantiële bijdrage leveren aan het versterken van bestaande *sociale verbindingen* evenals aan de totstandkoming van nieuwe. Het *informeren* van jong en oud over hun erfgoed in combinatie met het *zichtbaar en beleefbaar* maken van het erfgoed helpt hierbij.

1.4 Strategie

Lag in de vorige nota het zwaartepunt op *behoud door ontwikkeling*. In de geactualiseerde nota is de strategie *van gemeentelijk erfgoedbeleid naar gemeenschappelijk erfgoed*. Erfgoed verleent een gemeenschap immers een eigen, onderscheidende identiteit, een fundament om op te bouwen en een inspiratie voor de toekomst. Het erfgoed van Steenbergen is van alle inwoners. Het is daarom van groot belang om de gemeenschap te betrekken en samen in te zetten op de duurzame instandhouding, de kennisontwikkeling – en deling, en het vergroten van de zichtbaarheid en beleefbaarheid. De gemeente neemt hier een sterke faciliterende rol in.
Projecten als *Expeditie Nassau* en het cultuureducatieve spel *Weet waar je woont* zijn mooie voorbeelden hoe in de gemeente Steenbergen de afgelopen jaren in lijn met deze strategie gewerkt is. Ook (de organisatie van) de jaarlijkse Open Monumentendag sluit aan op voornoemde strategie. Met dit publieksevenement wordt het Steenbergse erfgoed in de schijnwerpers gezet, waarbij de organisatie hoofdzakelijk in handen is van de lokale erfgoedinstellingen. Voor de komende periode wil de gemeente inzetten op het verder uitbouwen van deze koers. Dit sluit ook aan bij de landelijke trend om de sociale waarden van erfgoed te benutten. Steeds meer mensen voelen een grotere betrokkenheid bij erfgoed en willen het erfgoed op een goede manier doorgeven aan de toekomstige generaties omdat zij beseffen dat cultureel erfgoed waardevol is en merendeels onvervangbaar.

1.5 Aanpak

Aansluitend bij voorgaande strategie is in de aanpak voor het actualiseren van de huidige Erfgoednota logischerwijze ook gekozen voor een nauwe betrokkenheid van de gemeenschap. De aanpak voor de actualisatie bestaat uit vier fasen:

- Fase 1 bestond uit het evalueren van het bestaande beleid. In deze fase is de lokale gemeenschap op verschillende manieren uitgebreid bevraagd. Zo is een kerngroep in het leven geroepen (bestaande uit vertegenwoordigers van de erfgoedinstellingen binnen Steenbergen), zijn werksessies georganiseerd met belanghebbenden, zijn er enquêtes gehouden onder diverse doelgroepen (monumenteigenaren, eigenaren van beeldbepalende panden, onderwijsinstellingen, ondernemers, dorpsraden en ZLTO) en heeft de gemeenteraad een beeldvormende vergadering georganiseerd. Deze fase heeft veel waardevolle input opgeleverd vanuit diverse invalshoeken. De respons op de enquêtes laat zien, dat veel inwoners gehecht zijn aan het erfgoed. Meer dan 80% van de respondenten voelt zich verbonden met het culturele erfgoed. Dit rechtvaardigt dan ook de gekozen strategie *van gemeentelijk erfgoedbeleid naar gemeenschappelijk erfgoed*. De uitslag van de enquêtes zijn ter inspiratie als bijlagen opgenomen.

- Fase 2 bestond uit het opstellen van een nota van uitgangspunten. De breed verzamelde input uit fase 1 vormde de belangrijkste basis voor dit document. Uiteraard zijn inhoudelijke beleidsontwikkelingen (op landelijk, provincie en regionaal niveau) meegewogen. In deze fase is met een vertegenwoordiging van de betrokkenen uit fase 1 over de onderwerpen uit de nota van uitgangspunten gesproken. Deze nota van uitgangspunten vormde samen met de behandeling door de gemeenteraad de basis voor de verdere ontwikkeling van de Erfgoednota.
- Fase 3 betrof het opstellen van de uiteindelijke geactualiseerde erfgoednota. In deze fase is wederom een brede vertegenwoordiging van de gemeenschap betrokken, ongeveer vergelijkbaar aan fase 1.
- Fase 4 omvat de vertaling van het erfgoedbeleid naar concrete uitvoeringsacties. Vanwege de samenhang tussen de recreatieve kansenkaart, de actualisatie van het erfgoedbeleid en het natuurbeleidsplan, is gekozen om een gezamenlijk uitvoeringsprogramma op te stellen. De planning is, dat het college in juni 2018 het uitvoeringsprogramma vaststelt en de raad hierover informeert. Mochten er extra middelen benodigd zijn voor de uitvoering volgt hiervoor een apart voorstel naar de raad. In de periode voorafgaand aan de vaststelling van het uitvoeringsprogramma wordt daar waar mogelijk al wel uitvoering gegeven aan de verschillende beleidsonderdelen.

  Bij de geactualiseerde Erfgoednota zijn de *cultuurhistorische inventarisatiekaart* en de a*rcheologische inventarisatie- en verwachtingenkaart* bijgevoegd. Op deze kaarten staan met name de prioriteiten ruimtelijk aangegeven, op een onderlaag van cultuurhistorie en de verschillende landschappen. Deze inventarisaties zijn uitgevoerd als uitwerking van de eerste erfgoednota *Steenbergen en haar kansrijke verleden 2010-2020.* Bij dit proces zijn de lokale erfgoedinstellingen nauw betrokken geweest.

1.6 Leeswijzer

Het erfgoednota van de gemeente Steenbergen wordt omschreven, ingaande op:

- Historisch profiel
  Een beknopte omschrijving van de Steenbergse identiteit op basis van de cultuurhistorie
- Actueel beleidskader
  Een overzicht van de belangrijkste beleidsontwikkelingen op landelijk en provinciaal niveau.
- Kennisoverdracht
  Het ontsluiten en overdragen van kennis over cultureel erfgoed.
- Zichtbaarheid en beleefbaarheid
  Het zichtbaar en beleefbaar maken van cultureel erfgoed voor inwoners en bezoekers.
- Erfgoededucatie
  Het inzetten van cultureel erfgoed door de onderwijsinstellingen.
- Behoud en ontwikkeling
  De duiding en de omgang met erfgoed. En wie daarin welke rol heeft en dient te nemen. Hier wordt vervolgens onderscheid gemaakt in:
  - Gebouwd erfgoed
  - Cultuurlandschap
  - Archeologie
  - Immaterieel erfgoed

2. Historisch profiel

De ambivalente relatie van Nederland met water speelt een belangrijke rol in onze geschiedenis. Onze veiligheid stond voortdurend onder druk door het water, maar aan de andere kant had het water een belangrijke betekenis in bloeiperioden. In het maritieme landschap van Nederland is deze tegengestelde relatie met water herkenbaar, enerzijds een bedreiging en anderzijds een zegen. Via rivieren, meren, zeeën en oceanen kwamen Nederlanders in iedere uithoek van de wereld. Met vele periode van economische voorspoed tot gevolg. Maar dat de zee ook neemt, blijkt uit de manier waarop waterstaatkundige werken ons landschap hebben beïnvloed. Het land stroomde over, werd weer drooggemaakt voor agrarische doeleinden of juist doelbewust onder water gezet om de vijand buiten de deur te houden. Dijken, sluizen en gemalen zijn de overblijfselen hiervan.

De tegenstrijdige verhouding tot het water – en de uiteindelijke beheersing van het water – is voor het ontstaan van de gemeente Steenbergen van doorslaggevende betekenis geweest en maakt haar aantrekkelijk en uniek. Het maritieme landschap van de gemeente kenmerkt zich door een flink aantal zeer oude polderstructuren (vooral de dijken en oude wegen/verkavelingen) waarbij de geleidelijke bedijking van het landschap onlosmakelijk verbonden is met haar ontwikkelingsgeschiedenis en het (agrarisch) ontstaan van de diverse kernen binnen het gebied. De ontwikkeling in inpoldering is zeer divers en is een bijzondere afspiegeling van inpoldering door de eeuwen heen.

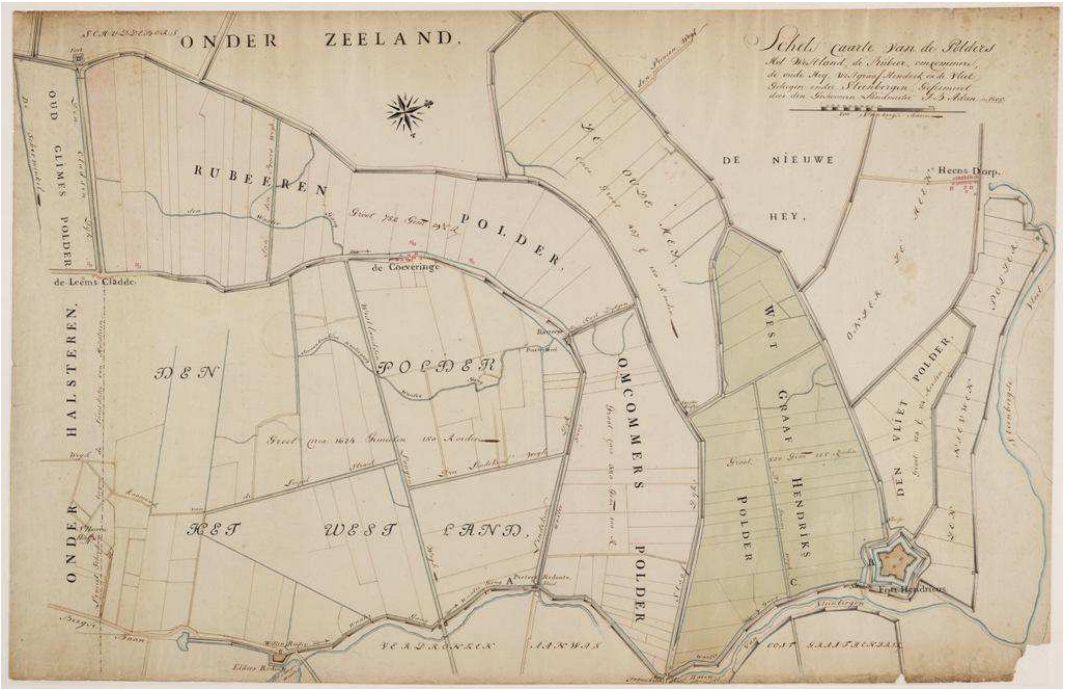

Kaart van de polders ten zuidwesten van Steenbergen, Johannes Baptiste Adan 1805 (het westen boven), archief gemeente Steenbergen. Waarschijnlijk is de kaart vervaardigd om te illustreren hoe water uit de polder Het Westland, de Rubeer-, St. Ontcommers-, Oude Heij- en West Graaf Hendrikspolder via de uitlaatsluis bij Fort Henricus kon worden afgevoerd in de richting van de Vliet.

Nauw verbonden aan deze inpoldering ontstonden militaire linies – waar de vesting Steenbergen en Fort Henricus onder andere restanten van zijn – en de qua structuur typische kernen en dijkgehuchten. Zo is Dinteloord bijvoorbeeld een mooi voorbeeld van een droogleggingsdorp uit de 17e eeuw en zijn de kernen Nieuw-Vossemeer en Kruisland gelegen in de 15e eeuw ingepolderde gebieden. De kernen De Heen en Welberg hebben een meer agrarische oorsprong. Onlosmakelijk verbonden is het vele aanwezige water in de vorm van de uitwateringspunten, de Blauwe Sluis en Boven- en Benedensas, kreken en waterlopen.

De rijke geschiedenis is bovengronds afleesbaar aan het diverse pandenbestand met industrieel erfgoed (molens en suikerindustrie), agrarisch erfgoed (streekgebonden boerderijen), religieus erfgoed (kerken), funerair erfgoed (begraafplaatsen), militair erfgoed (vesting en bunkers) en woningbouw. Ook ondergronds zijn sporen te vinden van onder andere het vestingverleden, maar ook het zout- en turfverleden.

3. Actueel beleidskader

3.1 Landelijke beleidsontwikkelingen

Erfgoedwet en Omgevingswet
Op 1 juli 2016 is de Erfgoedwet in werking getreden. Voor het eerst is er één integrale wet die betrekking heeft op onze museale objecten, musea, monumenten en archeologie op het land en onder water. Samen met de nieuwe Omgevingswet maakt de Erfgoedwet een integrale bescherming van ons cultureel erfgoed mogelijk. De omgang met het cultureel erfgoed in de fysieke leefomgeving is geregeld in de Omgevingswet. Terwijl de duiding van erfgoed en de zorg voor cultuurgoederen in overheidsbezit in de Erfgoedwet staat. Voor het gebouwde erfgoed betekent dit dat het aanwijzen van rijksmonumenten gebeurt op grond van de Erfgoedwet, maar de vergunningverlening voor het wijzigen van rijksmonumenten is geregeld in de Omgevingswet. De aanwijzing en omgang met beschermde stads- en dorpsgezichten gebeurt straks op grond van de Omgevingswet. Voor de archeologie is de verdeling grofweg: het certificeringsstelsel en het aanwijzen van archeologische rijksmonumenten staat in de Erfgoedwet en de omgang met archeologie in de fysieke leefomgeving (de vergunningverlening en de integratie in de planvorming) in de Omgevingswet.

Schema afkomstig van de website van Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed

Het behoud en beheer van het Nederlands erfgoed was geregeld in zes verschillende wetten en een regeling. Waarin roerend, onroerend en archeologisch erfgoed allemaal hun eigen specifieke definities, procedures en beschermingsmaatregelen hadden. De Erfgoedwet bundelt al deze bestaande wet- en regelgeving voor behoud en beheer van het cultureel Erfgoed in Nederland.

Bovendien zijn aan de Erfgoedwet een aantal nieuwe bepalingen toegevoegd. In de Erfgoedwet is vastgelegd hoe met ons erfgoed omgegaan wordt, wie welke verantwoordelijkheden daarbij heeft en hoe het toezicht daarop wordt uitgeoefend. Overbodige regels zijn geschrapt en de verantwoordelijkheid voor de bescherming van het cultureel erfgoed ligt waar mogelijk bij het erfgoedveld zelf. Daarmee spreekt de regering het vertrouwen uit dat de sector voldoende kennis, deskundigheid en betrokkenheid heeft om de zorg voor ons cultureel erfgoed in de praktijk waar te maken. In het overgangsrecht bij de Erfgoedwet is geregeld dat bepaalde onderdelen van de Monumentenwet 1988 ongewijzigd van toepassing blijven zolang de Omgevingswet nog niet in werking is getreden. Onder dit overgangsrecht vallen onder meer de archeologische monumentenzorg, het aanwijzen van beschermde stads- en dorpsgezichten en de instandhoudingsplicht.

Naar verwachting treedt de Omgevingswet in 2021 in werking. Het is wel de bedoeling, dat gemeenten hun processen al zoveel mogelijk inrichten volgens de principes van de Omgevingswet. In deze wet zijn zaken ondergebracht als de vergunning van (archeologische) rijksmonumenten, (aanwijzen) van stads- en dorpsgezichten, aanstellen van een erfgoedcommissie, rekening houden met cultureel erfgoed bij een omgevingsplan en het aanwijzen van provinciale/gemeentelijke monumenten. Nieuwe ontwikkelingen binnen de Omgevingswet zijn onder meer:

- Er wordt een brede definitie van cultureel erfgoed in de fysieke leefomgeving gehanteerd. Het gaat om gebouwde en aangelegde monumenten, archeologische monumenten, stads- en dorpsgezichten én cultuurlandschappen.
- De structuurvisie wordt vervangen door de omgevingsvisie. In deze omgevingsvisie staan de ontwikkelingen en ambities voor een grondgebied op lange termijn voor bouwwerken, infrastructuur, cultureel erfgoed, bodem, lucht, natuur en andere aspecten van de fysieke leefomgeving.
- Het omgevingsplan komt in de plaats van het huidige bestemmingsplan en de gemeentelijke verordeningen die over de fysieke leefomgeving gaan. Het aanwijzen van gemeentelijke monumenten gebeurt straks ook in het omgevingsplan.
- De gemeente wordt verantwoordelijk voor de vergunningverlening voor het verstoren van archeologische rijksmonumenten, in het geval er sprake is van een meervoudige aanvraag (dus als er ook nog andere omgevingsvergunningen nodig zijn voor samenhangende activiteiten). De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geeft daarover wel een bindend advies.
- In de Omgevingswet is geregeld dat in het geval van archeologische toevalsvondsten van algemeen belang niet alleen de minister van OCW maar ook de gemeente bodemverstorende werkzaamheden kan stilleggen.
- De eigenaar van een rijksmonument heeft een instandhoudingsplicht. Hij of zij moet ervoor zorgdragen dat het monument zodanig wordt onderhouden dat het behoud ervan gewaarborgd is.
- Het toetsingskader voor een sloopvergunning binnen een beschermd stads- of dorpsgezicht moet in het omgevingsplan worden opgenomen.

Erfgoed Telt

De in 2009 ingezette Modernisering Monumentenzorg (MoMo) heeft in positieve zin veel veranderd in de Nederlandse erfgoedzorg. Het is echter wel van belang om continu te bezien of het erfgoedbeleid met de bijbehorende instrumenten nog steeds voldoet aan de eisen van deze tijd, mee kan bewegen met trends en ontwikkelingen, en toekomstbestendig is. Het is goed om vragen te stellen als: wat werkt nu juist goed, en waar zijn aanpassingen noodzakelijk? Op dit moment is sprake van een aantal

grote ontwikkelingen binnen en buiten de erfgoedwereld dat aanpassing van het erfgoedbeleid noodzakelijk maakt. Zoals de energietransitie. Deze zal een flinke impact hebben op de inrichting van ons land en op het landschap, denk bijvoorbeeld aan windmolenparken en zonne-energie.
Erfgoed kan hier een positieve rol spelen: als energiemaatregelen op een zorgvuldige manier opgenomen worden in de omgeving, zorgt dat voor meer maatschappelijk draagvlak. Verder zal de Omgevingswet tot een meer ontwikkelingsgerichte manier van werken leiden en tot verdere integratie van erfgoed met andere sectoren, zoals water, natuur, milieu en infrastructuur. Alle overheden moeten een omgevingsvisie opstellen waar cultureel erfgoed een verplicht onderdeel van uitmaakt. Ook is het een gegeven, dat burgers een grote betrokkenheid bij erfgoed voelen, het willen beleven en ervaren, en er steeds minder afstand tussen de erfgoedspecialist en de monumenteigenaar komt. Met het project *Erfgoed Telt* herijkt het Rijk, in nauw overleg met het erfgoedveld, het erfgoedbeleid. In 2018 wordt het voorstel tot deze herijking gepresenteerd met als doel het toekomstbestendig maken van monumenten en gebieden en het benutten van de maatschappelijke plek van ons erfgoed.

Nieuwe subsidiemodellen

Er is een aantal nieuwe subsidies in het leven geroepen voor rijksmonumenten. Voor rijksmonumenten – die niet primair bestemd zijn voor bewoning – kan voor het planmatig onderhoud instandhoudingssubsidie worden aangevraagd. De subsidie is een tegemoetkoming in de kosten voor het regulier onderhoud van het rijksmonument. De overheid stimuleert met deze subsidie regelmatig onderhoud van het monument. Het gaat hierbij om sober onderhoud waardoor het monument planmatig in goede staat wordt gehouden. Het betreft voornamelijk zaken als schilder- en herstelwerk.

Daarnaast heeft het Rijk een subsidieregeling ingesteld waarmee herbestemming gestimuleerd kan worden. Het herbestemmen van monumenten (zoals kerken, industriegebouwen en scholen) is vaak een hele puzzel. Eigenaren kunnen subsidie aanvragen voor een haalbaarheidsonderzoek naar de herbestemmingsmogelijkheden van een monumentaal pand. Ook bestaat er subsidie voor het wind- en waterdicht maken van het pand tijdens de planfase. De regeling is ook bedoeld voor provinciale en gemeentelijke monumenten alsmede voor cultuurhistorisch waardevol vastgoed.

Duurzame monumentenzorg

De aandacht voor het onderwerp duurzame monumentenzorg is de afgelopen jaren flink toegenomen. Monumentenzorg en duurzaam bouwen zijn beide uitingen van vergelijkbare maatschappelijke betrokkenheid. De vraag is hoe ze effectief kunnen samengaan – ze lijken soms immers in tegenspraak met elkaar te zijn. Monumenten zijn immers niet energiezuinig en hebben vaak ongevraagde overruimte. Toch hebben juist monumenten hun duurzaamheid bewezen: ze gaan al lang mee en zijn vertegenwoordigers van ons cultureel erfgoed. Instandhouding van monumenten is op zichzelf al duurzaam, maar dat betekent nog geen lagere energierekening. Het toevoegen van dubbele beglazing, isolatie en zonnepanelen en dergelijke kan grote gevolgen hebben voor de cultuurhistorische waarde en uitstraling van een monument, maar ook voor het bouwfysische evenwicht van het gebouw.

3.2 Ontwikkelingen in het provinciale erfgoedbeleid

Ook binnen de provincie Noord-Brabant is er een aantal relevante beleidsontwikkelingen.

Beleidskader Erfgoed

De (verbeeldings)kracht van erfgoed is in Noord-Brabant uitgewerkt in vier verhalen: *Innovatief Brabant, Religieus Brabant, Bevochten Brabant en Bestuurlijk Brabant*. De provincie kiest focus binnen deze verhalen waar kansen liggen, vanuit erfgoed maar ook in relatie tot de sociale veerkracht en ruimtelijke en economische ontwikkelingen van Noord-Brabant. De provincie zet in op een ontwikkelingsgerichte aanpak. Daarbij trekt de provincie op met partners uit de samenleving, zoals overheden, ondernemers, eigenaren en Brabanders. Samen worden:

- verhalen uitgewerkt
- gewerkt aan initiatieven
- projecten mogelijk gemaakt
- initiatieven en energie uit de samenleving benut
- gezorgd dat de basis in orde is: de restauraties, de collecties, de educatie en de kennis
- de basisinfrastructuur verbeterd: meer samenhang brengen in de provinciale uitvoeringsorganisaties en erfgoedinstellingen.

Project DemiMore

Via dit 3-jarige project gaat de provincie Noord-Brabant tot en met 2018 met andere partijen samenwerken om de energiebesparing bij monumenten te bevorderen. Het energiebeleid bij monumenten vraagt om een specifieke aanpak. De maatregelen zullen voor 50% worden betaald uit de Interreg-subsidie. Op het vlak van energieverbruik leveren monumenten vaak slechte prestaties vanwege materiaalgebruik, omvang van de ruimtes, afwezigheid van isolatiemateriaal. Op 16 december 2015 is daarom het project DEMI MORE van start gegaan. *DemiMore* staat voor *Demonstration of Energy efficiency by Measurement and Innovation gives More*. De provincie werkt samen met Kempens Landschap een keurmerk uit voor de duurzaamheid van monumenten (BREEAM-norm). In de afgelopen maanden is er een geschiktheidsanalyse uitgevoerd om te bepalen in welke mate de vertaalde BREEAM RFO aansluit op monumentale gebouwen en de Nederlandse bouwpraktijk. Belangrijkste conclusie is dat deze norm geschikt is te maken voor de Nederlandse markt. Zo spoedig mogelijk zal, in samenwerking met de Dutch Green Building Council een opdracht worden verstrekt vanuit het DEMI MORE-project voor het onderdeel Energie in deze norm. Op korte termijn zal ook actief gezocht gaan worden naar een geschikte partij om voor de Belgische markt een dergelijke analyse uit te voeren.

4. Kennisoverdracht

Ambities:

- Het inzetten op de strategie van *gemeentelijk erfgoedbeleid naar gemeenschappelijk erfgoed*
- Het inzetten op kennisontwikkeling en -overdracht binnen de gemeenschap

4.1 Inleiding

Om rekening te kunnen houden met en voort te kunnen borduren op de geschiedenis moet die geschiedenis en het erfgoed dat daarover vertelt goed in kaart worden gebracht. Alleen door de kennis over het cultuurhistorisch erfgoed te verzamelen en te waarderen kan hiermee immers rekening worden gehouden. Zo kunnen we voorkomen dat erfgoed ongekend verloren gaat, simpelweg omdat de kennis ontbrak dat het aanwezig was. Het is minstens zo belangrijk om die kennis te delen met iedereen die hierbij een belang heeft of hiervoor interesse heeft. Zo kan er rekening mee worden gehouden bij het eigen handelen en kan het draagvlak voor het behoud van het erfgoed worden vergroot. Het delen van kennis is tweeledig: enerzijds zorgt de gemeente ervoor dat de eigen kennis voor een breed publiek wordt ontsloten. Anderzijds is er veel kennis over het erfgoed aanwezig onder inwoners (soms van generatie op generatie overgedragen) die - al dan niet via de gemeente - beschikbaar kan komen voor zoveel mogelijk mensen. Belangrijk is in dit verband ook het bijeenbrengen van alle verhalen die het materiële erfgoed betekenis geven.

4.2 Samenwerking

In Steenbergen is een aantal organisaties actief op het terrein van cultureel erfgoed. Dit zijn de verschillende heemkundekringen (zijnde Heemkundekring Ambachtsheerlijkheid in Nieuw-Vossemeer, Heemkundekring De Steenen Kamer in Steenbergen en Heemkundekring De Nyen Aenwas van Nassau in Dinteloord) en de Stichting Stadsarcheologie Steenbergen. Ook de verschillende musea houden zich bezig met de instandhouding van het Steenbergse erfgoed, zoals museum De Holle Roffel Kruisland en het AM de Jongmuseum in Nieuw-Vossemeer. Daarnaast heeft Steenbergen een aantal organisaties die niet een algemene doelstelling hebben op het gebied van cultuurhistorie, maar specifiek zijn opgericht voor een bepaald cultuurhistorisch doel. Dit zijn bijvoorbeeld De Vereniging Vosmeerse Molens/Stichting Vrienden van Vosmeerse Molens, de Stichting tot Behoud Stadhuis of de Vereniging Vaarroute West-Brabant.

Erfgoedplatform

Vanuit de strategie *van gemeentelijk erfgoedbeleid naar gemeenschappelijk erfgoed* is het vanzelfsprekend om deze partijen nauw te betrekken bij de invulling, maar zeker ook uitvoering van het erfgoedbeleid. Door – analoog aan het reeds bestaande *Cultuurplatform* – het oprichten van een *Erfgoedplatform* kunnen ontmoetingen en kennisuitwisselingen een structureel karakter krijgen. Uitgangspunt is dat de leden van het platform vanuit de verschillende kernen komen en daarmee dicht bij de inwoners staan. De bundeling van krachten levert een win-win situatie op bijvoorbeeld voor initiatieven als de (organisatie van de) Open Monumentendag, educatieve projecten of

publicaties. Het *Erfgoedplatform* komt minimaal een- of tweemaal per jaar samen en is een kweekvijver voor nieuwe initiatieven. Daarnaast denkt het platform mee over de ontwikkeling en uitvoering van het erfgoedbeleid. Mogelijk kan het platform ook de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit (lees verder: CRK) en de gemeente helpen bij de aanwijzingsprocedure van nieuwe monumenten door contact te leggen met de eigenaar. Samen met de gemeente en de CRK zet het platform zich in voor algemene doelstelling het behouden en versterken van de unieke Steenbergse historische identiteit.

4.3. Kennisoverdracht

Eigenaren

Kennis is het sleutelbegrip voor de historische verbondenheid van eigenaren met hun pand. Het is daarom nodig om reeds bestaande en potentiële monumenteigenaren en eigenaren van beeldbepalende panden proactief te informeren. Het overgrote deel van de huidige monumenteigenaren en de eigenaren van beeldbepalende panden is trots op hun stukje historie. Zo'n 80% van de eigenaren van beeldbepalende panden en monumenteigenaren geeft immers aan zich verbonden te voelen met het cultureel erfgoed van de gemeente Steenbergen. Om deze belangrijke doelgroepen nog trotser en bewuster te maken van de waarden van hun objecten, is er op het gebied van kennisoverdracht winst te behalen. Van de monumenteigenaren geeft 40% aan onvoldoende op de hoogte te zijn van de effecten van een monumentenstatus. Van de eigenaren van beeldbepalende panden geeft 83% aan niet te weten in een beeldbepalend pand te wonen. Het informeren van de eigenaren is niet alleen relevant tijdens het proces van de uitbreiding van de gemeentelijke monumentenlijst. Het gaat ook om de continue informatieverschaffing aan eigenaren omtrent relevante wet- en regelgeving, subsidieregelingen, beleidsontwikkelingen etc.

Lokale kennis

De lokale historische kennis over Steenbergen is over de diverse erfgoedinstellingen, organisaties en inwoners versnipperd. Zij beheren deze kennis allen op hun eigen wijze. Zo is de gemeente bronhouder van bepaalde documenten, maar ook de heemkundekringen en de Stichting Stadsarcheologie hebben uitgebreide collecties. Het informatiebeheer binnen de lokale erfgoedinstelling is vaak onder gebracht bij een gepassioneerde vrijwilliger. Het risico bestaat, dat deze informatie niet wordt overgedragen wanneer de persoon het niet meer kan of wil uitvoeren. Om de beschikbare, lokale kennis voor de toekomst te borgen, is het van belang dat deze kennis in overleg met de belanghebbenden eenduidig volgens een uniform systeem digitaal wordt ontsloten. Het verdient voorkeur dat de erfgoedinstellingen de ontsluiting van hun collecties en kennis middels hetzelfde systeem doen. Met behulp van een protocol wordt een heldere en eenduidige werkwijze afgesproken:

- wat wordt wel en niet ontsloten
- met welk doel wordt de kennis ontsloten
- hoe mag de kennis hergebruikt worden en door wie
- hoe wordt de database actueel gehouden
- hoe functioneert de database na een bepaalde periode - evaluatie
- wie is eigenaar van de database
- welke verantwoordelijkheden hebben de eigenaar en partners.

Steenbergse canon

Het opstellen van een Steenbergse canon stimuleert de interesse in en de aandacht voor de eigen leef- en woonomgeving. De erfgoedcanon vertelt het lokale historische en culturele verhaal van de gemeente Steenbergen en haar afzonderlijke kernen. Het betreft geen volledige geschiedschrijving, maar een bundeling van de meest bijzondere en opmerkelijke feiten en ontwikkelingen. Het gaat dan niet alleen om gebouwen of gebruiksvoorwerpen, maar vooral ook om verhalen en historische personen. De canon sluit daarmee aan bij de ambitie uit paragraaf 7.4 immaterieel erfgoed en materieel erfgoed te verbinden ten behoeve van behoud en ontwikkeling, kennisoverdracht, zichtbaarheid en beleefbaarheid en erfgoededucatie.

De canon kan vervolgens ingezet worden voor educatieve en toeristische & recreatieve doeleinden. Het maakt de lokale historische informatie toegankelijk en laagdrempelig. Voor de borging van de lokale kennis en het maatschappelijk draagvlak is samenwerking met onder andere de cultuurhistorische verenigingen van groot belang. De eerste stappen rondom de ontwikkeling zijn reeds gezet. De oplevering staat gepland begin 2019, waarbij nog niet vaststaat hoe de definitieve versie eruit komt te zien

4.4. Erfgoedcommunicatieplan

Om in lijn met de strategie *van gemeentelijk erfgoedbeleid naar gemeenschappelijk erfgoed* uitvoering te geven aan het erfgoedbeleid is het verstandig een lange termijn communicatieplan op te stellen. De nota staat immers vol met voornemens tot (publieksgerichte) activiteiten en evenementen, maar ook informatievoorziening over het erfgoedbeleid naar verschillende doelgroepen. Om deze goed op elkaar af te stemmen, en waar mogelijk/nodig met elkaar te verbinden, is een overkoepelend communicatieplan aan te bevelen. Nauwe samenwerking met de gemeentelijke afdeling communicatie is hierbij van belang. De inzet van een aantal gemeentelijke instrumenten kan bevorderend werken voor de kennisdeling. Denk daarbij aan het beter benutten van de gemeentelijke website, lokale en de *social media*.

4.5 Uitwerking van ambities

Inzetten op kennisontwikkeling en kennisoverdracht binnen de gemeenschap is van cruciaal belang om rekening te kunnen houden met en voort te kunnen bouwen op de geschiedenis van Steenbergen. Om aan de gestelde ambities de komende beleidsperiode uitvoering te geven, wordt ingezet op

- Het voortzetten en versterken van de samenwerking met de lokale erfgoedinstellingen
- Het eenduidig (digitaal)ontsluiten van beschikbare, lokale kennis
- Het structureel informeren van reeds bestaande en potentiele monumenteigenaren en eigenaren van beeldbepalende panden
- Het opstellen van een Steenbergse canon
- Het opstellen van een overkoepelend erfgoedcommunicatieplan waarin bovengenoemde stappen worden opgenomen alsook andere communicatieactiviteiten binnen deze nota. Hierin is ook aandacht voor het inzetten van diverse gemeentelijke communicatiemiddelen.

5. Zichtbaarheid en Beleefbaarheid

Ambities:

- Het inzetten op de strategie van *gemeentelijk erfgoedbeleid naar gemeenschappelijk erfgoed*
- Het verbeteren van de zichtbaarheid en beleefbaarheid van cultureel erfgoed voor inwoners en bezoekers

5.1 Inleiding

Erfgoedbeleving is niet meer weg te denken uit het huidige cultuur- en erfgoedbeleid. Gezien het ruime aanbod, bestaat er een levendige belangstelling voor alles dat met het verleden of de restanten daarvan te maken heeft. Deze toenemende interesse wordt ook steeds beter opgepikt door de cultuurtoeristische sector en de media. Cultuur- en erfgoedaanbod wordt steeds vaker verbonden aan economische en cultuurtoeristische ontwikkelingen. Cultuurtoerisme kan bijdragen aan de instandhouding van erfgoed.

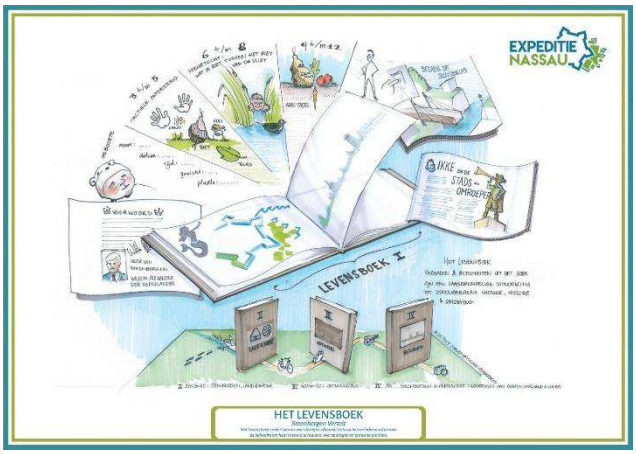

De stad Steenbergen is op Expeditie Nassau. Een expeditie vernoemd naar Koning Willem-Alexander, Heer van Steenbergen. Een ontdekkingsreis met een duidelijk doel: ervoor zorgen dat Steenbergen trots wordt op haar rijke vestingverleden. Dat haar inwoners haar historie leren kennen, omarmen en uitdragen. Samen delen zij een reisdoel: ervoor zorgen dat Steenbergen trots wordt op haar rijke vestingverleden. Van alle ideeën zijn de expeditieleden het meest trots op Het Levensboek. Bij zijn of haar geboorte ontvangt iedere nieuwe Steenbergenaar een eigen exemplaar en gedurende de jaren dat het kind opgroeit, komt daar steeds een nieuw deel bij. Ieder deel begint met een verhaal over de geschiedenis van de stad in woord en beeld. De vormgeving van de historische vertelling wordt aangepast aan de leeftijd waarin het kind zich bevindt. Van een prentenboek voor de kleinsten tot een spannende strip voor het oudere kind. Het Levensboek van Expeditie Nassau kreeg op provinciaal niveau de erkenning die het verdient. Het drong door tot de finale van de Brabantse Erfgoedprijs 2017!

Om de unieke historische kwaliteiten van Steenbergen onder de aandacht te brengen van een groter publiek, zodat veel mensen (waaronder de eigen inwoners van jong tot oud en bezoekers) ervan kunnen genieten, heeft de gemeente Steenbergen een aantal projecten reeds opgezet. Denk daarbij aan *Expeditie Nassau* en het cultuureducatieve spel *Weet waar je woont*. Uit de verschillende enquêtes blijkt, dat 70% van de respondenten van mening is dat erfgoed kan bijdragen aan de beleefbaarheid. Bewustwording en zichtbaarheid worden hierin als speerpunten aangegeven. Beide dragen bij aan een gevoel van trots en ambassadeurschap van de eigen inwoners. Deze speerpunten werden ook benoemd tijdens de beeldvormende vergadering. Een groot deel geeft eveneens aan, dat de mogelijkheden op het gebied van toerisme nog onvoldoende worden benut. Daarvoor is het onder meer nodig, dat de gemeentelijke organisatie voldoende is toegerust om snel te schakelen als zich kansen aandienen. Beleving en zichtbaarheid volgen op behoud en ontwikkeling en het vermeerderen en delen van kennis. Pas als erfgoed goed onderhouden is en er voldoende kennis over aanwezig is, kunnen we werken aan het over het voetlicht brengen van het erfgoed en kan het als economische drager en motor functioneren.

5.2 Kansen voor erfgoed

De inzet van het Steenbergse erfgoed als inspiratiebron biedt verschillende kansen. Enerzijds kansen op toeristisch en recreatief vlak, zoals ook overzichtelijk weergegeven is op de *toeristisch-recreatieve kansenkaart*. In de toelichting op voornoemde *kansenkaart* zijn de drie kernkwaliteiten van Steenbergen omschreven, zijnde water, natuur en cultuurhistorie. Ondanks dat cultuurhistorie apart benoemd is, rusten de andere twee kwaliteiten uiteraard ook op een sterke cultuurhistorische inslag. De kaart is vervolgens ingedeeld op aandachtsgebieden landschap (indeling op basis van de bodem zand, klei of water), cultuurhistorie (materieel of immaterieel erfgoed) en recreatie (verblijfsrecreatie, dagrecreatie en verblijf). Uit de weergave blijkt het bijzondere en verscheidende karakter van Steenbergen – een karakter dat als inspiratiebron kan dienen voor het ontwikkelen van recreatieve en toeristische initiatieven. Acties voortvloeiend uit deze geactualiseerde Erfgoednota (bijvoorbeeld de verschillende inventarisaties naar erfgoedcategorieën) leveren bouwstenen om uitvoering te geven aan en verdere inspiratie te bieden voor de *toeristisch-recreatieve kansenkaart*.

Anderzijds biedt erfgoed ook kansen om als bindmiddel en motor in te zetten op het sociale domein (ouderenzorg, integratie, arbeidsmarkt etc.). Erfgoed is een inclusief en dynamisch begrip waarin mensen zich herkennen en waarop ze zich kunnen verbinden. *Vraag niet wat jij kunt doen voor erfgoed, maar vraag wat het erfgoed kan doen voor jou!*

Om de kansen te benutten is het goed om naar een aantal trends te kijken:

- Intensivering. Mensen willen meer en meer onderdeel zijn van een beleving, een historische sensatie waarbij hun zintuigen worden geprikkeld. Een beleving die gebaseerd is op kennis en die authentiek is. Dit biedt mogelijkheden voor een verbinding tussen de positie van erfgoed en cultuurlandschap bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen.
- Informalisering. Dit betreft het toegankelijk maken van informatie en kennis voor een breed publiek. De ‘democratisering van kennis’ is de tendens. Erfgoedzorg is niet meer alleen weggelegd voor experts. De positie en betrokkenheid van burgers bij erfgoed wordt steeds groter. Een trend waar Steenbergen met haar strategie van *gemeentelijk erfgoedbeleid naar gemeenschappelijk erfgoed* op aansluit.
- Individualisering. Erfgoed heeft met name betekenis en impact op mensen wanneer het gekoppeld kan worden aan het belangstellende individu. Bijvoorbeeld door erfgoed waar

eigen voorouders hebben gewoond of gebruik van hebben gemaakt. Er vindt een verschuiving plaats van verhalen over objecten naar verhalen over mensen. Erfgoed gaat niet alleen over het verleden van ridders en jonkvrouwen, maar ook over dat van de gewone mens. De inwoners van Steenbergen herkennen zich in het erfgoed als zij iets horen of lezen over hun achtertuin, hun dorpsplein of de buurtschap waar hun grootouders woonden. De geschiedenis komt daardoor dichtbij.

- Internationalisering. Door de toegenomen reismogelijkheden kijkt het publiek als toerist naar erfgoed, waarbij buitenlandse referenties worden gebruikt. Tegelijk is er een tegenbeweging te ontwaren, de regionalisering. De aandacht voor het streekeigene is sterk toegenomen. Voor Steenbergen zijn er op beide niveaus mogelijkheden, zoals ook blijkt uit de *toeristisch-recreatieve kansenkaart*. Internationaal door mee te doen in de UNESCO-nominatie *Geopark Schelde Delta* en regionaal door programma's als de West-Brabantse Waterlinie en Zuiderwaterlinie.
- Informatisering. Een tendens die voor alle voorstaande trends geldt is de toenemende informatisering. Kennis wordt breed toegankelijk (gemaakt) voor en door het publiek. Daarnaast ontstaan technische mogelijkheden om erfgoed zichtbaar te maken, zoals *layar*-applicaties voor de smartphone. Kennis kan in toenemende mate via digitale media worden overgebracht. Ook in Steenbergen zijn diverse initiatieven op deze manier ontwikkeld.

Zuiderwaterlinie

Dwars door Brabant loopt de Zuiderwaterlinie: de vroegere scheidslijn tussen het protestante Noorden en het katholieke Zuiden. De Zuiderwaterlinie uit de 16e en 17e eeuw is een historisch kralensnoer van vestingsteden, forten, schansen en inundatievlaktes. Met een ingenieus stelsel van dijken en sluizen wordt het land tussen deze versterkte steden in tijden van oorlog onder water gezet (inundatie). De Zuiderwaterlinie was onderverdeeld in een serie kleinere linies, die nauw op elkaar afgestemd waren. Het westelijke deel van de 'Zuiderfrontier' bestond uit de Staats-Spaanse Linies in Zeeuws-Vlaanderen en de West-Brabantse Waterlinie. Voor de toekomst van de Zuiderwaterlinie spelen verbindingen opnieuw een hoofdrol. Het gaat daarbij deels om nieuwe fysieke verbindingen tussen natuurgebieden en historische bezienswaardigheden. Maar het gaat ook om een gedeelde identiteit die bestaande vestingwerken, landschappen en activiteiten samenbrengt onder de noemer Zuiderwaterlinie.

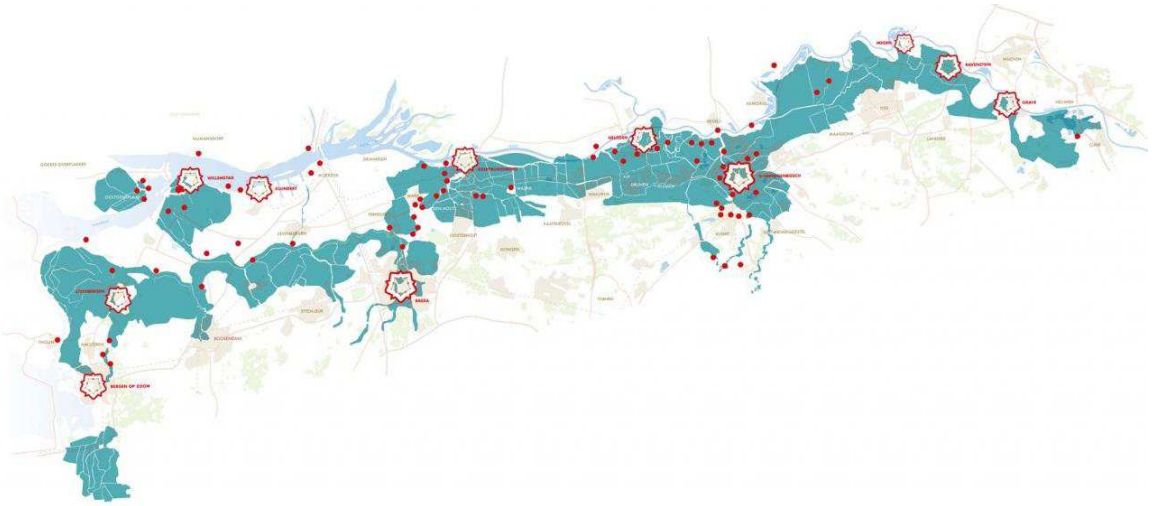

Overzicht van de Zuiderwaterlinie die liep van Grave tot aan Bergen op Zoom – een stelsel van 11 vestingsteden, dijken en sluizen, waardoor het land tussen steden in tijden van oorlog onder water kon worden gezet.

West-Brabantse Waterlinie

West-Brabantse Waterlinie is een oude verdedigingslinie die zijn bijzondere karakter vooral dankt aan de Tachtigjarige Oorlog. Van Benedensas in Steenbergen tot de Waterschans in Bergen op Zoom zijn destijds forten aangelegd. Diverse keren werd het land onder water gezet om de Spanjaarden tegen te houden. Dankzij de provinciale regeling *Landschappen van Allure* wordt de zichtbaarheid en beleefbaarheid van het gebied versterkt, waarbij het terugbrengen van de contouren in het landschap en een langdurig 'hergebruik' hiervan centraal staan. Er komen uitkijktorens op de forten, er worden steigers aangelegd en toegangsbruggen naar de forten gemaakt. Er komt een waterspeelplaats en nieuwe fiets- en wandelroutes worden uitgezet om het gebied nog verder te verkennen.

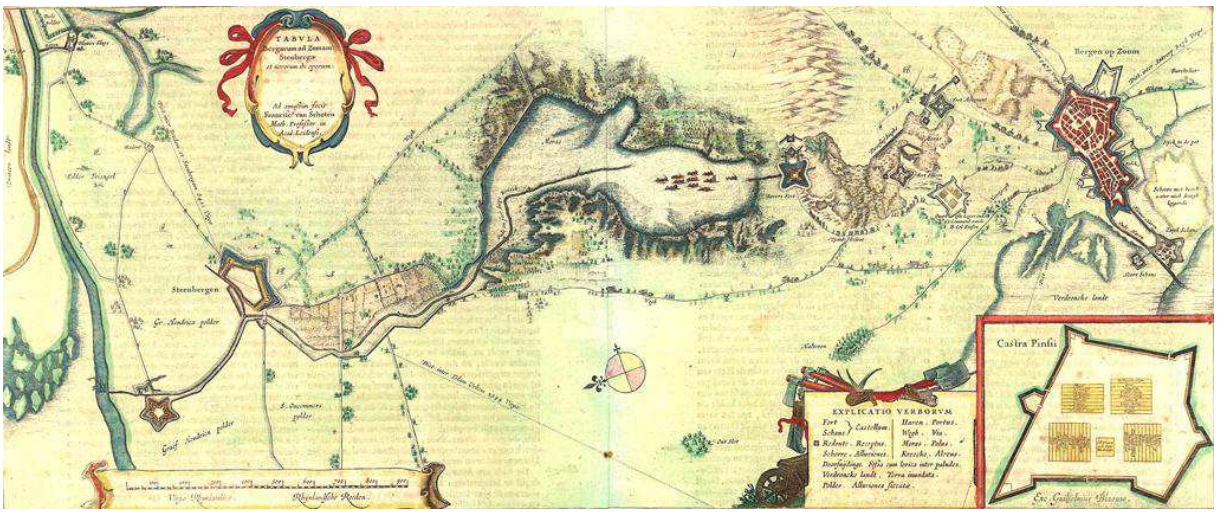

Historische kaart van de waterlinie – door Frans van Schooten, professor der fortificatiën te Leiden, september 1628.

5.3 Financiële stimulans

Om organisaties, bedrijven en inwoners te stimuleren om actief te participeren in het beleefbaar en zichtbaar maken van het diverse Steenbergse erfgoed is het aan te bevelen een subsidieregeling in het leven te roepen. Een stimuleringsregeling om inwoners en organisaties actief aan de slag te laten gaan met het beleefbaar en zichtbaar maken van het Steenbergse erfgoed. Met als doel het vergroten van draagvlak voor en kennis van erfgoed (NB. deze regeling is niet bedoeld voor het gebouwde erfgoed). Denk bijvoorbeeld aan de ontwikkeling van een stadswandeling door een heemkundekring of een historisch evenement. Maar zeker ook aan het zichtbaar maken van het ondergrondse Steenbergse erfgoed. Dit zijn vaak tot de verbeelding sprekende overblijfselen, die deels nog onder de grond zijn, opgegraven zijn of uit hun context zijn geplaatst. Het is van belang om in de subsidieverordening de kaders aan te geven wanneer subsidie wordt verleend (subsidieplafonds, periodieke voorwaarden, criteria aan het soort initiatieven). Het uitgangspunt zou kunnen zijn, dat wanneer een historische vereniging deelneemt en daarvoor kosten maakt, zij in aanmerking komt voor een bijdrage in de kosten die zij maakt.

5.4 Open Monumentendag

Open Monumentendag is een prachtig landelijk initiatief, dat sinds 1987 in Nederland bestaat. Aan de hand van landelijke thema's wordt breed aandacht gevraagd voor cultureel erfgoed. Met een bezoekersaantal van ongeveer een miljoen is het hét grootste culturele evenement in ons land. Ook de gemeente Steenbergen heeft de afgelopen jaren meegedaan aan Open Monumentendag. Het is de bedoeling om structureel deel te nemen met de openstelling van monumenten en aanvullende activiteiten. De gemeente faciliteert en stimuleert met name de erfgoedinstellingen tot deelname met een passende activiteit. De ambitie is om jaarlijks meer en nieuwe activiteiten/openstellingen te stimuleren, zodat het evenement groter en bekender, en daarmee beter bezocht, wordt.

In 2017 is vanuit Open Monumentendag de geslaagde koppeling gelegd met kunst&cultuur door in september een maandlang kunst, cultuur en erfgoed in de schijnwerpers te zetten. Vanuit het culturele en erfgoedveld is de wens uitgesproken om deze samenwerking naar de toekomst te continueren en verder uit te bouwen. Met als doel inwoners en bezoekers van onze gemeente, op een laagdrempelige manier kennis te laten maken met het verleden maar ook de hedendaagse kunst en cultuur in de gemeente.

Overzicht van posters van een greep uit de activiteiten tijdens Open Monumentendag 2017.

5.5 Uitwerking van ambities

Bewustwording en zichtbaarheid/beleefbaarheid dragen bij aan het gevoel van trots zijn op het eigen erfgoed bij inwoners. Om vervolgens als ambassadeur deze uniciteit uit te dragen naar bezoekers. Vanuit de strategie *van gemeentelijk erfgoedbeleid naar gemeenschappelijk erfgoed* wordt dan ook voorgesteld om de zichtbaarheid en beleefbaarheid van cultureel erfgoed te stimuleren.
Om aan de gestelde ambities de komende beleidsperiode uitvoering te geven, wordt ingezet op

- Nauw aan te sluiten op en beter benutten van recreatieve en toeristische kansen die zich voordoen op zowel nationaal, regionaal als lokaal niveau.
- Het inzetten van erfgoed als bindmiddel en motor op het sociale domein
- Het in het leven roepen van een subsidieregeling om lokale initiatieven te faciliteren en actief te stimuleren
- Het continueren en uitbouwen van de gemeentelijke deelname aan Open Monumentendag

6. Erfgoededucatie

Ambities:

- Het cultureel erfgoed van Steenbergen verdient een betekenisvolle plek in het onderwijs

6.1 Inleiding

In de nota *Smaak van Steenbergen in beeld – kunst en cultuurnota* is het doel van kunst en cultuur geformuleerd om cohesie binnen de gemeente te versterken en om ontwikkelingskansen voor de jeugd te bieden. Ambitie in deze nota is om ieder kind een basis voor een inspirerend en betekenisvol leven te bieden, waarbij elk kind dezelfde kansen verdient. Cultuureducatie in het (primair) onderwijs is voor het realiseren van deze ambitie van groot belang. De keuze voor cultuureducatie is enerzijds landelijk en anderzijds lokaal ingestoken. Aangezien erfgoededucatie een substantieel onderdeel vormt van cultuureducatie, is het van belang om het in deze nota als zelfstandige discipline te positioneren. Erfgoededucatie omvat een breed spectrum aan activiteiten die zowel kennis en begrip als beleving van erfgoed tot doel hebben. Het verhaal en de betekenis die individuen of groepen aan het erfgoed toekennen staan centraal. Leerlingen ontwikkelen inlevingsvermogen en persoonlijk, cultureel en historisch bewustzijn. Erfgoededucatie is ook: leren over, door en met erfgoed. Het koppelt taalactiviteiten, burgerschapsvorming, historische en geografische vaardigheden en onderdelen uit cultuureducatie. Erfgoed is een middel: het maakt lesstof tastbaar, visueel en hoorbaar. In aansluiting op het kunst- en cultuurbeleid ligt in de komende periode de focus op het primaire onderwijs. Op die manier kunnen we bijna alle kinderen in de gemeente bereiken. Als logische vervolgstap kan daarna worden onderzocht hoe erfgoededucatie in het voortgezet onderwijs kan worden ingezet.

6.2 Samenwerking

Zoals omschreven in paragraaf 4.2 is er in Steenbergen een aantal instellingen actief op het terrein van cultureel erfgoed. Vanuit de strategie *van gemeentelijk erfgoedbeleid naar gemeenschappelijk erfgoed* is het vanzelfsprekend om deze partijen nauw te betrekken bij de ontwikkeling en uitvoering van een erfgoededucatiebeleid. Op de korte termijn houdt dit het samenbrengen en stimuleren van voornoemde instellingen en scholen in om samen op te trekken in erfgoededucatie. Om zo ten eerste een beeld te krijgen wat het aanbod is en wat de vraag is. In de praktijk blijkt, dat aanbieders en scholen elkaars *taal* nog onvoldoende spreken. Het in hoofdstuk 4 genoemde *Erfgoedplatform* kan een belangrijke rol spelen. Erfgoed Brabant verzorgt speciale trainingen voor zowel leerkrachten als voor erfgoedinstelling om deze groepen nader tot elkaar te brengen. Voor de lange termijn is aan te bevelen om het aanstellen van een erfgoededucatie intermediair (vergelijkbaar aan de reeds bestaande cultuureducatie intermediair) te onderzoeken. Daarnaast zal op de lange termijn een visie op erfgoededucatie opgesteld worden die afgestemd wordt op het gemeentelijke cultuureducatiebeleid.

Een kleine greep uit de vele beschikbare erfgoededucatieprojecten

Weetwaarjewoont

Via het online spel maken kinderen kennis met de historie van de kernen in Steenbergen. Spelers verdienen punten en stenen door het beantwoorden van vragen. Daarmee kopen ze allerlei attributen om hun woonplaats aan te kleden, zoals een achtbaan of een reuzenrad. Het is een initiatief van het Platform Kunst en Cultuur Steenbergen (financieel) ondersteund door Kiwanis, gemeente Steenbergen, heemkundekringen, dorpsraden, particulieren en sponsoren.

Op stap met Jet en Jan, jong in 1910 – groep 5

Samen met de tweeling Jet en Jan maken kinderen kennis met het dagelijks leven in 1910. Daarbij komen thema's kleding, wonen, werk, school, voeding, vervoer en spel aan bod. Het project is op maat gemaakt voor het dorp of de stad waar de leerlingen op school zitten. In een museum in de buurt gaan leerlingen zelf aan de slag met voorwerpen uit de tijd van Jet en Jan. Meer informatie bij Erfgoed Brabant.

De Erfgoedonderzoeker – groepen 5 t/m 8

Leerlingen ontdekken erfgoed van henzelf, erfgoed van de omgeving en erfgoed van iedereen door middel van de vragen die de Erfgoedonderzoeker stelt. De onderzoeker doet een kleine greep uit een oneindig aantal erfgoedbronnen en stelt bij iedere bron een vraag. Want dat is waar het om draait: erfgoed vraagt om onderzoek. Meer informatie bij Erfgoed Brabant.

Expeditie Heilige Huisjes – groep 7 en 8

Aan de hand van SchoolTV filmpjes van Heilige Huisjes worden de wereldgodsdiensten behandeld en tegelijkertijd de link gelegd naar religieus erfgoed in de omgeving van de leerling zelf. Kerken, moskeeën, kloosters en synagogen: talloze Brabantse religieuze gebouwen stellen hun deuren open voor schoolklassen. Leerlingen ontdekken wat die gebouwen betekenen, wat ze zeggen over de mensen die er komen en wat die belangrijk vinden in hun leven. Meer informatie bij Erfgoed Brabant.

Liberation Route – groep 8

De route is in het landschap op diverse plekken gemarkeerd door grote keien waar het verhaal van die plek te beluisteren is door middel van een hoorspel. Bij zeven keien is in opdracht van de Stichting Liberation Route lesmateriaal ontwikkeld, zodat leerlingen kunnen beleven wat zich in hun directe omgeving heeft afgespeeld tijdens WOII. In Steenbergen staan luisterzuilen, verdeeld over drie locaties. Twee in Welberg (de Kapelaan Kockstraat en de Hoogstraat) en één in Dinteloord (op het Raadhuisplein). De zuilen vertellen de verhalen over de bevrijding. Meer informatie bij Erfgoed Brabant.

6.3 Productinzet- en ontwikkeling

Zodra het aanbod van erfgoededucatieprojecten en de vraag bij basisscholen goed in kaart zijn gebracht, is het van belang om beide te *matchen*. Gezien de overvolle lesprogramma's op scholen bieden lesstof vervangende projecten het meeste perspectief. Goede aansluiting op methodes, leerlijnen en kerndoelen maakt dit proces makkelijker. Via Erfgoed Brabant is er veel materiaal beschikbaar, maar binnen de gemeente zijn ook eigen projecten ontwikkeld (zie de hiervoor genoemde projecten voor een aantal voorbeelden). Het is de wens om de cultuur educatieve spel *Weet waar je woont* te zowel technisch als inhoudelijk te actualiseren en de doelgroep ervan uit te breiden. In de huidige opzet zijn leerlingen van groep 7 en 8 van het primaire onderwijs de doelgroep. Voor deze actualiserings- en uitbreidingsslag is reeds een werkgroep actief. De middelen voor onderhoud lopen via het cultuurbudget.

Naast het inzetten van bestaande erfgoededucatieprojecten, kan eventueel in gezamenlijkheid (van erfgoedinstellingen en scholen) nieuw materiaal ontwikkeld worden. Hierbij verdienen projecten voor de onderbouw in het primaire onderwijs speciale aandacht. Voor de onderbouw is namelijk minder materiaal beschikbaar dan voor de bovenbouw. Goed ontsloten, lokale kennis biedt de scholen een bron van informatie en inspiratie om de lessen mee te verrijken.

6.4 Uitwerking van ambities

Erfgoededucatie draagt bij aan zowel kennis en begrip als beleving van het erfgoed en de (lokale eigen) omgeving. Vanuit de visie *van gemeentelijk erfgoedbeleid naar gemeenschappelijk erfgoed* wordt voorgesteld om cultureel erfgoed een betekenisvolle plek te geven in het onderwijs. Waarbij op de korte termijn wordt ingezet op primair onderwijs en op de lange termijn gekeken kan worden naar het voortgezet onderwijs.
Om aan de gestelde ambities de komende beleidsperiode uitvoering te geven, wordt ingezet op:

- Samenwerking intensiveren tussen aanbieders van erfgoededucatie en de lokale scholen
- Het koppelen van het bestaande aanbod van erfgoedinstellingen aan de vraag bij scholen
- Het verzorgen van een training van Erfgoed Brabant voor de erfgoedinstellingen en leerkrachten op scholen
- Het mogelijk in gezamenlijkheid van scholen en erfgoedinstellingen ontwikkelen van nieuwe producten
- Het onderzoeken van de mogelijkheid tot het aanstellen van een erfgoededucatie intermediair
- Het opstellen van een specifieke visie op het gebied van erfgoededucatie gekoppeld aan het onderwijsbeleid

7. Behoud en Ontwikkeling

7.1 Gebouwd erfgoed & Religieus erfgoed

Ambities voor monumenten en beeldbepalende panden:

- Duurzaam behouden en ontwikkelen van de voor Steenbergen cultuurhistorisch waardevolle objecten voor nu en in de toekomst
- Het behouden en versterken van de beeldkwaliteit van de historische kernen en het buitengebied

Ambitie voor religieus erfgoed:

- Duurzaam behouden en ontwikkelen van religieus erfgoed in Steenbergen

Inleiding

Het DNA van een kern/gemeente wordt in belangrijke mate bepaald door het gebouwd erfgoed. De Gummaruskerk in Steenbergen of de Hervormde Kerk in Dinteloord, het sluizencomplex bij Beneden Sas, de molens, De Vos in De Heen en Assumburg in Nieuw-Vossemeer, de verschillende boerderijen in Kruisland en Welberg.

Het zijn deze monumenten die mensen een gevoel van herkenning en geven en ze vertellen dat ze thuis zijn. Met elkaar vertellen deze monumenten de geschiedenis van de gemeente en de mensen die er woonden en wonen. Belangrijk is dat monumenten niet op zichzelf, staan maar hun waarde vooral ontlenen aan de onderlinge samenhang en directe omgeving. Kenmerkend voor Steenbergen is ook de eigen ruimtelijke identiteit van de zes kernen. Die kernen vormen samen de gemeente Steenbergen, maar toch zijn ze niet te vergelijken met elkaar. Zo wordt het ook door de inwoners ervaren. Ze voelen zich verbonden met de gemeente maar vooral ook met hun eigen kern. Die verscheidenheid in verbondenheid maakt de gemeente bijzonder. Om de ruimtelijke identiteit goed te bewaren, is het niet alleen nodig dat gekeken wordt naar de overkoepelende waarden maar vooral ook naar de waarden op kernniveau. De kernen zijn onderling verbonden door ruime open polders en het vele water dat onze gemeente rijk is. Dat open polderlandschap en water maakt onze gemeente aantrekkelijk en bijzonder.

Het gebouwd erfgoed bestaat uit monumenten, beeldbepalende panden en religieus erfgoed.
De gemeente Steenbergen telt op dit moment 32 rijkmonumenten en 37 gemeentelijke monumenten. De rijksmonumenten zijn opgenomen in het rijksmonumentenregister en zijn beschermd op basis van de Erfgoedwet. De gemeentelijke monumenten worden beschermd door de gemeentelijke erfgoedverordening.

Gemeentelijke monumenten

De gemeente Steenbergen heeft zowel rijks- als gemeentelijke monumenten. Via de Erfgoedwet en de gemeentelijke Erfgoedverordening is verbouwing en sloop van deze panden gereguleerd. Door middel van een vergunning worden de belangen vanuit het oogpunt van cultuurhistorie en monumentenzorg meegewogen bij veranderingen aan deze panden. Het doel van deze bescherming is de instandhouding van monumentale en cultuurhistorische waarden van het pand. De omvang van de bescherming van monumenten levert soms discussie op. Vaak wordt onterecht gedacht dat uitsluitend de buitenzijde of slechts alleen de voorgevel bescherming geniet. De basis is, dat het gehele object bescherming geniet. Dat betekent dat naast de buitenzijde van het object, ook de structuur van het gebouw, eventuele aanbouwen en het interieur, onderdeel uitmaken van de bescherming. Alleen die onderdelen die expliciet zijn uitgezonderd in de beschrijving behoren niet tot het monument.

Selectie van gemeentelijke monumenten

In het kader van de ontwikkeling van de *cultuurhistorische inventarisatiekaart* is een inventarisatie uitgevoerd naar panden met cultuurhistorische waarden. Deze inventarisatie is tot stand gekomen in samenwerking met de lokale erfgoedinstellingen en deskundigen (niet zijnde de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit). Dit heeft geleid tot een selectie van ruim 400 panden welke in meer of mindere mate beeldbepalende kwaliteiten bevatten. Om te bepalen welke panden vervolgens in aanmerking komen voor eventuele aanwijzing tot gemeentelijk monument, is het noodzakelijk om nader deskundig en effectief onderzoek te verrichten. Via een cultuurhistorische *quickscan* kan hier invulling aan worden gegeven. De *quickscan* is een objectieve beoordeling aan de hand van heldere waarderingscriteria. Op basis van de *quickscan* worden de cultuurhistorische waarden van de objecten nader bepaald. Met als doel dat kan worden aangegeven welke panden nadere bescherming behoeven door middel van aanwijzing tot gemeentelijk monument. De waarderingscriteria die bij een dergelijke *quickscan* worden gehanteerd zijn onder andere: de architectonische waarde, de ruimtelijke en landschappelijke waarden, de cultuurhistorische waarde en de gaafheid van de bouwmassa en detaillering. Om tot een representatieve lijst te komen wordt bij de *quickscan* ook gekeken naar de periode en voormalige functie/typologie van de objecten.

Voornoemde *quickscan* geeft uitsluitsel over het aantal panden, dat in aanmerking komt voor een eventuele gemeentelijke monumentenstatus. In het kader van de inventarisatie (die is uitgevoerd in het kader van de ontwikkeling van de *cultuurhistorische inventarisatiekaart*) is reeds een professionele inschatting gemaakt van het aantal panden dat eventueel in aanmerking komt voor een monumentenstatus. Hieruit blijkt, dat ongeveer 20% van de geïnventariseerde panden mogelijk in aanmerking komt voor bescherming. In praktijk komt dit neer op circa 80 panden (dit is exclusief de 37 reeds aangewezen gemeentelijke monumenten). Het gaat dan om panden waarvan het vermoeden bestaat dat die van voldoende (cultuurhistorische) kwaliteit zijn voor een gemeentelijke monumentenstatus.

Aanwijzing van gemeentelijke monumenten

Van de potentiële gemeentelijke monumenten wordt een redengevende (monument)beschrijving opgesteld. De redengevende beschrijving is het instrument, dat gebruikt wordt als basis voor de bescherming van een object als monument. De redengevende beschrijving is een letterlijke beschrijving van de uiterlijke kenmerken van het object op het moment van opname. Het vermoedelijke bouwjaar wordt vermeld, net als de bouwstijl en bekende historische gegevens. Na een beschrijving van iedere zijde van het object volgt de zogenaamde waardering. Hierin komt naar voren op welke vlakken het object waardevol is. Dit kan variëren van algemene cultuurhistorische waarde tot stedenbouwkundige waarde, van sociaaleconomische waarde tot architectuurhistorische waarde en van beeldbepalende waarde tot ensemblewaarde.

De redengevende beschrijving krijgt bij aanwijzing van een object de status van juridisch document. Wijzigingen of verbouwingen aan het monument zullen worden getoetst aan de beschrijving. Het is dus van groot belang om het object gedetailleerd in beeld te brengen. Het uitgangspunt is dat alleen die onderdelen die geen monumentale kwaliteiten bezitten, worden uitgezonderd van de bescherming. Juridisch is het mogelijk om ook onderdelen met monumentale kwaliteiten uit te zonderen. Zo is het bijvoorbeeld mogelijk om in het komgebied alleen de voorgevels te beschermen terwijl de achterliggende bebouwing en het interieur ook waardevol is. De pandeigenaar heeft dan alleen een monumentenvergunning nodig wanneer de voorgevel van het pand wordt gewijzigd. Deze aanpak voorkomt alleen de sloop van de voorgevel en niet de overige, mogelijk monumentale, delen. Een dergelijke aanpak is daarom niet wenselijk maar juridisch wel mogelijk. Uitgangspunt is dat de redengevende omschrijving ingaat op alle onderdelen (zowel exterieur als interieur) en dat alleen de niet-monumentale onderdelen, zoals recente aanbouwen en dergelijke, worden uitgezonderd van de bescherming.

In de Erfgoedverordening van de gemeente Steenbergen is de aanwijsprocedure vastgelegd. Het zorgvuldig en juist informeren van eigenaren in aanloop naar de benoeming is van groot belang. Zeker aangezien de aanwijzing van panden tot gemeentelijk monument geschiedt op basis van vrijwilligheid. In de Erfgoednota *Steenbergen en haar kansrijke verleden – Nota Cultureel Erfgoed Gemeente Steenbergen 2010 – 2020* werd voor deze vrijwillige aanwijzing gekozen; met daarbij de aantekening dat op de langere termijn deze vrijwillige aanwijzing losgelaten zou worden. In het kader van de actualisatie van de Erfgoednota zijn de voor- en tegenargumenten van vrijwillige aanwijzing onderzocht en afgewogen. Uiteindelijk is besloten de vrijwillige aanwijzing te handhaven.

Na de informatieverstrekking richting de eigenaar, kan hij/zij aangeven wel of niet in te stemmen met de aanwijzing. Vervolgens neemt het college dit besluit over. Het uiteindelijke besluit gaat ter informatie naar de raad. Is de aanwijsprocedure afgerond – en is een pand tot gemeentelijk monument aangewezen – dan wordt de redengevende beschrijving met besluit toegezonden aan de belanghebbenden, waaronder de eigenaar. Op aanvraag worden deze ook kosteloos aan derden beschikbaar gesteld. De wens bestaat om erfgoedinformatie op een laagdrempelige manier te ontsluiten. De mogelijkheden om de monumentbeschrijvingen (bijvoorbeeld via internet) te ontsluiten worden onderzocht.

Bescherming gemeentelijke monumenten

Via de Erfgoedwet en de gemeentelijke Erfgoedverordening is verbouwing en sloop van rijks- en gemeentelijke monumenten gereguleerd. Bij de beoordeling van aanvragen worden de belangen vanuit het oogpunt van cultuurhistorie en monumentenzorg meegewogen. Ook voor interne aanpassingen geldt een vergunningplicht, tenzij de binnenzijde van het pand is uitgezonderd in de beschrijving. Indien de situatie daar om vraagt, kan bij een vergunningaanvraag een beperkt nader bouwhistorisch onderzoek – een beknopte omschrijving van de bouw- en verbouwingsgeschiedenis van een pand – gevraagd worden. Hierbij gelden de *Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek* (van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) als leidraad.

Sloop van een monument wordt in principe niet toegestaan. Alleen in geval van een calamiteit (zoals brand) wordt overwogen om de status op te heffen. In geval van een calamiteit is er altijd contact tussen de gemeente en de eigenaar van het pand. Aanpassingen die geen onevenredige afbreuk doen aan het monumentale karakter van het pand zijn vanuit monumentenoogpunt toegestaan. Aan het gebruik of bestemming van de gronden en bouwwerken verandert niets met een aanwijzing. Vaak zijn er voor het wijzigen van een functie van een monument juist meer mogelijkheden in het bestemmingsplan.

Communicatie met eigenaren gemeentelijke monumenten

Cruciaal in het gemeentelijke monumentenbeleid is het contact met de eigenaar. Niet alleen voorafgaand aan en tijdens de aanwijsprocedure is contact belangrijk, maar ook na de aanwijzing. Vaak zijn er hele praktische vragen waar een eigenaar tegenaan loopt. Bijvoorbeeld bij het onderhouden van het pand, het wijzigen of bijvoorbeeld bij verkoop. Goede informatie over wat wel en niet mag is daarom van groot belang. Een locatiebezoek kan hierbij helpen. Ervaring vanuit andere gemeenten leert dat goede communicatie en informatie over de monumentenstatus veel onduidelijkheid voorkomt. Het Restauratiefonds heeft de gids *Monumentaal wonen* uitgebracht voor eigenaren van rijksmonumenten.

Het is een handige en praktische wegwijzer voor (toekomstige) monumenteigenaren met informatie over aanschaf, restauratie, behoud en financiering van monumenten. De gemeente Steenbergen kan deze verstrekken aan de eigenaren van rijksmonumenten. Voor de eigenaren van gemeentelijke

monumenten zou een soortgelijke wegwijzer met praktische informatie aan te bevelen zijn. Deze informatie zou digitaal beschikbaar gesteld kunnen worden via de gemeentelijke website.

Beeldbepalende panden

Naast rijks- en gemeentelijke monumenten heeft Steenbergen veel beeldbepalende panden. Een beeldbepalend pand bezit kwaliteiten of cultuurhistorische waarden die van betekenis zijn voor de directe omgeving van het object. Beeldbepalend is niet per definitie een aanduiding voor de esthetische kwaliteit van het gebouw of het object *an sich*. Beeldbepalende panden zijn objecten die kenmerkend zijn voor de omgeving of nadrukkelijk het beeld van de omgeving bepalen. Denk hierbij aan de historische boerderijen in het open polderlandschap of historische panden in een dorpskern. De waarde van een beeldbepalend pand volgt hoofdzakelijk uit de mate waarin het pand kenmerkend is voor de omgeving en in mindere mate vanwege de intrinsieke kwaliteit.

Bescherming van beeldbepalende panden

De bescherming van beeldbepalende panden moet worden geregeld via de bestemmingsplannen, de hieraan gekoppelde beeldkwaliteitsplannen en de welstandsnota. Met het opnemen van voorschriften wordt beoogd om de beeldkwaliteit van een straat, buurt, kern of gebied te behouden. Het is raadzaam om op die plaatsen, waar het slopen van een object een onevenredig afbreuk van de beeldkwaliteit tot gevolg heeft, te beschermen. Dit kan door een herbouwplicht op te nemen in de ruimtelijke plannen. Een initiatiefnemer mag een beeldbepalend pand dan alleen slopen, wanneer een nieuwbouw, die voldoet aan bepaalde (beeld)kwaliteitseisen, wordt teruggebouwd. Op dit moment ontbreekt het aan een eenduidig kader omtrent de omgang met beeldbepalende panden. Vandaar dat in de nota van uitgangspunten het uitgangspunt is opgenomen om de bescherming van de beeldkwaliteit van beeldbepalende panden af te stemmen, te uniformeren en indien nodig te actualiseren. De actualisering van het welstandsbeleid staat gepland voor 2018. Het is raadzaam om de bescherming van de beeldbepalende panden te betrekken bij die actualisatie.

Communicatie met eigenaren van beeldbepalende panden

De eigenaren van de (potentiële) eigenaren van beeldbepalende panden moeten geïnformeerd worden wat deze aanmerking inhoudt. Vandaar dat contact met hen van cruciaal belang is.

Handhaving en instandhoudingsplicht

Gemeentelijk handhavingsbeleid

In de huidige Erfgoednota is aandacht voor handhaving door op te nemen dat het toezicht houden geformaliseerd diende te worden in het handhavingsbeleid en door de kennis omtrent cultureel erfgoed bij de toezichthouders te vergroten. In het Handhavingsbeleidsplan 2017-2020 staat:

'*Vanuit de Wabo, de Monumentenwet 1988 en de monumentenverordening geldt de verplichting dat een vergunning voor de activiteit monumenten is vereist indien men wijzigingen aanbrengt in, aan, op en/of nabij een (gemeentelijk) monument. In het geval een monumentenvergunning is verleend, dient erop toegezien te worden dat de werkzaamheden overeenkomstig deze vergunning worden uitgevoerd. Op iedere verstrekte omgevingsvergunning voor de activiteit monumenten vindt een vorm van toezicht plaats. Afhankelijk van de monumentale ingreep worden steekproefsgewijs controles uitgevoerd. Bij*

zeer geringe ingrepen, zoals het plaatsen van een reclameaanduiding, zal slechts een oplevercontrole worden uitgevoerd.'

Het uitgangspunt is om uitvoering te geven aan de handhavingsstrategie die in het gemeentelijk Handhavingsbeleidsplan 2017-2020 staat beschreven. De hiervoor beschikbare handhavingsinstrumenten zijn gelijk aan die bij de reguliere objecten beschikbaar zijn. De inzet is geregeld via het handhavingsbeleidsplan.

Stimuleren beeldkwaliteit

Uit verschillende overleggen met de kerngroep blijkt, dat het bewaken en stimuleren van de beeldkwaliteit (door erfgoed als referentiepunt in te zetten) als zeer belangrijk wordt beschouwd. Het analyseren en actualiseren van het gemeentelijk welstandsbeleid inclusief het reclame-uitingenbeleid en de hieraan gekoppelde beeldkwaliteitsplannen dragen hieraan bij. De actualisering van het welstandsbeleid is opgenomen in de perspectiefnota 2017 en wordt in 2018 uitgevoerd – daar kan dit element in worden meegenomen. Een individuele pandeigenaar of ondernemer zal liever geen stringentere welstandsregels willen. Hoewel dit in het kader van het behoud van de beeldkwaliteit wel wenselijk kan zijn voor onder andere beeldbepalende panden en bepaalde delen van de gemeente. De beoordeling van de beeldkwaliteitseisen (welstandsregels) is een vast onderdeel van de omgevingsvergunning activiteit bouw. Het staat de gemeente vrij om welstandsregels vast te stellen of bepaalde gebieden vrij te stellen van een welstandstoets. De verdere afweging hoe hiermee om te gaan, zal plaatsvinden in het kader van de geplande actualisatie van het welstandsbeleid.

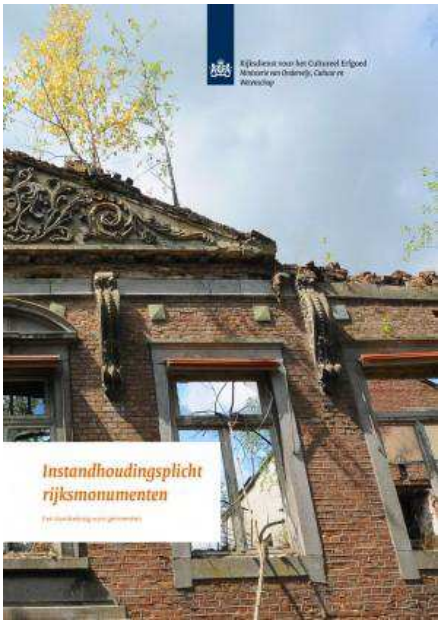

Gemeentelijke instandhoudingsplicht

Een ander aandachtspunt is de instandhoudingsplicht. De instandhoudingsplicht houdt in, dat een eigenaar moet zorgen dat zijn of haar rijksmonument zodanig onderhouden wordt dat behoud gewaarborgd is. Wanneer onderdelen van het monument niet aantoonbaar worden onderhouden en de eigenaar langdurig nalaat om het noodzakelijke onderhoud uit te voeren – dan voldoet hij/zij niet aan deze plicht. Het maakt niet uit of de verwaarlozing opzettelijk of onbewust gebeurt. Met deze plicht kan een gemeente een eigenaar aanspreken. In het uiterste geval kan een gemeente handhavend optreden om het noodzakelijke onderhoud af te dwingen. Deze handhaving moet proportioneel zijn. Dit houdt in dat de gemeente niet moet wachten tot een alomvattende restauratie nodig is, maar ook niet bij elk ontbrekend likje verf bij de eigenaar op de stoep moet staan.
Voordat een eigenaar verplicht wordt om onderhoud uit te voeren, zal allereerst in overleg met de eigenaar een oplossing worden gezocht. Mocht dit niet lukken kan een beroep worden gedaan op de juridische instrumenten zoals de instandhoudingsplicht. Hiermee wordt de verplichting in de praktijk als een soort van vangnetbepaling gebruikt.

Het beleid van veel gemeenten voor gemeentelijke monumenten is rechtstreeks op dat voor rijksmonumenten geïnspireerd. De VNG heeft in 2016 een Model Erfgoedverordening opgesteld

waarin een instandhoudingsplicht voor gemeentelijke monumenten en een strafbepaling is opgenomen. Daarin is de instandhoudingsplicht voor gemeentelijke monumenten als volgt opgenomen: '*het is verboden een gemeentelijk monument te beschadigen of te vernielen, of na te laten daaraan onderhoud uit te voeren dat voor de instandhouding daarvan noodzakelijk is*'.
Dit betreft een aanvulling op artikel 10 van de huidige Erfgoedverordening van de gemeente Steenbergen. In diezelfde huidige Erfgoedverordening van de gemeente Steenbergen is een strafbepaling opgenomen voor degene die in strijd handelt met de opgestelde regels. Een strafbepaling van een geldboete van de tweede categorie of een hechtenis van ten hoogste drie maanden. Ook in de nieuwe modelverordening van de VNG blijft deze strafbepaling gehandhaafd.
In de nota van uitgangspunten is aangegeven, dat een instandhoudingsplicht voor eigenaren van gemeentelijke monumenten wordt opgenomen in de Erfgoedverordening. Deze instandhoudingsplicht bestaat al voor rijksmonumenteigenaren door de inwerkingtreding van de nieuwe Erfgoedwet op 1 juli 2016. Op basis van de landelijke instandhoudingsplicht volgt de opname van de instandhoudingsplicht voor gemeentelijke monumenten in de lokale erfgoedverordening.

Commissie Ruimtelijke Kwaliteit

Sinds 1 januari 2016 adviseert de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit (lees verder: CRK) het college over aangelegenheden met betrekking tot monumenten en welstandszaken. De CRK voldoet aan de eisen die worden gesteld. Dit is onlangs door provincie Noord-Brabant bevestigd. In het kader van hun toezichtstaak op het gebied van de monumentenzorg beoordelen zij de lokale overheden op dit onderdeel. Voor de instelling van de CRK waren er twee aparte commissies, de welstandscommissie en de monumentencommissie. Belangrijkste aanleiding voor het instellen van één commissie is tweeledig:

1. De oude monumentencommissie voldeed niet meer aan de wettelijke eisen die aan een dergelijke commissie worden gesteld. De commissieleden beschikte niet over de juiste deskundigheid, zo bleek uit een evaluatie. Omscholing was geen optie. De deskundigheid is nu wel in orde. De voorgeschreven deskundigheid wordt professioneel ingehuurd.
2. Eén commissie werkt sneller en effectiever. Met de instelling van één commissie worden onder meer tegenstrijdigheden in adviezen voorkomen. Er is één commissie, en die brengt één advies uit. Voorheen gebeurde het weleens dat de welstandscommissie en monumentencommissie het niet eens met elkaar waren. De klant was dan de dupe en zat met tegenstrijdige adviezen. Eén commissie werkt effectiever en daarmee goedkoper. Er is nog maar één vergadering, en niet twee.

In 2015 is de *Verordening regelende de samenstelling en taak van de commissie ruimtelijke kwaliteit gemeente Steenbergen* vastgesteld. Hierin is de werkwijze, adviestermijn samenstelling e.d. geregeld. De CRK heeft, afhankelijk van het soort object en de context, deskundigheid op het gebied van architectuur(historie), monumentenzorg, bouwhistorie, restauratie, ruimtelijke kwaliteit, stedenbouw, archeologie, landschapsinrichting en/of cultuurhistorie. Voor het uitbrengen van een integraal en goed onderbouwd advies is meestal het merendeel van de disciplines benodigd. Het is overigens mogelijk dat één persoon meerdere disciplines in zich verenigt.

De CRK bestaat uit tenminste twee commissieleden, niet zijnde burgerleden*, waaronder een voorzitter. De commissieleden met deskundigheid op een specifiek vlak (zie hiervoor beschreven) worden ingehuurd via een dienstverleningsovereenkomst met een deskundig adviesbureau. De

mogelijkheid is gecreëerd, dat ook twee burgerleden (als volwaardig lid) zitting kunnen nemen in de CKR. Dit is gedaan om te de inbreng van lokale (historische) kennis te borgen. Op dit moment is één plek ingevuld door een voormalig lid van de monumentencommissie. De andere leden van de voormalige monumentencommissie hebben bij de transitie in 2015 aangegeven geen interesse te hebben om zitting te nemen in de CRK. De leden zijn benoemd conform de verordening.

**een burgerlid is een inwoner van de gemeente Steenbergen met kennis van de lokale historie die bij de advisering over vergunningaanvragen of adviesvragen op het gebied van de monumentenzorg zitting kan nemen in de commissie als lid van die commissie.*

Verbreding

Herbestemming

Voor de duurzame instandhouding van gebouwd erfgoed is passende herbestemming van belang. Leegstand is funest voor een vitaal en eigentijds erfgoedbeheer en -beleid. Herbestemming van waardevol en karakteristiek erfgoed draagt bij aan de versterking van de herkenbaarheid en functionaliteit van een straat, wijk of dorpskern. Het verder verruimen van de mogelijkheden tot herbestemming voor historisch waardevolle panden moet bijdragen aan het duurzaam behouden van de historische bebouwing. Het is daarom van belang, dat in Steenbergen een herbestemmingsaanpak wordt geformuleerd, waarin vastgelegd wordt of en vervolgens in welke mate de gemeente herbestemmingen functioneel, planmatig, procedureel en restauratie technisch zal begeleiden. December 2014 gaf de VNG, in samenwerking met de Universiteit Twente en Platform31, het rapport '*Bouwen aan herbestemming van cultureel erfgoed*' uit. Hierin wordt een aantal belangrijke tips gegeven (zie hiervoor de bijlagen).

Een eerste stap in dit proces zou zijn het in kaart brengen van de leegstand van historische bebouwing binnen de gemeentegrenzen. Vervolgens zou middels het bestemmingsplan herbestemming gestimuleerd kunnen worden door een vrijstelling of meerdere bestemmingen toe te staan – passend binnen de opgestelde visie. Vanuit het provinciale programma *De Erfgoedfabriek* worden zogenaamde kennisateliers georganiseerd; workshops en lezingen waar kennis over herbestemmen wordt gedeeld en vergroot. Het is goed om middels dergelijke bijeenkomsten op de hoogte te blijven van de actuele ontwikkelingen.

Integrale aanpak

Zoals uit paragraaf 3.1 *Landelijke beleidsontwikkelingen* is gebleken is het vanuit de Omgevingswet van belang om integraal te werken. Het erfgoedbeleid heeft zich in de gemeente de afgelopen jaren ontwikkeld tot een volwaardig beleidsveld en vervult een belangrijke rol bij ruimtelijke, toeristische en educatieve ontwikkelingen. Hiermee werkt de gemeente al deels in de geest van de Omgevingswet die in 2021 van kracht zal worden. Zoals uit voorgaande paragraaf bleek, is deze integrale benadering ook cruciaal voor de duurzame herbestemming van cultureel erfgoed. De komende periode zal deze integratie met andere beleidssectoren verder worden uitgebouwd, denk daarbij aan water, natuur, milieu, ruimtelijke ordening, infrastructuur, economie en toerisme. Gezien deze integrale aanpak wordt er nadrukkelijk gekozen voor een gezamenlijk uitvoeringsprogramma voor de recreatieve kansenkaart, het natuurbeleidsplan en de actualisatie van de erfgoednota.

Duurzame monumentenzorg

De aandacht voor duurzame monumentenzorg is enorm gegroeid de afgelopen jaren. Duurzaamheid heeft onder andere betrekking op het materiaal- en energiegebruik, waterverbruik, afval en mobiliteit. Monumenten zijn een voorbeeld van duurzame gebouwen. In technisch opzicht gaan ze lang mee en hebben ze een lange levensduur. Milieutechnisch gezien zijn monumenten onvoldoende energiezuinig. De vraag naar duurzame oplossingen en moderne comfortwensen voor monumenten stijgt flink. Deze kunnen, mits ze met respect worden toegepast, wel degelijk doorgevoerd worden. De verwachting is, dat meer en meer monumenteigenaren dergelijke duurzame oplossingen in hun eigendom wensen toe te passen. De gemeente fungeert als een belangrijk loket om informatie hierover in te winnen.

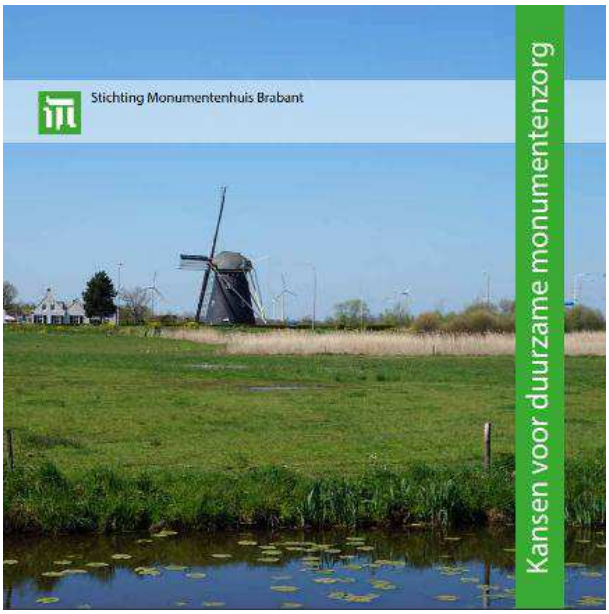

De informatieverschaffing over duurzame monumentenzorg binnen de gemeente Steenbergen is beperkt. Het verdient aanbeveling om het kennisniveau te vergroten. Maar ook om een proactieve informatievoorziening richting monumenteigenaren op te zetten en pandeigenaren te informeren over de inzet van een duurzaamheidslening, waarvoor ook monumenten in aanmerking komen. Monumentenhuis Brabant heeft voor monumenteigenaren een handige brochure *Kansen voor duurzame monumentenzorg* uitgebracht. Hierin worden enkele mogelijkheden aangestipt om monumentale panden te verduurzamen. Deze informatie kan digitaal verspreid worden middels de gemeentelijke website.

In beheer, renovatie en restauratie van monumenten is aandacht voor duurzaamheid vanzelfsprekend. Maar een groot aantal energiebesparende maatregelen strookt niet met de constructie van historische gebouwen en leidt zelfs tot schade. Ook wringt de wens om een monument energiezuinig te maken vaak met de beschermde cultuurhistorische waarde van een gebouw. Wat is technisch mogelijk en wat is wenselijk? Wat laat de overheid toe?
De *Toolkit duurzaam erfgoed* geeft antwoord op deze vragen. De oplossingen sluiten aan bij de voorwaarden die de overheid stelt en bieden houvast bij de beoordeling van bouwplannen. De *toolkit* is de downloaden via www.toolkitduurzaamerfgoed.nl

Verder is het per 1 juli 2017 voor eigenaren van rijksmonumenten mogelijk om via het Restauratiefonds een Duurzame Monumenten-Lening aan te vragen. De hoogte van de lening is afhankelijk van de investeringen in energiebesparende maatregelen. Meer informatie via www.restauratiefonds.nl

Inzicht bijzondere erfgoedcategorieën

Voor een aantal specifieke erfgoedcategorieën verdient het aanbeveling om nadere inventarisaties te doen. Enerzijds om zicht te krijgen op de omvang van de mogelijk waardevolle panden of objecten. Anderzijds om mogelijke vervolgstappen op basis van de resultaten uit de verkenning te bepalen. Vervolgstappen zoals eventuele bescherming, het verbinden van deze waardevolle elementen aan bijvoorbeeld immaterieel erfgoed en het zichtbaar en beleefbaar maken van de verhalen achter deze erfgoedcategorieën.

Het verdient aanbeveling om deze inventarisaties uit te voeren voor onder meer de Wederopbouw architectuur, militair erfgoed, funerair erfgoed (als grafmonumenten en begraafplaatsen), maar ook voor de kleine waardevolle objecten (als waterputten, veldkruizen, kunstwerken en gedenkstenen).

In de verschillende kernen in Steenbergen bevinden zich diverse begraafplaatsen die combinaties zijn van rood (bouwwerken), groen (aanleg, beplanting, inrichting), grijs (grafmonumenten) en blauw (waterpartijen).

De afgelopen jaren is een groeiende trots op gebouwen en objecten uit de Wederopbouw (1940-1965) merkbaar. Een periode die zeer belangrijk is voor de Nederlandse cultuurgeschiedenis; de oorlogsschade werd hersteld, een tijd van schaarste, maar ook economische groei, welvaart, optimisme en vernieuwing. In de architectuur en stedenbouw werden onder andere nieuwe materialen, verkavelingspatronen en wijkopbouwen geïntroduceerd. De toegenomen aandacht blijkt onder meer uit de top 100 nationale bouwwerken (1940-1958) die in 2010 werd samengesteld en (op een paar na) op de rijksmonumentenlijst werd geplaatst. In 2013 volgde nog eens een selectie van 89 gebouwen uit de periode 1959-1965. Ook Steenbergen heeft een aantal kenmerkende panden uit de Wederopbouwperiode.

Om zicht te krijgen op de omvang van waardevol militair erfgoed (in het bijzonder voor wat betreft WOII) is het nodig om een nadere inventarisatie uit te voeren. Op basis van de inventarisatie worden de noodzakelijke vervolgstappen bepaald. Denk hierbij aan het betekenisvol herstellen en reconstrueren, de verbinding van militair erfgoed aan immaterieel erfgoed of het zichtbaar en beleefbaar maken van de verhalen. Zoals de Slag om de Schelde tijdens de Tweede Wereldoorlog.

In Steenbergen zijn de restanten van de Eendrachtstelling te vinden, een Duitse verdedigingslinie uit WOII. De stelling is gebouwd tussen 1942 en 1943 en bestond uit twee veldlinies. De voorste betrof een viertal geschutsopstellingen van het model 612 (langs de A4 nog zichtbaar) en een reservelinie die een drietal kleinere verscholen bunkers betrof op enkele honderden meters afstand van de eerste (ook deze zijn in het landschap nog zichtbaar).

Religieus erfgoed

Het Nederlands religieus erfgoed is ongekend rijk en kan rekenen op draagvlak bij een breed publiek. Het draagvlak voor monumentale kerken, kloosters en hun interieurs is er, ongeacht of men zelf ter kerke gaat of niet en geldt zowel voor jong als oud. Door een teruglopend kerkbezoek staat het voortbestaan van veel kerken onder druk. Zo wordt het voor eigenaren steeds moeilijker om het onderhoud van de gebouwen te bekostigen. Voor kloosters geldt dat het aantal actieve religieuzen drastisch afneemt. Gevolg is dat een grote groep monumentale kerken en kloosters voor de eredienst gesloten worden, worden herbestemd of dat soms zelfs sloop dreigt. Gezien de grote urgentie krijgt religieus erfgoed in deze Erfgoednota specifieke aandacht. De problematiek rond religieus erfgoed gaat ook aan Steenbergen niet voorbij. De verschillende kerktorens zijn in de verschillende kernen van Steenbergen van groot belang als herkenningspunt en als identiteitsdrager. Diverse kerkgebouwen zijn nog als zodanig in gebruik of wachten op een herbestemming. Denk daarbij aan de Hervormde Kerk in Dinteloord, Zaalkerkje in Kruisland (nu thuisbasis van *Museum De Holle Roffel*) of de Gummaruskerk in Steenbergen. Eind 2014 zijn drie kerkgebouwen van de parochie gesloten: de H. Cornelius in Welberg, de O.L.V. ten Hemelopneming in De Heen en de H. Petrus en H. Pauluskerk in Dinteloord. Alle drie de kerkgebouwen zijn in private handen gekomen. Een voor een kenmerkende gebouwen die bijdragen aan de ziel van een kern.

Gemeentelijke agenda religieus erfgoed

Een gemeentelijke agenda op religieus erfgoed is een belangrijk middel waarmee een gemeente proactief kan ingrijpen bij leegkomende kerken en andere religieuze gebouwen. Om tot een gedragen en toekomstgerichte agenda te komen, is het eerst van belang om zicht te krijgen op de omvang van mogelijk waardevol religieus erfgoed. Hier is een kwantitatieve en kwalitatieve inventarisatie voor nodig. Bij de bepaling welke panden worden aangewezen tot monument worden ook de cultuurhistorische waarden van de kerkgebouwen nader beschouwd en gewaardeerd. De afweging of

de kerkgebouwen tot monument moeten worden benoemd, maakt daarmee onderdeel uit van de uitwerking met betrekking tot de uitbreiding van de monumentenlijst.

Samenwerking

Voor een toekomstig bestendig kerkenbeleid is lokaal partnerschap tussen kerkgemeenschap, (wijk)bewoners, erfgoedorganisaties en gemeente onontbeerlijk. De gemeente kan hierin verschillende rollen vervullen, met name agenderen en verbinden. Met agenderen wordt gedoeld op het weten van elkaar wat de ambities en agenda's (zowel intern binnen de gemeentelijke organisatie als extern binnen de gemeenschap) zijn. Op die manier kunnen er sneller verbindingen ontstaan en kan er ingesprongen worden op ontwikkelingen. De gemeente is bij uitstek een partij die verbindingen kan leggen. Op verschillende vlakken komen bij de gemeente informatie en netwerken samen, die elkaar kunnen versterken als ze gekoppeld worden.

Stimulans herbestemming

Inherent aan de eerder gestelde aanbeveling rondom het aan jagen van herbestemming (onder paragraaf 7.1.6 *Verbreding*), is het voor religieus erfgoed ook raadzaam om nevenbestemming en herbestemming te stimuleren. Nevenbestemming voor kerkgebouwen die naast hun eredienst ook andere activiteiten kunnen ontplooien. Hierdoor wordt het gebruik vergroot en kunnen extra inkomsten gegenereerd worden ten behoeve van de instandhouding. Voor beide kunnen verruimende maatregels opgenomen worden in bestemmingsplannen. Zo verdient het onderzoeken en bevorderen van de duurzame instandhouding en herbestemming van de

voor Steenbergen iconische Gummaruskerk extra aandacht. Het initiatief hiertoe is reeds in gang gezet door de *Werkgroep Behoud Gummarus*.

Uitwerking van de ambities

Het DNA van Steenbergen wordt in belangrijke mate bepaald door het gebouwd erfgoed. Om aan de gestelde ambities de komende beleidsperiode uitvoering te geven, wordt ingezet op

- Het uitbreiden van de gemeentelijke monumentenlijst door een nader te bepalen aantal panden aan te wijzen tot gemeentelijk monument.
- Het uitvoeren van een historische *quickscan* om te bepalen welke panden in aanmerking komen voor de gemeentelijke monumentenstatus
- Het aanwijzen van de gemeentelijke monumenten geschiedt op basis van vrijwilligheid
- Het continu proactief informeren van monumenteigenaren over de aanwijsprocedure, maar ook over instandhouding, restauratie en financiering van monumenten
- Het actualiseren en vaststellen van de lijst van beeldbepalende panden
- Het proactief informeren van eigenaren van beeldbepalende panden over wat deze status inhoudt.
- Het uniformeren van de omgangsvorm met beeldbepalende panden in bestemmingsplannen en het welstandsbeleid
- Het continueren van het gemeentelijk handhavingsbeleid voor wat betreft monumenten
- Het stimuleren van beeldkwaliteit
- Het invoeren van de gemeentelijke instandhoudingsplicht voor gemeentelijke monumenten in de Erfgoedverordening
- Het stimuleren van herbestemming door een praktische aanpak ervoor te formuleren
- Met het oog op de Omgevingswet het verder uitvoeren en stimuleren van een integrale aanpak van erfgoedzorg met andere beleidsterreinen
- Het uitbreiden van de intergemeentelijke kennis over duurzame monumentenzorg
- Het informeren van monumenteigenaren over de mogelijkheden van duurzame monumentenzorg
- Het uitvoeren van verkennende inventarisaties naar bijzondere erfgoedcategorieën als Wederopbouwarchitectuur, kleine objecten, funerair erfgoed en militair erfgoed. Op basis van de resultaten kunnen eventuele vervolgstappen worden geformuleerd
- Het bevorderen van een duurzame instandhouding van religieus erfgoed in Steenbergen door een praktische gemeentelijke agenda Religieus Erfgoed op te stellen waarin aandacht is voor samenwerking en herbestemming.

7.2 Cultuurlandschap

Ambities voor cultuurlandschap:

- Duurzaam behouden en ontwikkelen van de voor Steenbergen cultuurhistorisch waardevolle landschappen en structuren
- Het stimuleren van de cultuurhistorische, ecologische, natuur- en belevingswaarden van het cultuurlandschap
- Het verbeteren van de (toeristische) ontsluiting van het cultuurlandschap
- De conservering, restauratie of reconstructie van voor Steenbergen waardevol militair landschap

Inleiding

Zoals uit hoofdstuk 2 *Historisch profiel* is gebleken, is voor de ontwikkelingsgeschiedenis van Steenbergen de tegenstrijdige verhouding tot het water – en de uiteindelijke beheersing van het water – van grote betekenis geweest. De restanten en sporen daarvan zijn duidelijk aanwezig en die maken de gemeente aantrekkelijk en uniek. De historie van de gemeente Steenbergen kenmerkt zich ook door een rijk militair verleden. Met militair landschap worden alle ingrepen in het landschap voor militaire doeleinden bedoeld. Dit kunnen verdedigingswerken rondom steden, forten, bunkers en landschappelijke structuren zoals linies zijn. In het landschap, maar ook in de kern Steenbergen, zijn de resultanten van deze geschiedenis nog aanwezig. Evenals diverse verdedigingswerken van de West-Brabantse Waterlinie die in het landschap zichtbaar zijn. Een mooi voorbeeld hiervan is Fort Henricus. Tot het militaire verleden behoren ook de restanten van de Tweede Wereldoorlog.
De historisch-landschappelijke elementen zijn als uitwerking van de erfgoednota 2010-2020 geïnventariseerd en vertaald naar de *cultuurhistorische inventarisatiekaart* (zie de Bijlagen).

Verankering

De in mei 2013 opgeleverde *cultuurhistorische inventarisatiekaart* geeft alle waardevolle cultuurhistorische elementen in de gemeente weer. Dit is inclusief de landschappelijke en historisch geografische structuren. Op dit moment heeft deze kaart nog geen status – waardoor de cultuurhistorie van Steenbergen nog geen betere plaats en inbreng krijgt in ruimtelijke plannen. Aangezien alweer enige jaren verstreken zijn, is het – alvorens de kaart te laten vaststellen door de raad en te verankeren in gemeentelijk beleid – van belang om de kaart integraal te actualiseren. Bij deze noodzakelijke actualiseringsslag worden de erfgoedinstellingen en de ZLTO nauw betrokken.

Na het vaststellen van de geactualiseerde erfgoednota met de daaraan gekoppelde *cultuurhistorische inventarisatiekaart* wordt het cultureel erfgoed sterker planologisch geborgd. Dit dient te gebeuren door opname ervan in de ruimtelijke plannen, in de structuurvisie en in de bestemmingsplannen (wanneer deze herzien/geactualiseerd moeten worden). Hiermee wordt cultuurhistorie nog meer een onderdeel van het gemeentelijk afwegingskader bij landschappelijke en stedenbouwkundige ingrepen. Dit is ook in lijn met de Omgevingswet. Deze werkwijze is niet nieuw voor de gemeente Steenbergen. Zo zijn in de Structuurvisie uit 2012 diverse cultuurhistorisch waardevolle elementen binnen de gemeente benoemd, zowel in de kernen als in het landelijke gebied. In het kader van de Erfgoednota wordt aanbevolen om deze werkwijze voort te zetten en waar mogelijk te versterken. Zo kan erfgoed tijdig ingebracht worden als leidraad en inspiratiebron in ruimtelijke ontwikkelingsprocessen.

Verbinding

In de Structuurvisie van de gemeente Steenbergen is voor wat betreft de cultuurhistorie in het landelijke gebied specifiek het volgende opgenomen:
'*De cultuurhistorische elementen in het buitengebied dienen te worden versterkt. Het noordelijkste fort van de West-Brabantse Waterlinie; fort Henricus, gelegen aan de West-Havendijk, zal worden hersteld zodat de oude contouren van het fort in het landschap weer zichtbaar worden. De werkzaamheden hiertoe zijn al gestart. Ten aanzien van de molens en de bunkers wordt gezocht naar een passende recreatieve invulling waarbij natuurlijk behoud en waar mogelijk ook versterking van de cultuurhistorische waarde van belang is. Het benedensas zal als belangrijk monument zeker gehandhaafd blijven en daar waar mogelijk qua toeristische aantrekkingskracht worden versterkt. Hetzelfde geldt voor het bovensas*'.

De trend om cultuurhistorie als inspiratiebron in te zetten voor het ontwerpen van een gebouw of gebied en bij het inrichten van de openbare ruimte, is zowel op landelijk als gemeentelijk gebied al enige tijd geleden ingezet. Denk bijvoorbeeld aan het betekenisvol herstellen en reconstrueren van landschappelijke structuren, gekoppeld aan ruimtelijke opgaven. Samenwerking binnen bovenlokale initiatieven is hierbij aan te bevelen. Hierdoor worden nog aanwezige delen van de geschiedenis van Steenbergen beter zichtbaar en ervaarbaar gemaakt. Dit gebeurt niet alleen vanuit een historisch besef, maar juist ook vanuit een maatschappelijk, cultureel en soms ook een economisch belang. Op dit moment wordt met name ingezet op de Zuider Waterlinie en de West Brabantse Waterlinie; een (boven)regionale programma's waarbij het militaire verleden zichtbaar, maar vooral ook op eigentijdse wijze beleefbaar, wordt gemaakt in het landschap. Een voorbeeld hiervan is de reconstructie van Fort Henricus. Het is de ambitie om deze inzet in de West Brabantse Waterlinie – als onderdeel van *Landschappen van Allure* – voor de toekomst voort te zetten.
Eenzelfde ambitie bestaat voor andere lokale waardevolle elementen en sporen van het militaire verleden, zoals dijkstructuren, het open polderlandschap, het aanwezige water, voormalige inundatiegebieden, zoals het Oudland bij Welberg en de Cruijslandse kreken.

Fort Henricus werd in 1626 gebouwd ter verdediging van de vestingstad Steenbergen. Het fort moest ook de sluis beschermen waarmee zout water vanaf het Volkerak binnen werd gelaten om de inundatiegebieden ten noorden van Fort de Roovere onder water te zetten. Het fort wordt nu verder hersteld en de recreatieve mogelijkheden worden uitgebreid. Het fort is dan te gebruiken voor allerlei activiteiten en vanaf de uitkijktoren, met historisch panoramabeeld, is een prachtig uitzicht over het noordelijk deel van de West Brabantse Waterlinie. Bovendien wordt gewerkt aan de (toeristische) verbinding tussen Fort de Roovere en het Steenbergse deel van de West-Brabantse Waterlinie.

Uitwerking van de ambities

Het maritieme en militaire cultuurlandschap van Steenbergen is zeer karakteristiek en uniek. Om aan de gestelde ambities de komende beleidsperiode uitvoering te geven, wordt ingezet op

- Het, in samenwerking met erfgoedinstellingen en ZLTO, actualiseren van de *cultuurhistorische inventarisatiekaart*
- Het integraal vaststellen van de *cultuurhistorische inventarisatiekaart* tot een *cultuurhistorische waardenkaart* waardoor de cultuurhistorisch waardevolle gebouwde- en landschapselementen sterker planologisch geborgd kunnen worden en betekenisvol worden hersteld of gereconstrueerd
- Het conform de wetgeving vertalen van de gegevens van de *cultuurhistorische waardenkaart* in vigerende bestemmingsplannen
- Het jaarlijks bijwerken van de *cultuurhistorische waardenkaart*. Dit is immers een dynamisch instrument. Door voortschrijdend inzicht kan een waarde aanduiding veranderen.
- Het voortzetten en verder stimuleren van het gebruiken van de cultuurhistorisch waardevolle landschapselementen als inspiratiebron voor toekomstige ontwikkelingen

7.3 Archeologie

Ambities voor archeologie:

- Behoud en bescherming van het bodemarchief in de gemeente Steenbergen
- Zichtbaar maken van archeologische resten in openbare ruimte of nieuwbouwprojecten

Inleiding

Steenbergen is niet alleen bovengronds interessant, ook ondergronds is er veel moois te vinden. In de laatste vijftig jaar van de vorige eeuw is bijna een derde van alle archeologische vindplaatsen in Nederland door bodemingrepen verdwenen. Slechts 2% hiervan is archeologisch onderzocht. De rest van dit bodemarchief is ongekend verloren gegaan en daarmee is de kennis die het had kunnen opleveren ook definitief weg. In amper twee generaties is daarmee vernietigd wat in de duizenden jaren daarvoor was opgebouwd. Om een einde te maken aan deze ondergrondse (en voor het ongeoefende oog vaak onzichtbare) kaalslag is in 1992 het *Verdrag van Malta* vastgesteld en is in 2007 de *Wet op de archeologische monumentenzorg* in werking getreden. Op grond hiervan zijn gemeenten verplicht om het archeologisch erfgoed via het ruimtelijk beleid te beschermen

Ook in Steenbergen is de afgelopen jaren de aandacht voor archeologie toegenomen. Als uitwerking van de erfgoednota uit 2010, is een *archeologische inventarisatie- en verwachtingenkaart* (zie bijlagen) voor Steenbergen opgesteld. Hier zijn de archeologische monumenten opgenomen evenals de archeologische verwachtingsgebieden. In de aanduiding zijn verschillende gradaties aangebracht, zowel voor de monumenten als voor de verwachtingen. Opvallend is, dat vooral het gebied ten zuiden van de kern Steenbergen voor een groot gedeelte aangeduid wordt als gebied van hoge tot middelhoge archeologische verwachting (ondiep en dekzand). Het centrum van Steenbergen is opgenomen op de landelijke *Archeologische Monumentenkaart* (AMK). Het is daarmee een zogenaamd AMK-terrein; wat inhoudt dat het gebied archeologisch zeer waardevol is. Op de kaart is op basis van de verwachtingswaarde goed te zien dat het gebied ten noorden van de vliet een stuk jonger is. De trefkans op archeologische sporen is daar dan ook lager.

Verankering

Om het archeologiebeleid integraal en goed te verankeren binnen de gemeente is het nodig om de opgestelde *archeologische inventarisatie- en verwachtingenkaart* vast te stellen met daaraan gekoppeld beleidsmaatregelen en vrijstellingsgrenzen. Aangezien alweer enige jaren verstreken zijn, is het – alvorens de kaart te laten vaststellen door de raad en te verankeren in gemeentelijk beleid – van belang om de kaart integraal te actualiseren. Bij deze noodzakelijke actualiseringsslag worden de erfgoedinstellingen en de ZLTO nauw betrokken. Bij de actualisatie wordt de kaart afgestemd op het archeologiebeleid in de omringende gemeenten en worden de legenda teruggebracht van 9 naar 4 categorieën:

- Van rijkswege beschermde archeologisch monumenten (Landgoed Padmos)
- Terreinen met hoge archeologische verwachtingswaarden en AMK-terrein (kern Steenbergen)
- Terreinen met midden archeologische verwachtingswaarden
- Terreinen met lage archeologische verwachtingswaarden

Per gradatie worden de vrijstellingsgrenzen nog vastgesteld. Hierbij wordt gekeken naar de combinatie tussen de toegestane verstoringsdiepte en de oppervlakte van een geplande ontwikkeling. Bij de vrijstellingsgrenzen worden de (beleids)regels die gelden voor andere activiteiten in het kader van de omgevingsvergunning betrokken. Dit om de samenhang tussen de verschillende beleidsonderdelen (met name bouwen en erfgoed) te bevorderen en tegenstrijdigheden in het beleid te voorkomen. Dus zodra er zich een bouwactiviteit voordoet, is het verstandig om op de kaart en het bestemmingsplan te kijken in welk archeologische waarde- of verwachtingsgebied de activiteit zich bevindt. Dan is voorafgaand aan de vergunningaanvraag (als onderdeel van de Omgevingsvergunning) ook duidelijk wat er al dan niet verwacht wordt van de aanvrager en of er archeologisch onderzoek nodig is. Is er onderzoek nodig, dan geldt het principe 'de verstoorder betaalt'.
Bij het aantreffen van archeologische sporen wordt allereerst gekeken of deze *in situ* bewaard kunnen blijven. De gemeente hecht grote waarde aan dat er geen archeologisch erfgoed ongekend verloren gaat. Te denken valt aan omvangrijke resten van funderingen of aan sporen van bebouwing van bijzondere aard (sporen uit bronstijd tot en met vroege middeleeuwen). Als dit niet mogelijk is, volgt een opgraving, waarna het terrein voor verdere grondwerken wordt vrijgegeven.
Vondsten van archeologisch onderzoek dienen wettelijk gedeponeerd te worden in het provinciale archeologische depot in 's-Hertogenbosch. Vondsten uit dit depot kunnen voor korte of langere tijd in bruikleen gegeven worden aan de gemeente Steenbergen via een bruikleenovereenkomst. Te denken valt aan tijdelijke tentoonstellingen in samenwerking met de Stichting Stadsarcheologie.

Praktische werkwijze

De gemeente Steenbergen streeft een praktische werkwijze na, waarbij zij zich laat adviseren door een gemeentelijke adviseur voor archeologie. Ruimtelijke ontwikkelingen in gebieden met een archeologische dubbelbestemming worden ter advisering aangeboden aan de archeologische adviseur. Deze beoordeelt of, en zo ja op welke wijze, een archeologisch onderzoek verplicht is. Steenbergen is een agrarische gemeente. Het is dan ook niet de bedoeling om agrariërs onevenredig te belemmeren in de normale agrarische activiteiten. Bij verstoringen in agrarische gebieden (zoals de bouw van grote loodsen) wordt gekeken naar de werkelijke verstoringsoppervlakken. Dit vergt een nauw overleg tussen adviseur, ontwikkelaar een vergunningverlener. Het streven is om geen onnodig onderzoek te laten uitvoeren.

Indien een ontwikkelaar de plicht heeft tot het uitvoeren van een archeologisch onderzoek, kan hij/zij direct een archeologisch bedrijf inhuren. Het is echter aan te bevelen om ook contact op te nemen met de archeologische adviseur om onnodig (dubbel) onderzoek te voorkomen. Voor onderzoek in zandgebieden geldt de regel dat een verkennend onderzoek door middel van proefsleuven gebeurt en niet door middel van boringen. Hiermee wordt aangesloten bij het regionale beleid. Boringen zijn alleen geschikt om de verticale opbouw van de grond te controleren, niet om vindplaatsen te traceren.

Ook het uitvoeren van een historisch onderzoek als onderdeel van een Programma van Eisen of van een archeologisch rapport, kan in sommige gevallen overbodig zijn, dan wel sterk beknopt blijven, aangezien deze informatie al aanwezig kan zijn vanwege de opstelling van de waardenkaart. Ook dan is overleg met de adviseur belangrijk. Indien een extern bedrijf een Programma van Eisen opstelt voor een uit te voeren archeologisch onderzoek, dan dient dit altijd goedgekeurd te worden door de archeologisch adviseur van de gemeente Steenbergen.
Bij het doen van toevalsvondsten dient altijd melding te worden gedaan bij de gemeente, of direct bij de archeologisch adviseur. Deze kan dan ter plaatse de situatie aanschouwen. Bij de noodzakelijke registratie en documentatie van sporen of vondsten kunnen – voor zover er geen nader archeologisch onderzoek uit voortvloeit –vrijwilligers van Stichting Stadsarcheologie Steenbergen betrokken worden.

Onderzoeksspeerpunten

Voor de landelijke archeologie is een onderzoeksagenda opgesteld (de zogenaamde NOaA) die richting geeft aan zowel wetenschappelijk onderzoek als veldonderzoek. Deze speerpunten zijn breed van opzet om alle gebieden van Nederland en alle archeologische periode te omvatten. Voor Steenbergen zijn deze speerpunten niet allemaal van toepassing vandaar dat er meer toepasselijke criteria worden geformuleerd. De speerpunten zijn bedoeld om het zwaartepunt van onderzoek aan te geven; het betekent niet dat andere bijzonderheden niet worden onderzocht. Gemeentelijke speerpunten zijn:

- Sporen van vóór de stadsvorming in de 13de eeuw (want tot op heden niet aangetroffen)
- Stadsvorming in de 13de eeuw (het krimp-en-groei model)
- Stadswallen en stadsmuren
- De zoutziederijen en de zel-as verspreiding
- Turfvaarten
- Relicten van vestingwerken rondom de stad

Samenwerking

Vanuit de strategie *van gemeentelijk erfgoedbeleid naar gemeenschappelijk erfgoed* is het vanzelfsprekend om de lokale erfgoedinstellingen, en dan met name de Stichting Stadsarcheologie, te betrekken bij de invulling en uitvoering van het archeologiebeleid. De vele vrijwilligers zijn de oren en ogen met betrekking tot archeologie. Ze kunnen meedenken over de belangenbehartiging van archeologie in de omgevingsvergunning. Ze hebben een belangrijke signaalfunctie met betrekking tot bodemverstoringen en leveren een zeer waardevolle bijdrage in publieksbereik en educatie. Bovendien zullen zij zoveel mogelijk betrokken worden bij opgravingen, voor zover dit vanuit landelijke wetgeving is toegestaan. Zij mogen sinds enkele jaren niet zonder begeleiding van een officieel archeologische bedrijf, zelf archeologische opgravingen doen. Toch is het in de gemeente reeds gebruikelijk, dat zowel de gemeente als de verschillende archeologische bedrijven, die in de toekomst archeologisch onderzoek doen in Steenbergen, gebruik maken van de reeds aanwezige (lokale) kennis en kunde bij de amateurarcheologen van de Stichting Stadsarcheologie. De gemeente wenst deze werkwijze graag te continueren. De archeologisch adviseur zal erop toezien, dat in de Programma's van Eisen van archeologische onderzoeken in Steenbergen wordt vermeld dat – als het werk dat toelaat – vrijwilligers van de Stichting Stadsarcheologie aan het werk kunnen deelnemen.

Uitwerking van de ambities

Steenbergen is niet alleen bovengronds waardevol, ook ondergronds is er interessant cultureel erfgoed. Bepaalde gebieden hebben een middelhoge archeologische verwachtingswaarde tot zelfs een gebied dat archeologisch zeer waardevol is (het centrum van de kern Steenbergen). Om aan de gestelde ambities de komende beleidsperiode uitvoering te geven, wordt ingezet op

- Het, in samenwerking met erfgoedinstellingen en ZLTO, actualiseren van de *archeologische inventarisatie- en verwachtingenkaart* inclusief de legenda met bijbehorende beleidsmaatregelen en vrijstellingsgrenzen
- Het integraal vaststellen van de *archeologische inventarisatie- en verwachtingenkaart* tot een *archeologische waardenkaart* waardoor de archeologisch waardevolle elementen sterker planologisch geborgd kunnen worden
- Het conform de wetgeving vertalen van de gegevens van de *archeologische waardenkaart* in vigerende bestemmingsplannen
- Het jaarlijks bijwerken van de *archeologische waardenkaart*. Dit is immers een dynamisch instrument; gebieden die onderzocht zijn, worden als zodanig vermeld. Door voortschrijdend inzicht kan een waarde aanduiding veranderen.
- Inzetten op behoud in situ
- Het streven naar een praktische en vraaggerichte werkwijze waarbij de archeologische adviseur in een vroeg stadium wordt betrokken
- Het niet onevenredig belemmeren van alledaagse agrarische activiteiten
- Het voortzetten en verder bevorderen van de nauwe samenwerking met de lokale erfgoedinstellingen in het algemeen, en de Stichting Stadsarcheologie in het bijzonder

7.4 Immaterieel erfgoed

Ambities voor immaterieel erfgoed:

- Opnemen van immaterieel erfgoed in het gemeentelijk erfgoedbeleid
- Het verbinden van immaterieel erfgoed en materieel erfgoed ten behoeve van behoud en ontwikkeling, kennisoverdracht, zichtbaarheid en beleefbaarheid en erfgoededucatie

Inleiding

Tradities en rituelen worden door ouders en voorouders doorgegeven aan kinderen en kleinkinderen. Onder immaterieel erfgoed worden de culturele gebruiken, tradities, verhalen, ambachtelijke vaardigheden verstaan. Maar ook de instrumenten, objecten en culturele ruimtes die daarmee worden geassocieerd. Zaken die mensen van huis uit hebben meegekregen, die zij zich eigen hebben gemaakt en die zij op hun beurt weer willen doorgeven. Zij worden door bepaalde gemeenschappen gekoesterd, omdat ze deze belangrijk vinden en deze actief willen doorgeven aan volgende generaties. Vanaf 1 september 2012 is het *UNESCO Verdrag ter Bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed* ook in Nederland in werking getreden. Het verdrag beschrijft immaterieel erfgoed als "de bron van culturele diversiteit en als een garantie voor duurzame ontwikkeling. Immaterieel erfgoed versterkt het gevoel van identiteit en continuïteit van gemeenschappen, groepen en individuen en bevordert het respect voor culturele diversiteit en menselijke creativiteit."

Ten opzichte van de Erfgoednota *Steenbergen en haar kansrijke verleden 2010-2020* wordt in de geactualiseerde nota het thema immaterieel toegevoegd aan het begrip cultureel erfgoed. De beeldvormende vergadering en werksessies hebben een eerste aanzet opgeleverd voor de inventarisatie van karakteristieke Steenbergse thema's:

- Industrieel erfgoed: meekrap, agrarische gemeenschap, suikerproductie, zoutwinning, turfwinning, vlas
- Militair erfgoed: vestingverleden (West-Brabantse Waterlinie), Tweede Wereldoorlog
- Water: watersnoodramp
- Tradities en gebruiken: prijsdansen (is in 2013 door het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed benoemd tot immaterieel erfgoed), Merijntje Gijzen

Inventarisatie

Om een goed beeld te krijgen van het immaterieel erfgoed van Steenbergen is het nodig om een verkennende inventarisatie uit te voeren die verbonden wordt met de karakteristiek van de verschillende kernen in de gemeente Steenbergen. Op basis van de verkenning worden de noodzakelijke vervolgstappen bepaald omtrent integrale inzet ervan in het erfgoedbeleid. Het immaterieel erfgoed refereert vaak aan het jonge verleden en maken het voor mensen meer concreet waar erfgoed en het behoud ervan over gaat. Vanuit de strategie *van gemeentelijk erfgoedbeleid naar gemeenschappelijk erfgoed* is het vanzelfsprekend om de lokale erfgoedinstellingen nauw te betrekken bij deze inventarisatie en het ontwikkelen van een visie op de integrale inzet ervan in het erfgoedbeleid.

Verbinding

De kracht van immaterieel erfgoed ligt in de verbinding ervan met het materiële erfgoed. Het is daarom van belang om deze ondersteunende en identiteitsbepalende restanten in stand te houden door ze een plek te geven in de ruimtelijke ontwikkelprocessen. Maar ook door ze in te zetten voor toeristische en educatieve doeleinden. Bijvoorbeeld door gebouwen van de suikerindustrie de ruimte te geven tot nieuwe herbestemming of structuren van het vestingverleden mee te nemen in planvorming voor nieuwbouw. Het digitaal goed ontsluiten van de kennis (zoals omschreven in het hoofdstuk 2 *Kennisoverdracht*) is hiervoor van groot belang. Ook de nieuw te maken canon van Steenbergen is een belangrijk instrument om het immaterieel erfgoed voor het voetlicht te brengen en te verbinden met het materieel erfgoed.

Begin 2017 verscheen bij het *Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland* een *factsheet* over wat gemeenten kunnen doen aan de duurzame instandhouding van immaterieel erfgoed in hun gemeente. De voordelen van een visie op immaterieel erfgoed zijn voor gemeenten gelegen in de bevordering van een sterke gemeenschap, stimulans van een grotere leefbaarheid, een economische betekenis en het feit dat het immaterieel erfgoed een mooi visitekaartje kan zijn voor de gemeente.

- Waardeer en respecteer het vele werk van de betrokkenen bij het immaterieel erfgoed.
  Zet in het zonnetje!
- Bied hulp bij het organiseren door mee te denken in bijvoorbeeld het veiligheidsplan, het verlenen van de eventueel benodigde evenementenvergunning of de communicatie.
- Lever een bijdrage door bijvoorbeeld in natura eventueel benodigde materialen ter beschikking te stellen of door middel van een subsidie.
- Houd rekening in de ruimtelijke plannen.

Uitwerking van de ambities

Materieel en immaterieel erfgoed zijn nauw aan elkaar verbonden. Vandaar dat in de geactualiseerde nota immaterieel erfgoed wordt toegevoegd. Om aan de gestelde ambities de komende beleidsperiode uitvoering te geven, wordt ingezet op

- Het uitvoeren van een verkennende inventarisatie, in samenwerking met de erfgoedinstellingen, naar het waardevolle immaterieel erfgoed in Steenbergen
- Op basis van de resultaten van de inventarisatie, het formuleren van eventuele vervolgstappen
- Het verbinden van immaterieel erfgoed aan ruimtelijke ontwikkelprocessen en toeristische en educatieve initiatieven, waardoor de versterkende kracht ervan tot zijn recht komt
- Een stevige plek voor immaterieel erfgoed in de canon van Steenbergen

8. Slotwoord

Met voorliggende Erfgoednota *Van gemeentelijk erfgoedbeleid naar gemeenschappelijk erfgoed* laat de gemeente Steenbergen zien veel waarde te hechten aan het karakteristieke cultureel erfgoed. Het beschrijft en legt vast hoe de gemeente de komende periode met dit unieke Steenbergse erfgoed om wenst te gaan. Het is een noodzakelijke actualisatie van de in 2010 vastgestelde Erfgoednota *Steenbergen en haar kansrijke verleden 2010-2020*. Van groot belang was om de lokale gemeenschap nauw te betrekken bij het opstellen van de nota – een werkwijze die in de verdere uitwerking van de ambities en de uitvoering van het beleid ook als zeer waardevol worden beschouwd door de gemeente. Dat verklaart ook de strategie van *gemeentelijk erfgoedbeleid naar gemeenschappelijk erfgoed*. Erfgoed geeft een gemeenschap een eigen, onderscheidende identiteit, een fundament om op te bouwen en een inspiratie voor de toekomst. Er wordt de komende periode ingezet op het voortzetten van het behouden en waar mogelijk versterken van de unieke identiteit. Erfgoed moet een nóg betere positie krijgen in andere beleidsterreinen. Gelet op deze inhoudelijke verbinding is gewerkt aan een gezamenlijk uitvoeringsprogramma voor erfgoed, natuur en toerisme&recreatie. Dit programma wordt tweejaarlijks geëvalueerd en waar nodig bijgesteld.

9. Bijlagen

Cultuurhistorische inventarisatiekaart

Archeologische inventarisatie- en verwachtingenkaart

Betrokken partners bij de actualisatie van de erfgoednota

Resultaten enquête:

Inwoners
Eigenaren beeldbepalende panden
Eigenaren monumenten
Ondernemers
Onderwijsinstellingen
ZLTO/agrariërs

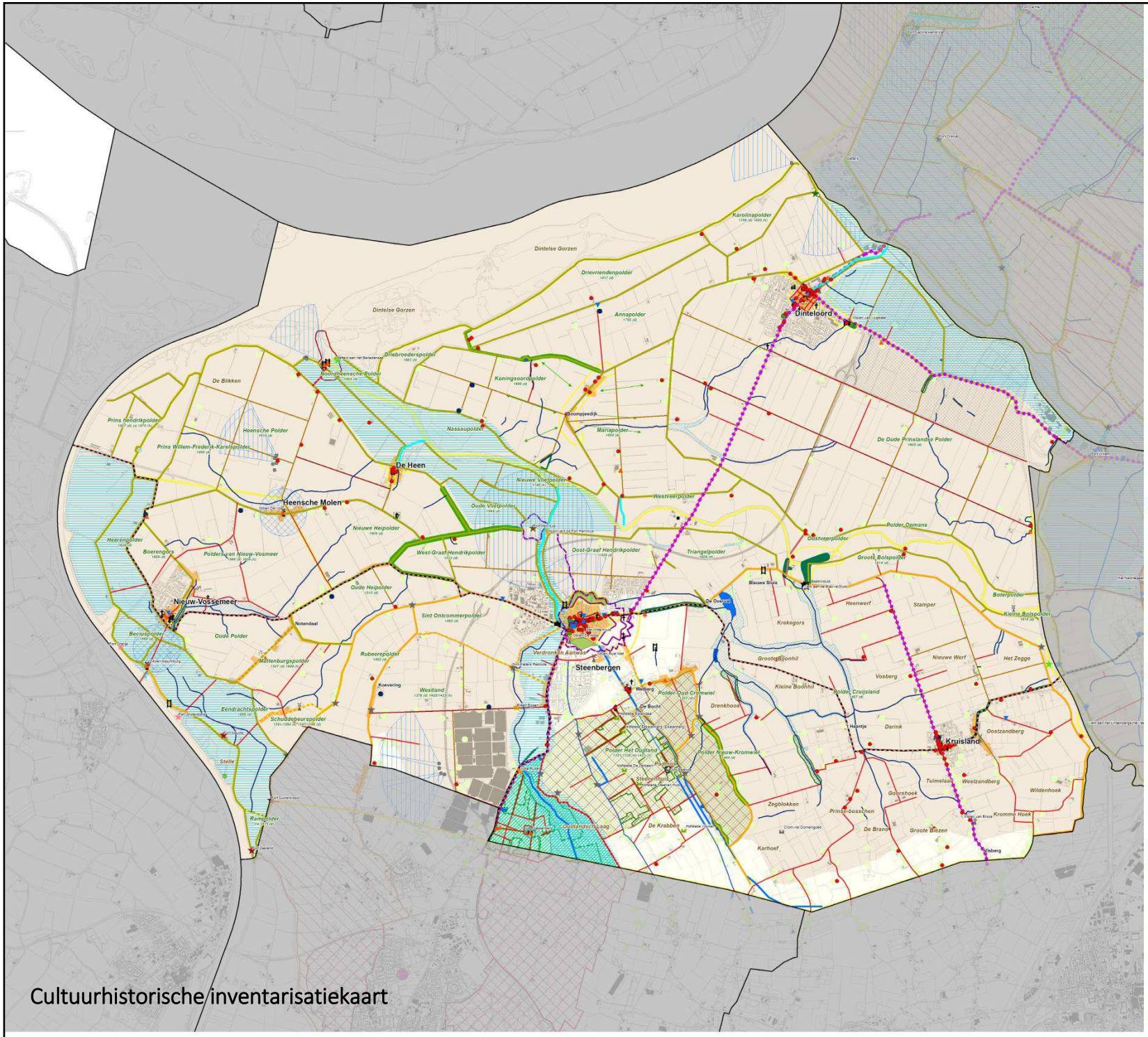

Cultuurhistorische inventarisatiekaart

Legenda

1. Historisch bouwkunst

- Rijksmonument
- Gemeentelijk monument
- Overig historische bouwkunst

Overheid

- Raadhuis/bestuursgebouw

Religie

- Kerkhof
- Kerk
- Kapel of wegkruis
- Klooster of ander religieus instituut

Buitenplaatsen

- Landhuis
- Locatie van hofstede

Waterstaat

- Gemaal
- Sluis

Militair erfgoed

- vesting
- Locatie van verdwenen kasteel / omgracht huis
- (relict van) Fort of werk Zuider Frontier
- Locatie van verdwenen fort of werk Zuider Frontier
- Relict van fort of werk Linie van de Eendracht
- Locatie van verdwenen fort of werk Linie van de Eendracht
- (relict van) Fort of werk Linie van Bergen op Zoom naar Steenbergen
- Locatie van verdwenen fort of werk Linie van Bergen op Zoom naar Steenbergen
- (relict van) fort of werk Linie van Mark en Dintel
- (relict van) fort of werk Stelling Hollandsch Diep en Volkerak
- locatie van verdwenen fort of werk Stelling Hollandsch Diep en Volkerak
- relict WO I
- relict WO II
- relict Koude Oorlog

Bedrijvigheid

- Molen
- Molen (verdwenen)
- Restant hollerstelle

2. Historische stedenbouw

- Gebied van zeer hoge waarde
- Gebied van redelijk hoge waarde
- Planmatig opgezet dorp ("Flaksaese type")
- Bebouwingsconcentratie (1830)
- Oud erf (1832)

3. Historische geografie - lijnelementen

- Waterkerende dijk of kade, 1500-1900, nog bestaand
- Waterkerende dijk of kade, <1500, nog bestaand
- Waterkerende dijk of kade, 1500-1900, nog aanwezig als weg
- Waterkerende dijk of kade, <1500, nog aanwezig als weg
- Turfvaart - trace nog aanwezig als weg
- Turfvaart
- Haven (relict)
- In perceel herkenbare natuurlijke waterloop
- Gegraven hoofdwaterloop
- Relict hoofdwaterloop
- Polderweg
- Veerdam/veerweg (relict)
- Kasseiweg
- Oude hoofdroute
- Historische weg
- Tramlaan
- langgevel

Overige historische geografie (lijnen)

- Zeer hoge waarde (CHW 2010)
- Hoge waarde (CHW 2010)
- Redelijk hoge waarde (CHW 2010)

4. Historische geografie - vlakelementen

- Kleigrond
- Zandgrond
- Wiel
- Wiel - nog herkenbaar in dijktrace
- Polder
- Kreekrestant
- Landgoed
- Monumentale boom

5. Historisch groen

- Monumentale boom
- Dijkbeplanting
- Laanbeplanting
- Vestingbeplanting
- Overige historische groenstructuur

6. Historische zichtrelaties

Historische zichtrelaties

- Molenbiotoop
- Schootsveld
- Zichtrelatie

7. CHW provincie 2010

- Cultuurhistorisch landschap
- Cultuurhistorisch Vlak
- Archaeologisch landschap
- Complex van cultuurhistorisch belang

8. Overige

- Gemeentegrenzen
- Juridische grenzen 1795
- Inundatiegebied Zuider Frontier
- Ontwikkelingsgebied Agro en Food Cluster

Archeologische inventarisatie- en verwachtingenkaart

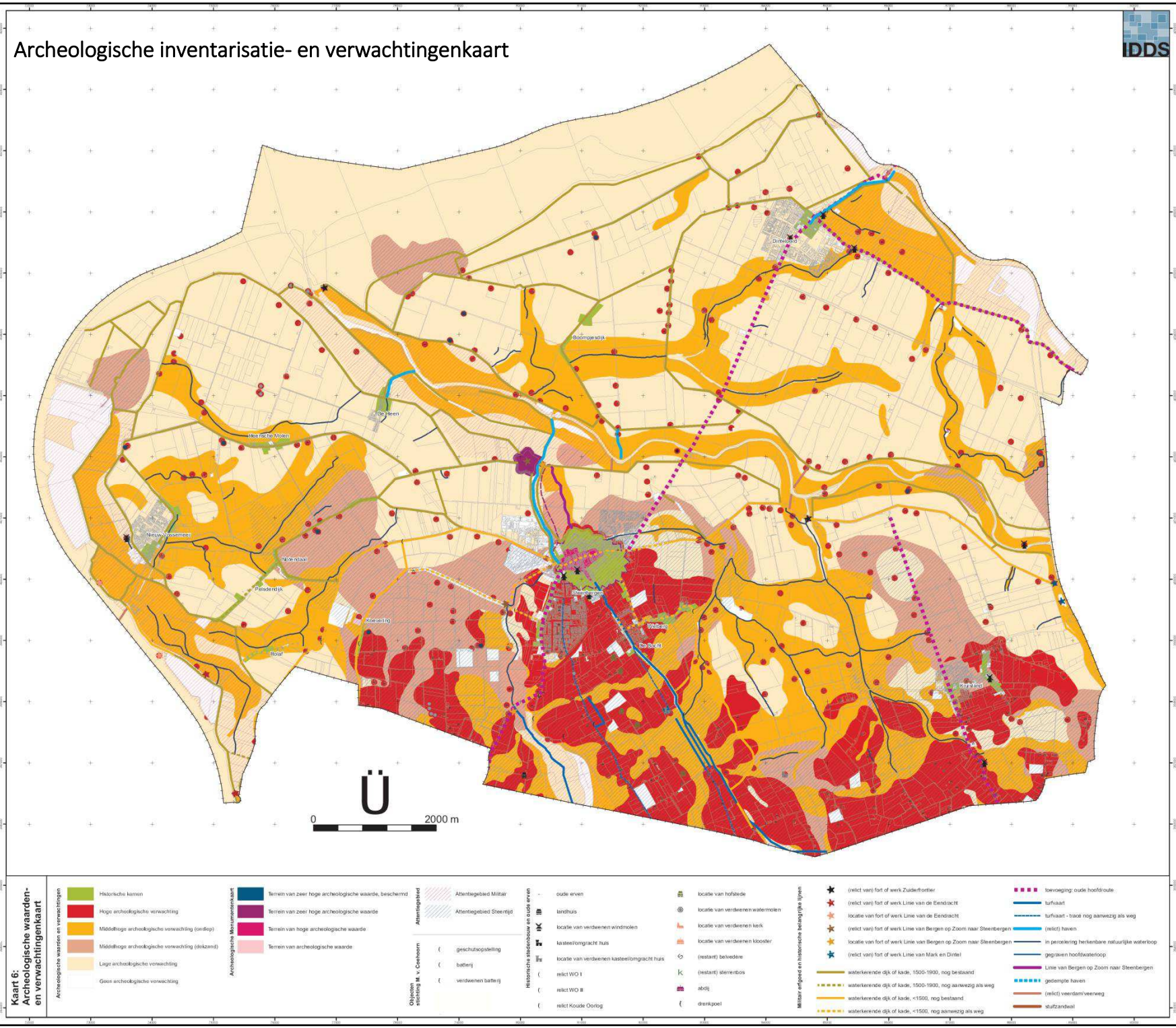

Betrokken partners bij de actualisatie van de erfgoednota

Kerngroep:	Heemkundekringen (Dinteloord, Steenbergen en Nieuw-Vossemeer; Hans Slokkers als historisch deskundige en vertegenwoordiger vanuit Kruisland; Lokale musea: de Holle Roffel en AM de Jong Museum; Stichting stadsarcheologie Steenbergen.
Enquête uitgezet:	Inwoners (via gemeentelijke website, social media en persbericht); Eigenaren beeldbepalende panden; Monumenteigenaren; ZLTO; Ondernemers (via RPS, OPS en Winkeloord Dinteloord);
Beeldvormende vergadering:	In aanvulling op de hierboven genoemde partijen: Onderwijsinstellingen; Landschapsbeheerders (Natuurmonumenten, Waterschap Brabantse Delta, Brabants Landschap en Staatsbosbeheer) (Agrarische) Natuurverenigingen; Recreatieondernemers; Kunst- en cultuurplatform; Commissie Ruimtelijke Kwaliteit (monumenten- en welstandscommissie); Stichting Bevrijdingsmonument Welberg; Dorpsraden, Stadsraad Steenbergen en Stichting Leefbaarheid De Heen; Gemeentelijke Cultuurcoach; Archeologisch adviseur.

Resultaten enquête:

Enquête: Doelgroep Inwoners

Vraag 1: Voelt u zich verbonden met het cultureel erfgoed van de gemeente Steenbergen?

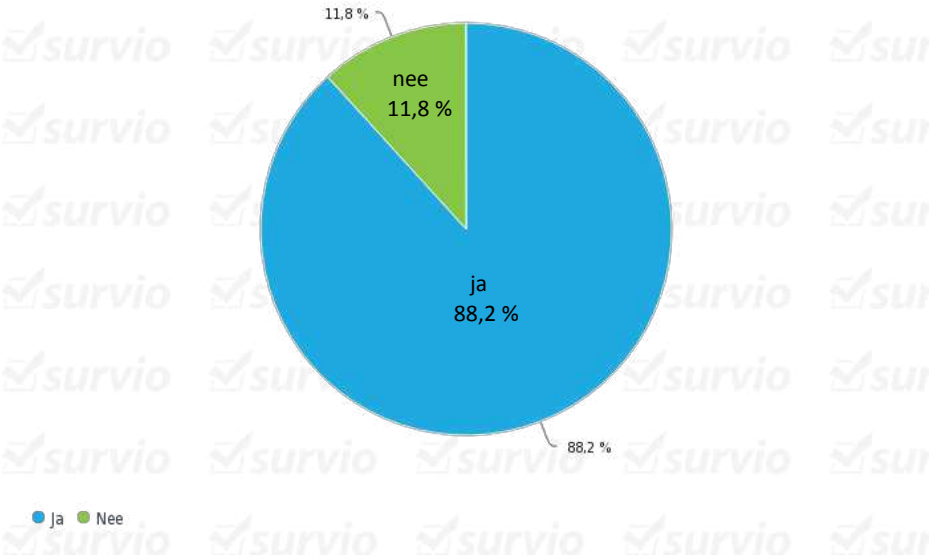

Vraag 2: Wat zijn voor u de meest aansprekende erfgoediconen in de gemeente Steenbergen?

Polder-/ cultuurlandschap	III
Kerken	IIIII IIIII I
Waarvan: Gummaruskerk	IIIII I
NK Kerk STB	II
Prijsdansen in Nieuw-Vossemeer	I
Stadswallen	III
Fort Henricus	III
Stadspark Ravelijnstraat/zuidwal	I
Villa Moors/Bakx	II
Woonhuizen in de winkelstraten	II
Beeldbepalende panden in het algemeen	II
Oude boerderijen in het buitengebied	IIIII I
Havens	II
Steenbergse Vliet	I
West-Brabantse Waterlinie en water werken	I
Schootsvelden	I
Relicten die herdenken aan 1953	I
Wederopbouw (zoals wittekruisgebouw)	I
Molens	IIII
Boven en beneden Sas	IIII
Landgoed Arcadia	I
Bevrijdingsmonument Welberg	II
Landschap van land naar water i.c.m. overblijfselen van de Elisabethvloed.	I

Vraag 3: Militair erfgoed vindt de gemeente een belangrijk erfgoedthema binnen de gemeente Steenbergen, met name de Tweede Wereldoorlog en de West-Brabantse Waterlinie. Bent u het hiermee eens?

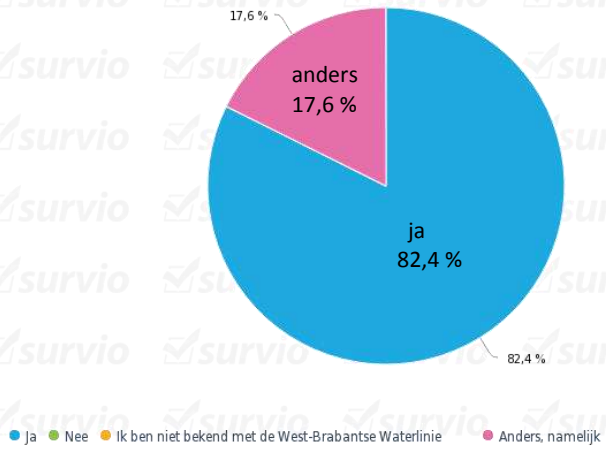

Anders namelijk:

- Ook hier geldt: ze worden belangrijk als er iets mee gebeurt!
- De Eendrachtlinie en de spoorlijn van de tram die in Nieuw-Vossemeer nog duidelijk zichtbaar is.
- Ook de 80-jarige oorlog en de 1e wereldoorlog (garnizoensstad)

Vraag 4: Kunt u aangeven welke categorieën erfgoed u nog meer belangrijk vindt?

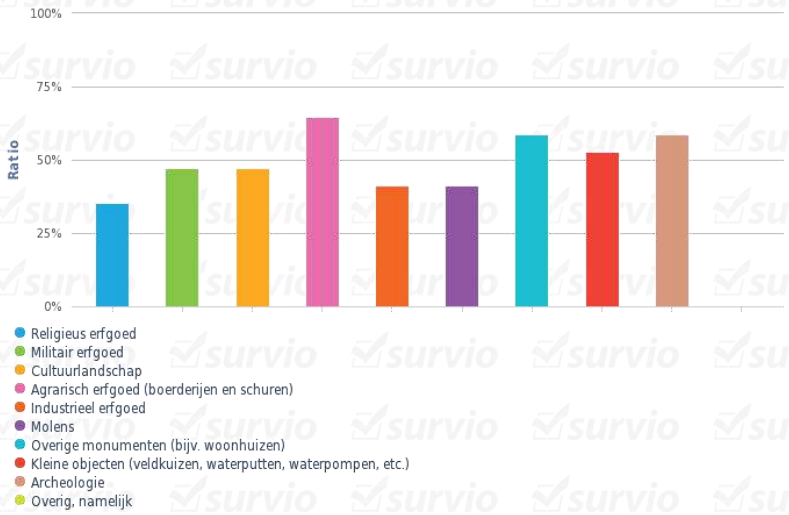

Vraag 5: Kan erfgoed bijdragen aan de leefbaarheid in de gemeente Steenbergen?

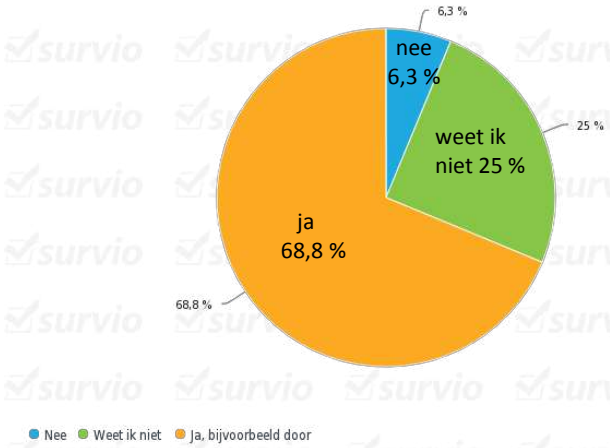

Ja bijvoorbeeld door:

- Bewustwording dat het een deel van ons is, dat het gemaakt heeft tot wat we nu doen en zijn.
- Via publicaties er aandacht aan te schenken.
- Een grotere zorg en behoud voor en van Erfgoed gaan inwoners de waarde er meer van inzien.
- Aantrekken van economie door recreatie.
- Leerlingen van scholen te stimuleren om meer over geschiedenis in de praktijk te leren.
- Gerichte aandacht voor bepaalde erfgoederen.
- Bewustwording van het verleden.
- Bij goed bewaard erfgoed trekt het mensen aan om te wonen en te recreëren.
- Interesse van de bewoners in de gemeente.

Vraag 6: Krijgt erfgoed voldoende aandacht in onze gemeente?

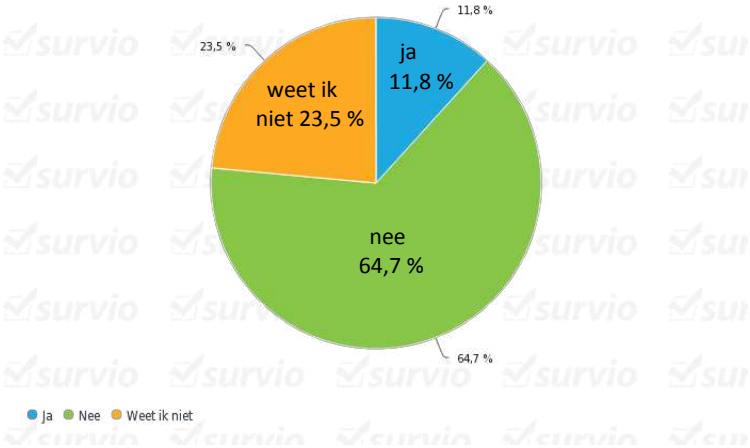

Vraag 7: Immaterieel erfgoed gaat over tradities en gebruiken die van generatie op generatie worden doorgegeven. Een voorbeeld hiervan is het 'Prijsdansen op kermismaandag in Nieuw-Vossemeer'. Welke tradities of gebruiken zijn volgens u belangrijk om door te geven aan de volgende generaties?

Sinterklaasfeest	II
Carnaval	IIIII
Kermis	II
Prijsdansen	I

Slee naar benede I
Oude op de religie gebaseerde feesten, zoals Hubkesdag/DrieKoningen I
5-mei herdenking I
Streektaal/ dialect I

Vraag 8: Op 28 september organiseert de gemeente Steenbergen een beeldbepalende raadsvergadering over het erfgoedbeleid. In verband met de organisatie van de avond willen we graag weten hoeveel mensen interesse hebben om de avond bij te wonen. Bent u geïnteresseerd hierbij aanwezig te zijn? (U ontvangt nog een uitnodiging voor de vergadering onafhankelijk van het antwoord dat u hier invult)

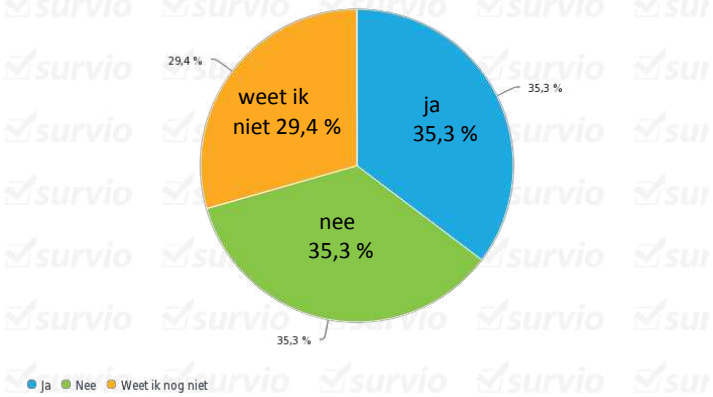

Vraag 9: Heeft u verder nog opmerkingen of suggesties voor de gemeente met betrekking tot erfgoed?

- Probeer zaken zoveel mogelijk te combineren: bij Stradhaven kan ook De Waterlinie aansluiten, evenals een uitbreiding van stadswandelingen en rondleidingen in de Gummarus-/Hervormde Kerk. Bij een Kermis kun je een historische tentoonstelling organiseren, evenals bij andere zaken; ook kunst valt in grotere thema's onder te brengen. De Komische Stadswandeling van Cameleon was een prima voorbeeld hoe het kan qua organisatie; de invulling van verschillende zaken zul je nader moeten bekijken.
- Ja het erfgoed verbinden met de recreatieve mogelijkheden in de stad en de kernen.
- wees er zuinig op weg is ook echt weg en komt nooit meer terug.
- Nog meeraandacht voor wandel en fiets paden rondom de Stad

Enquête: Doelgroep Eigenaren Beeldbepalende Panden

Vraag 1: Uw pand is aangeduid als beeldbepalend pand. Voor beeldbepalende panden gelden niet dezelfde beperkingen zoals die voor officiële monumenten gelden. Wel maken beeldbepalende panden onderdeel uit van de zichtbare historie van de gemeente Steenbergen. Bent u er van op de hoogte dat uw pand is aangeduid als beeldbepalend pand?

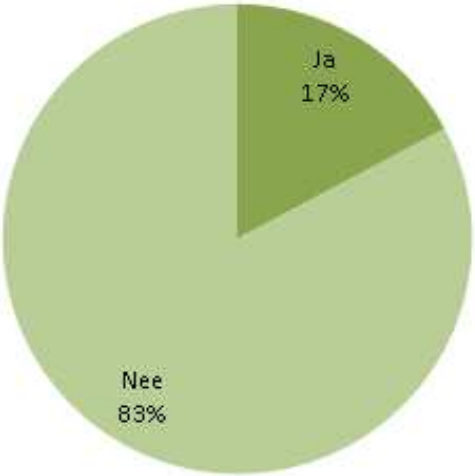

Vraag 2: Voelt u zich verbonden met het cultureel erfgoed van de gemeente Steenbergen?

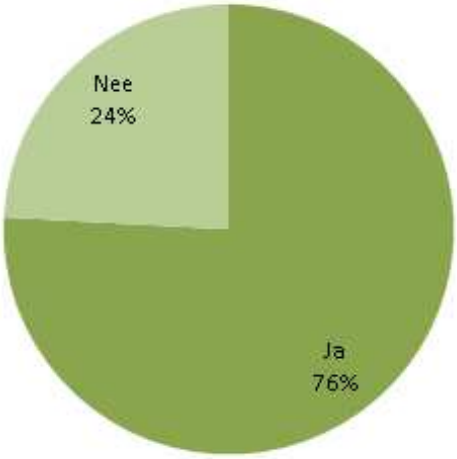

Vraag 3: Versterkt de gemeente Steenbergen naar uw mening voldoende informatie over cultureel erfgoed

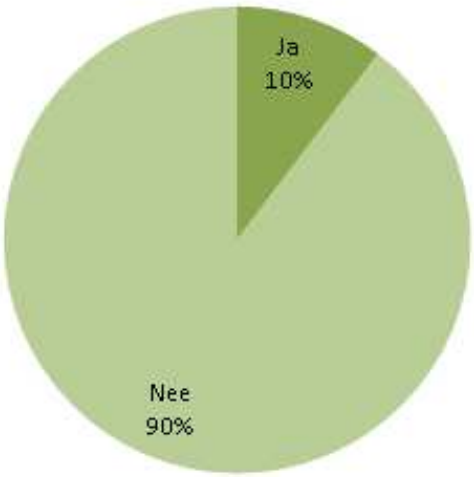

Vraag 4: Wat zijn voor u de meest aansprekende erfgoediconen in de gemeente Steenbergen?

Gemeentehuizen	IIIII II
Kaaistraat/Kaai	IIIII IIIII
Gummaruskerk	IIIII IIIII IIIII III
Watertoren	IIII
Museum Holle Roffel(herv. Kerk)	IIIII IIIII IIIII II
RK Kerk Kruisland	IIIII IIII
Voormalig domineehuis	I
Molenstraat 10	I
Langeweg 11	I
Voormalige woning bovenmeester Janssen	I
Burgemeester van Loonstraat	II
Dak van 't r@velijn	I
Boven Sas / Beneden Sas	IIIII I
Blauwstraat	III
Markt	IIII
Witte Villa	IIIII
Kruisbeek	I
Villa Moors/Bakx	III
Notarishuis	I
Villa Moors	I
Oude boerderijen	II
Boomdijken	I
Begraafplaatsen (oude grafzeken en tombes)	I
Fort Henricus	II
Heense gorzen/slikken	I
Dorktersdreefje (Vermeulenhuis)	I
Berenhuis	I
Kruispoort	I
Nassaulaan	I
Fabrieksdijk	I
Stadswallen	I

Bunkers	II
Landgoed Dassenberg	I
Oude wedhouders woning kruisland	I
Molen de Vos	I
Molen de Heen	III
Heenwerf	I
Dassenberg	I
Suiker Unie	I
Het Jachthuis	I

Vraag 5: Militair erfgoed vindt de gemeente een belangrijk erfgoedthema binnen de gemeente Steenbergen, met name de Tweede Wereldoorlog en de West-Brabantse Waterlinie. Bent u het hiermee eens?

Vraag 6: Kunt u aangeven welke categorieën erfgoed u nog meer belangrijk vindt?

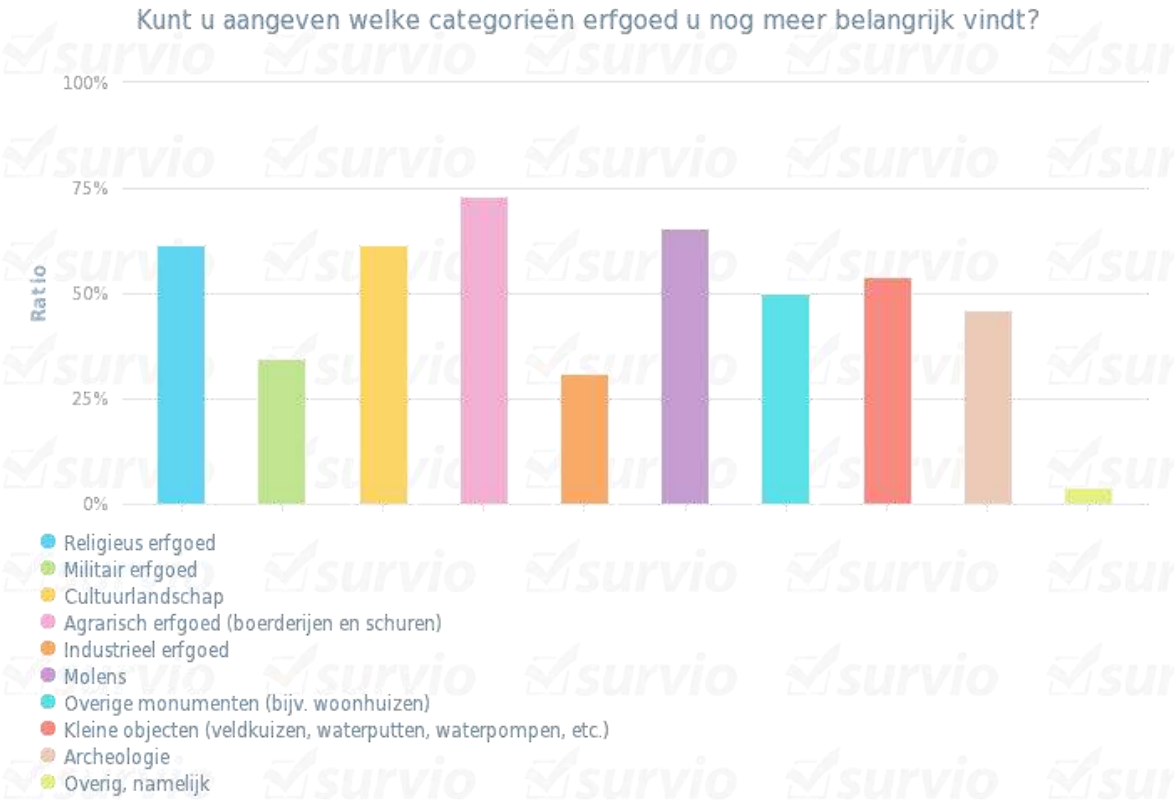

Overig, namelijk:
- Eigenlijk vind ik alle categorieën belangrijk
- De boeken van A.M. de Jong
- De eerste periode van de Steenbergse Courant

Vraag 7: Op 28 september organiseert de gemeente Steenbergen een beeldbepalende raadsvergadering over het erfgoedbeleid. In verband met de organisatie van de avond willen we graag weten hoeveel mensen interesse hebben om de avond bij te wonen. Bent u geïnteresseerd hierbij aanwezig te zijn? (U ontvangt nog een uitnodiging voor de vergadering onafhankelijk van het antwoord dat u hier invult)

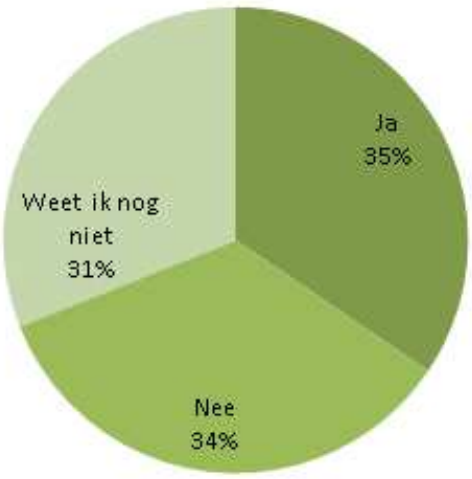

Vraag 8: Heeft u verder nog opmerkingen of suggesties voor de gemeente met betrekking tot erfgoed?

- Waarom verdwijnt het oude straatbeeld, panden worden gesloopt en dan komt daarvoor in de plaats hoge appartementen. Voorbeeld Blauwstraat 49. Blauwstraat 45 gesloopt , ligt al meer dan 2 jaar brak, waarom wordt hier niets aangedaan?
- Instandhouding van erfgoed is niet goedkoop. Als de overheid instandhouding eist, zullen de extra kosten ook door de gemeenschap moeten worden betaald.
- Goed initiatief, succes er mee.
- Probleem is woongenot en klimaat vochtig energie verslindend. Als zelfs de gemeente een monument niet kan handhaven als gemeentehuis hoe moet een particulier dit financieel opbrengen?
- graag meer aandacht en informatie hoe men de beeldbepaalde zaken zoals huizen, tuinen etc. kan onderhouden behouden bv. met betrekking subsidies zodat het niet in verval gaat komen.
- de Smallendijk, Kleinedijk en Vlietdijk in de Koningsoordpolder van Dinteloord zijn slecht onderhouden wat herplantingsplicht betreft: de polder stond bekend om de mooie dijken.
- Een tijdje terug is er alleen voor genodigden en bewoners van die percelen een wandelroute georganiseerd in Steenbergen voor panden met de Monumentenstatus. Ik heb er toen naar geïnformeerd, want ik had daar wel belangstelling voor. Kan dit herhaald worden en de info beschikbaar gesteld worden over die route.
- Ben zuinig op wat er nog is. Bijna alles is weg. Zo jammer....
- Van andere plaatsen in de gemeente ben ik niet op de hoogte van de eventuele erfgoediconen. Diverse kerken, gebouwen en boerderijen zullen hiervoor echt wel in aanmerking komen. Een voorlopig overzicht hiervan zou gemakkelijk geweest zijn !
- Alle goeds voor u, mijnheer P. Kop.
- Houd het erfgoed in ere en onderhoud het goed. Het meeste is door mensenhanden gemaakt en schept een band tussen mensen en is daarom belangrijk voor de toekomst. Zeker in deze tijd waar zoveel vernietigd word.
- De eigenaar/gebruiker dient zelf aan te geven of zijn bezit op deze lijst komt te staan. De betaler bepaald!

Enquête: Doelgroep Eigenaren Monumenten

Vraag 1: Voelt u zich verbonden met het cultureel erfgoed van de gemeente Steenbergen?

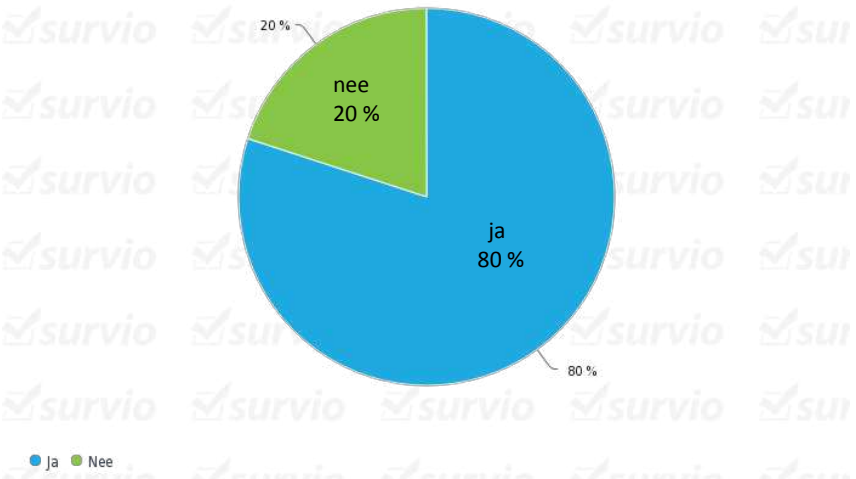

Vraag 2: U bent de eigenaar van een monument. Hoe ervaart u dit?

- Hoewel slechts gebruiker en geen eigenaar ervaar ik dit als bijzonder mooi en waardevol, hoewel er ook nadelen aan kleven, zoals het niet mogen aanbrengen van energiebesparende maatregelen en niet mogen vervangen van door decennialang gebruik versleten en kapotgegane bestanddelen.
- Een eer om hier elke dag te mogen wonen.
- Het is een bijzondere woning, die veel plezier en zorgen brengt.
- Als prettig omdat ik het pand mooi vind en erin wonen ervaar als een voorrecht.
  Maar aan de andere kant heeft het opknappen en het onderhoud mij veel meer gekost dan verwacht. En het feit dat er geen subsidie was bij dat herstel en onderhoud heeft mij bevreemd.
- We zijn trots om te kunnen wonen in een woning met een mooi bewaarde gevel. Ook ons achterhuis heeft historische waarde. Daarnaast hoort er bij het wonen in een monument ook bij dat het huis niet altijd voldoet aan de moderne, zuinige eisen. Dat nemen we op de koop toe en/of proberen we zoveel mogelijk te beperken.
- Om het in goede staat te houden moet er wel wat gebeuren onderhoud aanzicht en ook binnen moet wel de oude sfeer behouden blijven.
- Traditie vanuit de familie.
- Geen probleem. Prettig zelfs voor de twee jarige controle die wordt geregeld vanuit de gemeente.
- Geeft geen beperkingen tot nu toe.

Vraag 3: Bent u naar uw mening voldoende op de hoogte van de effecten van een monumentenstatus?

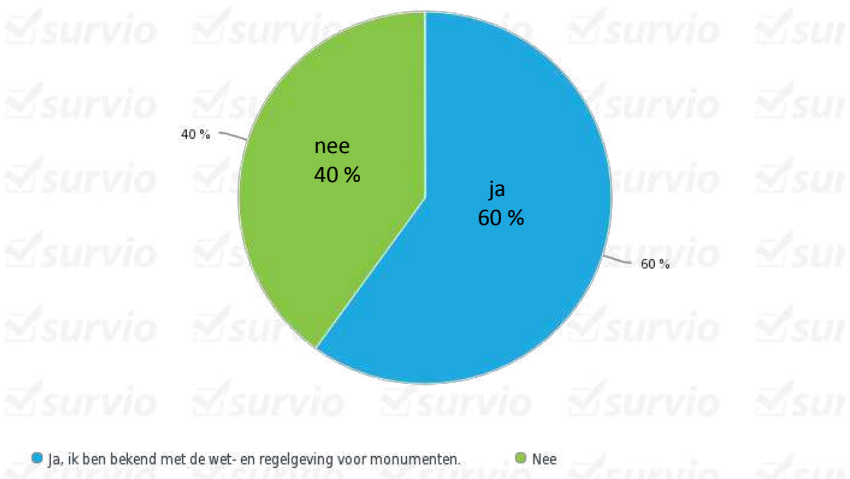

Vraag 4: Heeft u behoefte aan extra ondersteuning vanuit de gemeente?

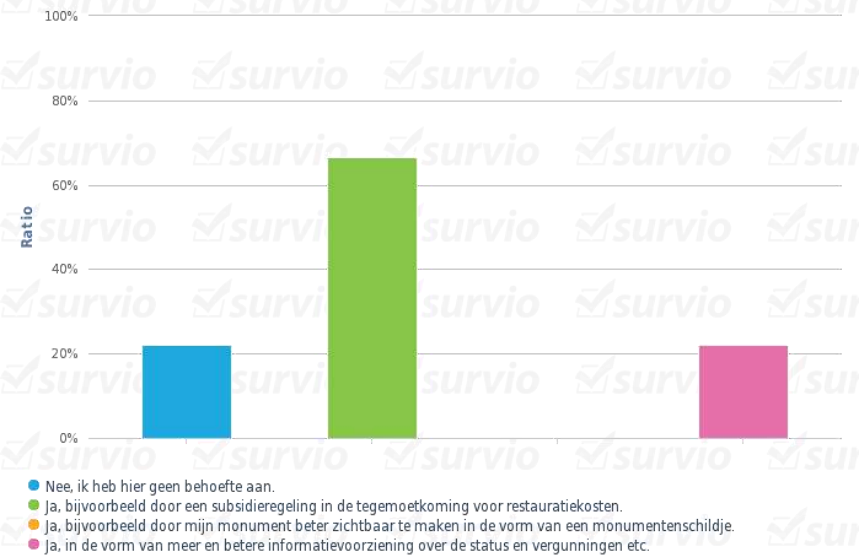

Vraag 5: In de gemeente Steenbergen wordt jaarlijks, in het tweede weekend van september, een Open Monumentendag georganiseerd. Zou u bereid zijn mee te doen aan Open Monumentendag door uw monument open te stellen?

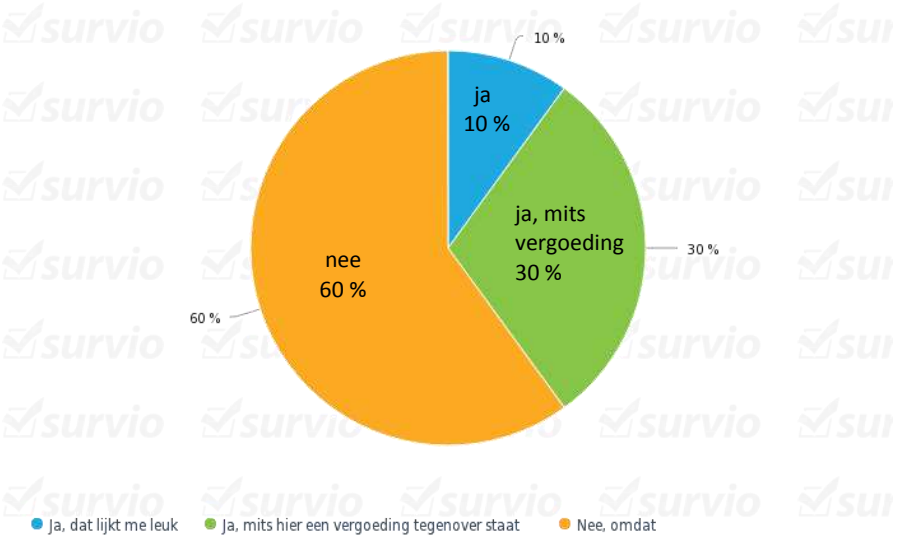

Nee omdat:

- betreffende locatie (historische sluis Benedensas) is reeds openbaar toegankelijk
- in het monument een bedrijf is gevestigd van privacy gevoelige aard.
- We nog bezig zijn met de renovatie. Dit jaar schikt dit niet.
- Het is een privé woning.
- Privacy.

Vraag 6: Wat zijn voor u de meest aansprekende erfgoediconen in de gemeente Steenbergen?

Gummaruskerk	III
Vermeulenhuis	I
Villa Moors/Bakx	I
Ned. Hervormde kerk	IIIII
Diverse gevels op de Markt	I
Kaaistraat	I
Grote Kerkstraat	I
Blauwstraat	II
Fort Henricus	I
Oude stadhuis	I
Villa Moors	II
Witte villa	II
Beneden / Boven Sas	IIII
Molens	II
Notendaal	I
De Heen	II
Landgoed Arcadia	I
Militair erfgoed	I
Huize Barendse aan de Kruispoort	I
Nassaulaan	I
Gemeentehuis	I

Vraag 7: Militair erfgoed vindt de gemeente een belangrijk erfgoedthema binnen de gemeente Steenbergen, met name de Tweede Wereldoorlog en de West-Brabantse Waterlinie. Bent u het hiermee eens?

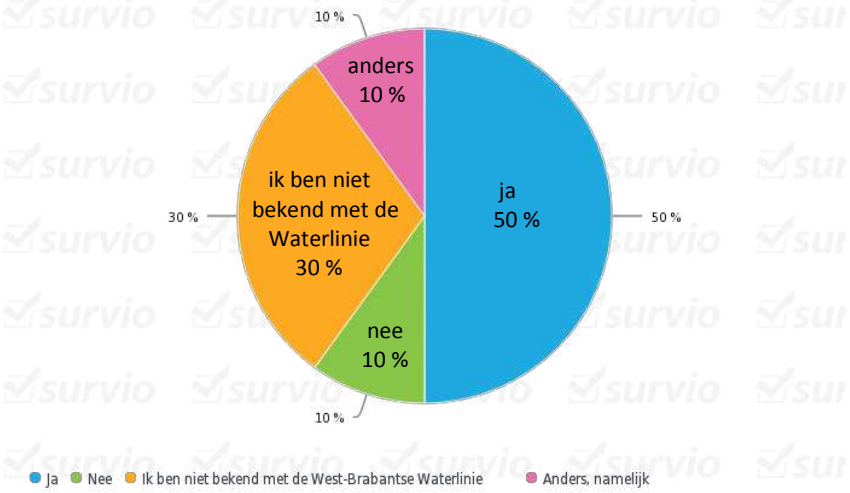

Anders namelijk:

- Hergebruik leidt nu tot afbreuk van de historische waarde; wel goed dat het verhaal verteld wordt.

Vraag 8: Kunt u aangeven welke categorieën erfgoed u nog meer belangrijk vindt?

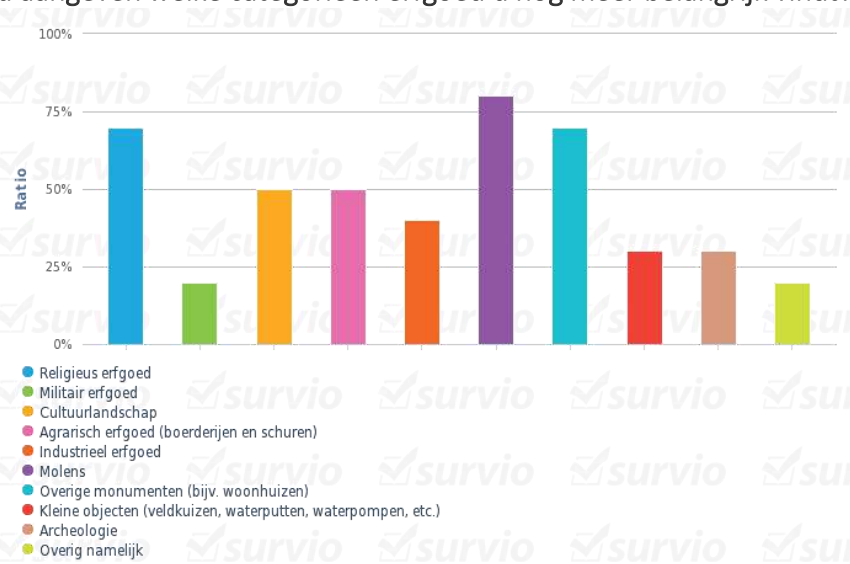

Overig namelijk:

- Mobiel erfgoed, speciaal varend erfgoed vormt in relatie met sluizencomplex juiste ensemble.
- bijzondere panden.

Vraag 9: Op 28 september organiseert de gemeente Steenbergen een beeldbepalende raadsvergadering over het erfgoedbeleid. In verband met de organisatie van de avond willen we graag weten hoeveel mensen interesse hebben om de avond bij te wonen. Bent u geïnteresseerd hierbij aanwezig te zijn? (U ontvangt nog een uitnodiging voor de vergadering onafhankelijk van het antwoord dat u hier invult)

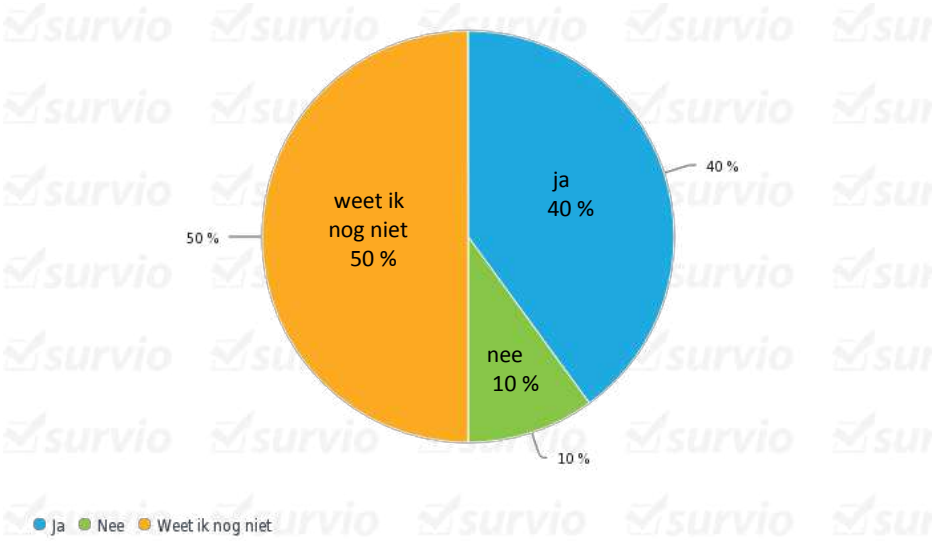

Vraag 10: Heeft u verder nog opmerkingen of suggesties voor de gemeente met betrekking tot erfgoed?

- Het oude en fraaie behouden is goed, maar historie is een evoluerend begrip, dus wees ook bereid tijdsbepaalde aanpassingen te accepteren om gebruik (en daarmee instandhouding) van erfgoed te bevorderen.
- In hoeverre wordt dit toeristisch ingezet?
- Gemeente doet er juist aan om herstel en behoud van monumenten mogelijk te maken door het toestaan van herbestemming. Echter men moet er voor waken dat commerciële doelstellingen niet de overhand nemen en leiden tot een situatie, waar ondernemers onder winstbejag keuzes maken, die schadelijk zijn voor de monumentale uitstraling en -waarden. Bunkertreppe en semi-permanente feesttent op het sluizencomplex van Benedensas zijn hiervan sprekende voorbeelden.
- In mijn persoonlijk geval, leef ik in een pand dat (zonder tuin) omringd wordt door gemeentelijke grond. Aan de achterkant betekent dat, behalve uitzicht op garages, die het zicht op De Kreek belemmeren, dat er een groot terrein is waar auto's kunnen parkeren. Het plein op zich vraagt om een opknapbeurt. Ook het onderhoud is achterstallig, vergeleken bij het normale onderhoud van wegen en straten. Herindeling en planning lijkt mij geen overbodige luxe.

Enquête: Doelgroep Ondernemers

Vraag 1: Voelt u zich verbonden met het cultureel erfgoed van de gemeente Steenbergen?

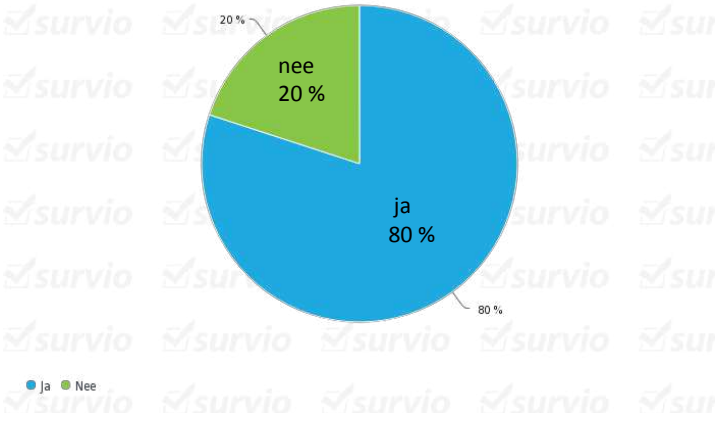

Vraag 2: Doet u als ondernemer op dit moment iets met erfgoed?

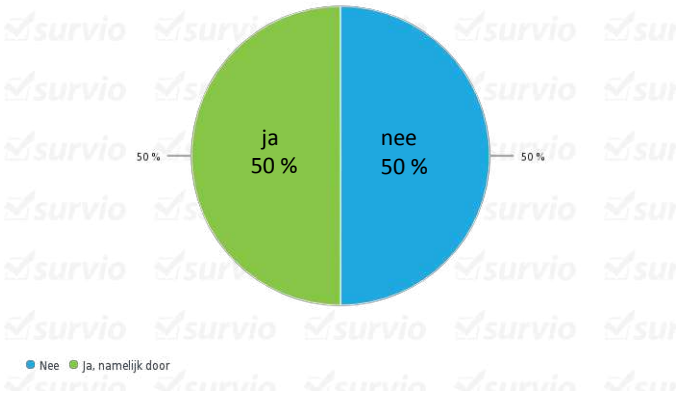

Ja namelijk door:

- Voorlichting aan gasten van onze bv en d.m.v. televisieprogramma's te maken bij SLOS.
- Oude lokale landkaarten in bedrijf, infopunt m.b.t. Guy Gibson, recreatie infopunt voor omgeving.
- Restauratie diverse panden waaronder authentiek Bakhuys in De Heen met werkende houtbakoven.
- In 2014 hebben wij een restauratieproject i.s.m. Mijn Mooi Brabant afgerond.

Vraag 3: Staat u er voor open om meer met het thema erfgoed te doen?

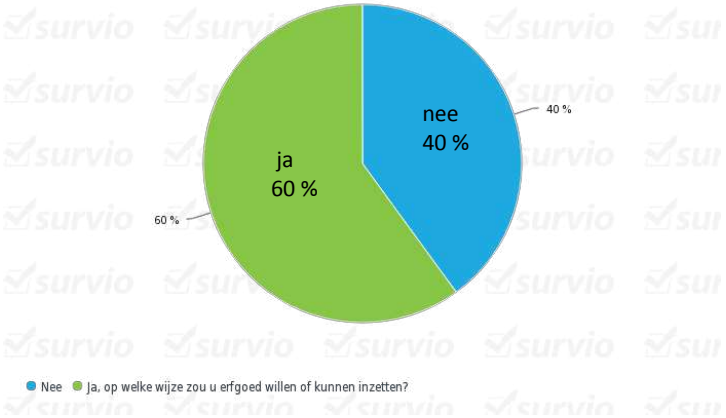

Ja:

- Doorgaan met de promotie via televisie.
- Geen idee.
- Vastleggen collecties, archiefonderzoek, ontwikkelen historische rondleidingen, etc.
- Zoals we nu open dagen e.d. organiseren met diverse vrijwilligers i.c.m. kunst en ambacht.
- Ten behoeve van cultuur, ambacht en educatie.
- Thema arrangement zijn mogelijk.

Vraag 4: Wat zijn voor u de meest aansprekende erfgoediconen in de gemeente Steenbergen?

- Diverse panden binnenstad, Gummaruskerk, protestante kerk, Fort Henricus, Beneden en bovensas. De polders en dijken landschap.
- Vila Moors / Loods + kraan haven / Gummaruskerk / Kaaistraat 24.
- De kerk.
- Gummaruskerk, voormalig gemeentehuis Dinteloord, hervormde kerk Dinteloord.
- De Heen oa Bakhuys, Beneden- en Bovensas
- Gebouwen, inrichtingen en polders die verweven zijn met de inwoners en de geschiedenis van Steenbergen.

Vraag 5: Immaterieel erfgoed gaat over tradities en gebruiken die van generatie op generatie worden doorgegeven. Een voorbeeld hiervan is het 'Prijsdansen op kermismaandag in Nieuw-Vossemeer'. Welke tradities of gebruiken zijn volgens u belangrijk om door te geven aan de volgende generaties?

- De bestaande zaken zoals dodenherdenking, koningsdag, intocht Sinterklaas, activiteiten gericht op onze natuur zoals wandelingen door de slikken en gorzen, etc
- ben ik nog niet van op de hoogte
- MUZA feesten Dinteloord, carnavals optochten, carnavalsmis (Welberg), Kleine Tour, Suikerstadmars Dinteloord.

Vraag 6: Militair erfgoed vindt de gemeente een belangrijk erfgoedthema binnen de gemeente Steenbergen, met name de Tweede Wereldoorlog en de West-Brabantse Waterlinie. Bent u het hiermee eens?

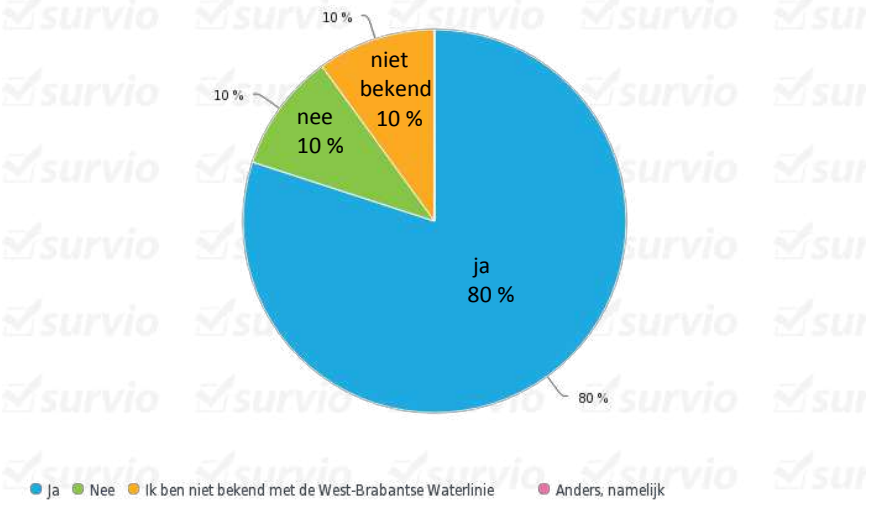

Vraag 7: Kunt u aangeven welke categorieën erfgoed u nog meer belangrijk vindt?

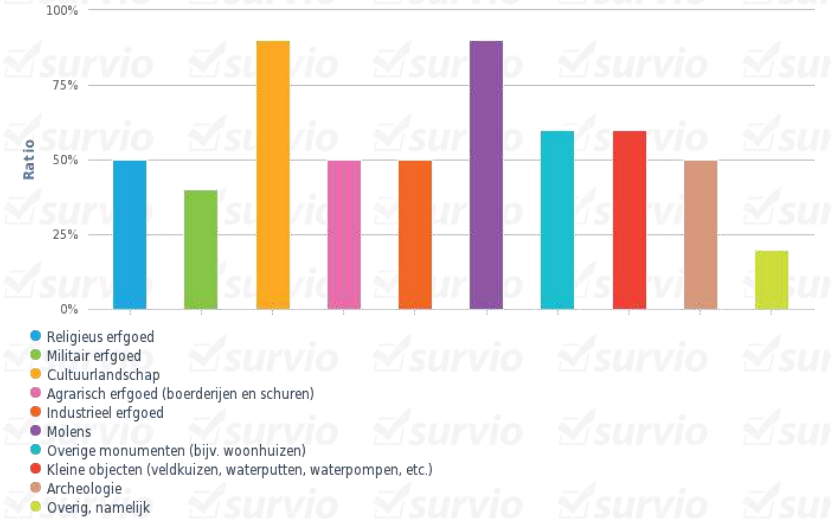

Overig namelijk:

- Oude niet meer bestaande industrieën zoals vlas, turf en meekrapcultuur.
- Ambachten, in de Gemeente geboren personen die belangrijk voor de geschiedenis zijn geweest.

Vraag 8: Is het erfgoed naar uw mening voldoende zichtbaar in de gemeente Steenbergen?

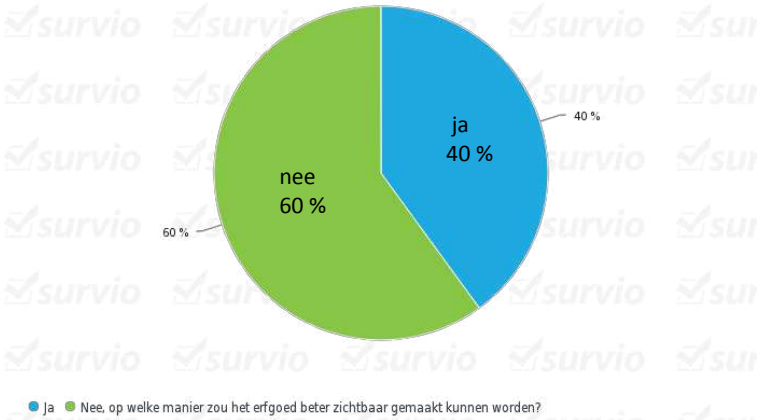

Nee, op welke manier zou het erfgoed beter zichtbaar gemaakt kunnen worden?

- Te weinig promotie, rondleidingen etc.
- De bewoners van de gemeente zijn de visitekaartjes voor de toerist, die moeten weten welk erfgoed er is.
- Meer informatie over erfgoed in openbare ruimte. En meer laten zien hoe Steenbergen er vroeger uit zag.
- Moet ook on-line (via internet) zichtbaar zijn. Bordjes op rijks- en gemeentelijke monumenten.
- Meer aandacht aan geven. Meer reclame voor maken.
- Goede folder maken, website aanpassen.

Vraag 9: Ieder tweede weekend van september is het landelijke Open Monumentendag . De gemeente Steenbergen doet hier ook aan mee. Bent u op de hoogte van de Open Monumentendag in de gemeente Steenbergen?

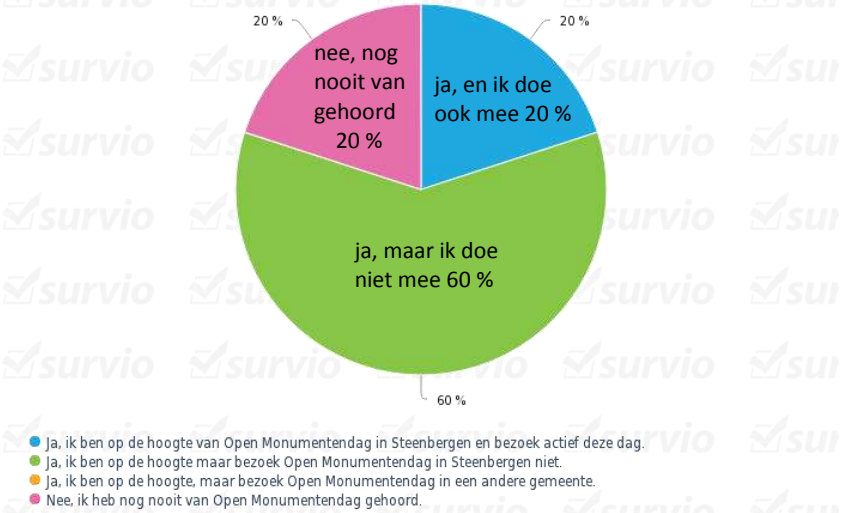

Vraag 10: Zou u zelf deel willen nemen aan de Open Monumentendag?

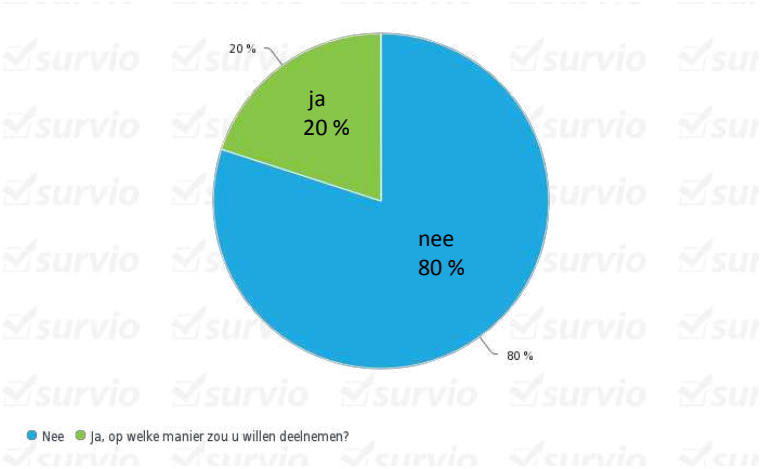

Ja op welke manier:

- Wij hebben in 2015 meegedaan, afhankelijk van de vrijwilligers willen wij graag meedoen.

Vraag 11: Op 28 september organiseert de gemeente Steenbergen een beeldbepalende raadsvergadering over het erfgoedbeleid. In verband met de organisatie van de avond willen we graag weten hoeveel mensen interesse hebben om de avond bij te wonen. Bent u geïnteresseerd hierbij aanwezig te zijn? (U ontvangt nog een uitnodiging voor de vergadering onafhankelijk van het antwoord dat u hier invult)

Vraag 12: Heeft u verder nog opmerkingen of suggesties voor de gemeente met betrekking tot erfgoed?

- Een SWOT analyse zou mijn uitgangspunt zijn.
- Ja, dat de buitengebieden zoals bv de Oude Heijdijk en de Stoofdijk gebruikt worden waarvoor ze opgezet zijn. nl een rustig woongebied en voor recreatieve fietsroutes. Niet voor het sluipverkeer naar de A4 en gebruikt wordt als racebaan. Want ook deze dijken zijn met hun agrarische deelnemers ook een deel van het erfgoed en wordt door de moderne tijd en gemeentelijke beslissingen helemaal teniet gedaan.

Enquête: Doelgroep Onderwijsinstellingen

Vraag 1: Speelt erfgoed op dit moment een rol in uw onderwijsprogramma?

Ja op de volgende manier:

- Structureel lesaanbod erfgoed in de groepen 3 t/m 8. In de groepen 1 en 2 in themavorm.
- Wij hebben als school een cultuurbeleidsplan.
- Tijdens de geschiedenislessen bv. jet en jan in groep 5.
- Workshops, lessen, uitstapjes.
- Verwerkt in projecten, lessen en museabezoeken.
- Project Jet en Jan in groep 5.

Vraag 2: Heeft u er behoefte aan om erfgoededucatie in uw onderwijsprogramma op te nemen?

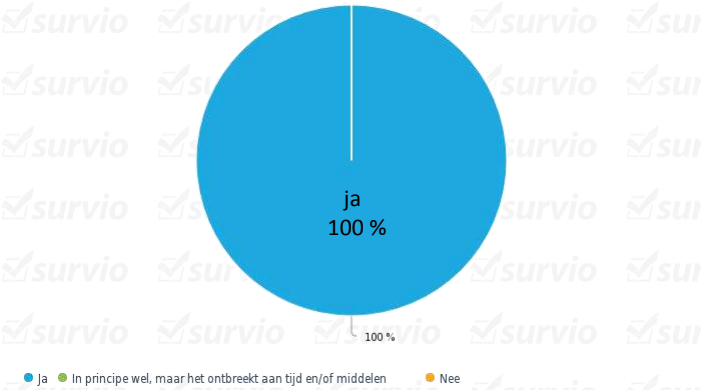

Vraag 3: Werkt u voor de invulling van uw onderwijsprogramma op het gebied van erfgoed samen met één of meerdere van de volgende erfgoedinstanties?

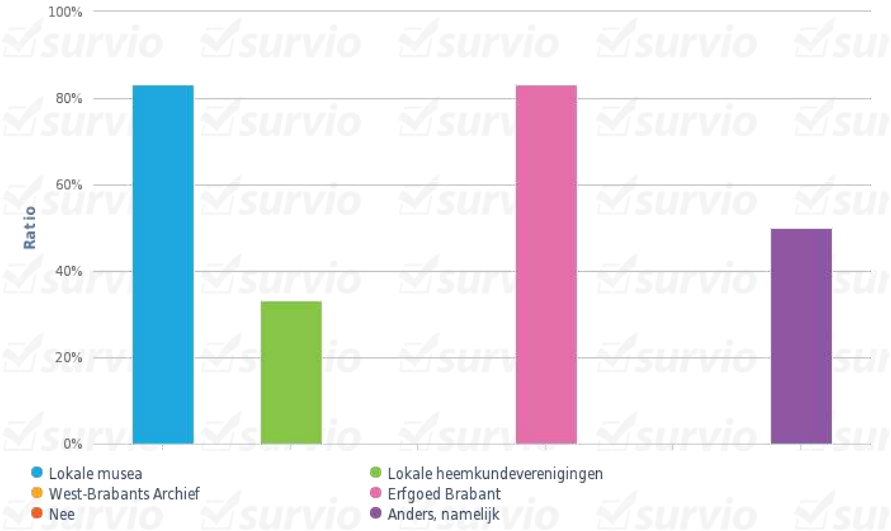

Anders, namelijk

- Zelf ontwikkelde lessen
- regionale musea
- landelijk aanbod

Vraag 4: Heeft u behoefte aan ondersteuning vanuit de gemeente?

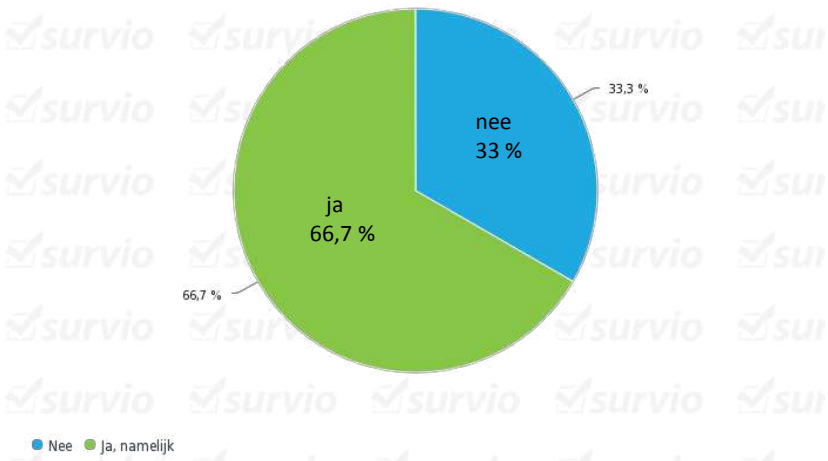

Ja, namelijk

- Met de cultuurcoach culture lessen ontwikkelen of activiteiten.
- Samenwerken met cultuurcoach.
- Fijn als er een lijst met mogelijkheden wordt geboden voor de verschillende groepen.
- Inzet van de cultuurcoördinator (koppeling met kunst- en cultuur).

Vraag 5: Wat zijn voor u de meest aansprekende erfgoediconen in de gemeente Steenbergen?

- Benedensas
- Kerken
- Oude gemeentehuizen
- Prijsdansen Nieuw-Vossemeer

- Waterpoort
- Project Jet en Jan
- Project Meesterwerken met plaatselijke kunstenaars
- bijzondere bouwwerken
- Tweede wereldoorlog
- Polders en dijken
- Ambachten, tradities en gebruiken
- Agrarisch erfgoed
- de holle Roffel
- AM de Jong museum
- Molen Assumburg

Vraag 6: Militair erfgoed vindt de gemeente een belangrijk erfgoedthema binnen de gemeente Steenbergen, met name de Tweede Wereldoorlog en de West-Brabantse Waterlinie. Bent u het hiermee eens?

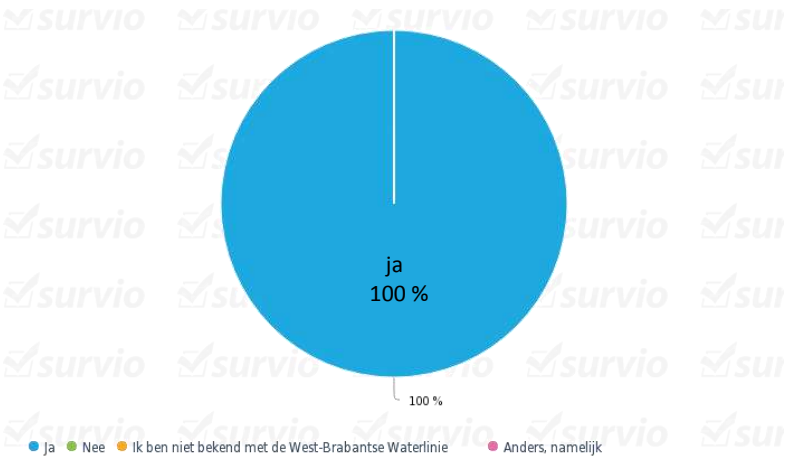

Vraag 7: Kunt u aangeven welke categorieën erfgoed u nog meer belangrijk vindt?

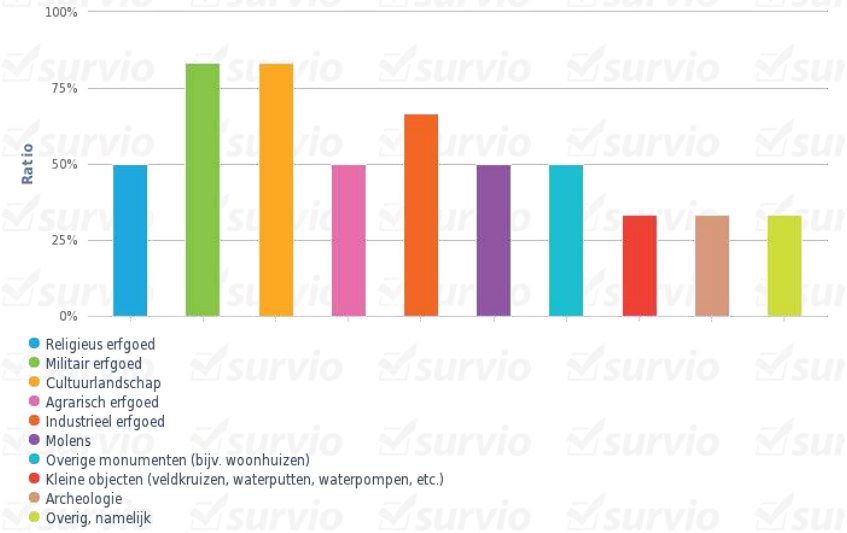

Overig, namelijk

- Afhankelijk van de leeftijd van de kinderen
- Kunst

Vraag 8: Op 28 september organiseert de gemeente Steenbergen een beeldbepalende raadsvergadering over het erfgoedbeleid. In verband met de organisatie van de avond willen we graag weten hoeveel mensen interesse hebben om de avond bij te wonen. Bent u geïnteresseerd hierbij aanwezig te zijn? (U ontvangt nog een uitnodiging voor de vergadering onafhankelijk van het antwoord dat u hier invult)

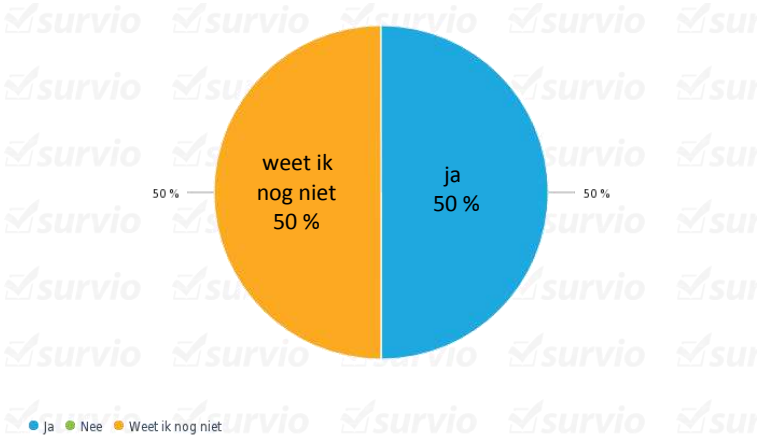

Vraag 9: Heeft u verder nog opmerkingen of suggesties voor de gemeente met betrekking tot erfgoed?

- Wel interesse om te komen maar op onze school hebben we op 28-9 een bijeenkomst voor het buurtcultuurproject wat wij gaan starten in het nieuwe schooljaar 2016-2017. Samen met de bewoners van onze wijk en alle kernpartners wordt o.l.v. een kunstenares de eerste fase van ideeën ophalen gestart.
- Combinatiefunctionaris cultuur aanhouden ter concrete ondersteuning van het onderwijs.

Enquête: Doelgroep ZLTO/Agrariërs

Vraag 1: Voelt u zich verbonden met het cultureel erfgoed van de gemeente Steenbergen?

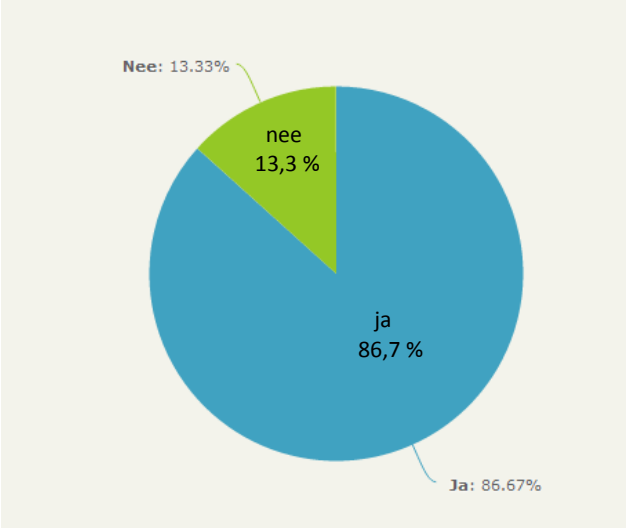

Vraag 2: Heeft u in uw werk als agrarisch ondernemer al eens te maken gehad met cultureel erfgoed? Zo ja, hoe heeft u dit ervaren, als een kans (positief) of als een bedreiging (negatief)?
7 x nee
2 x Ja, positief
1 x zijdelings, niet direct

Vraag 3: Enkele jaren geleden heeft de gemeente Steenbergen een inventarisatie van archeologische waarden gemaakt. De gemeente wil nu de stap naar beleidsontwikkeling ten aanzien van archeologie maken. Heeft u belangstelling om hierbij betrokken te worden?

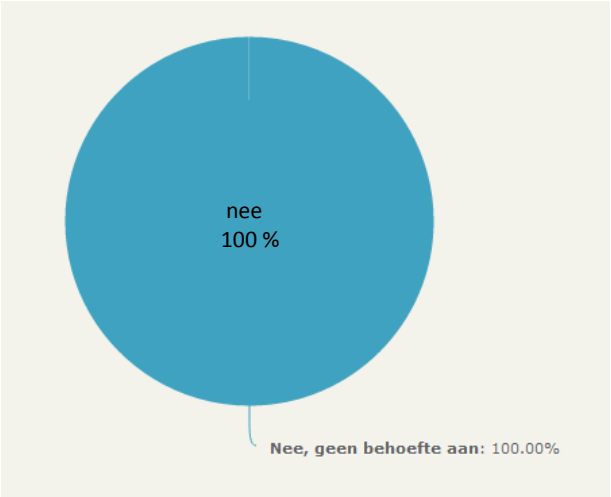

Vraag 4: Militair erfgoed vindt de gemeente een belangrijk erfgoedthema binnen de gemeente Steenbergen, met name de Tweede Wereldoorlog en de West-Brabantse Waterlinie. Bent u het hiermee eens?

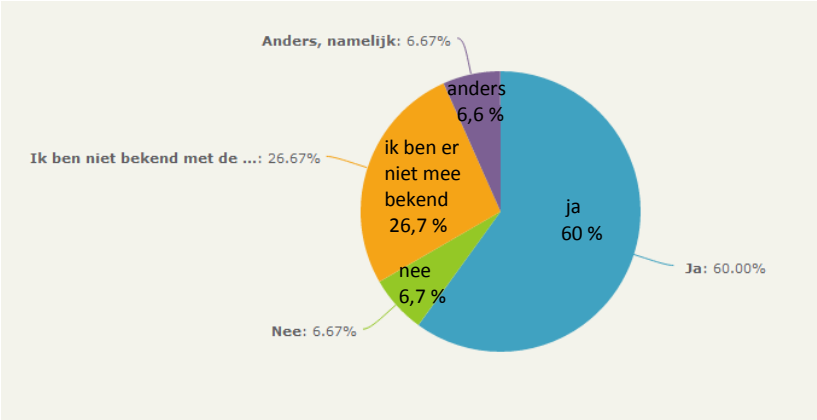

Anders namelijk:

- Omwalling van de stad en andere verdedigingswerken.

Vraag 5: Kunt u aangeven welke categorieën erfgoed u nog meer belangrijk vindt?

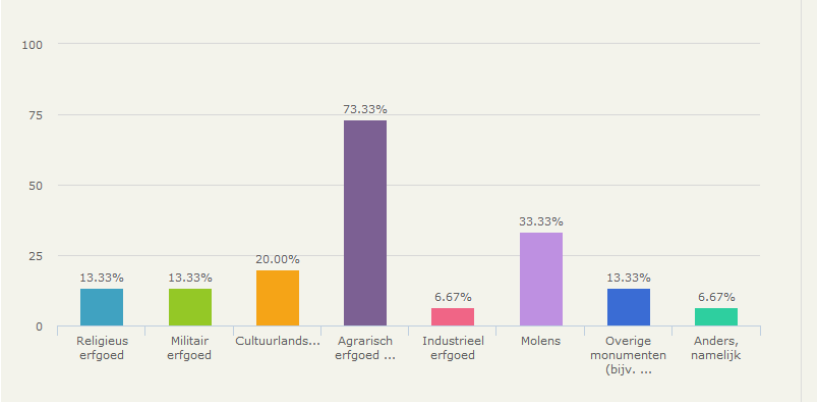

Vraag 6: Heeft u behoefte aan extra ondersteuning vanuit de gemeente ten aanzien van erfgoed?

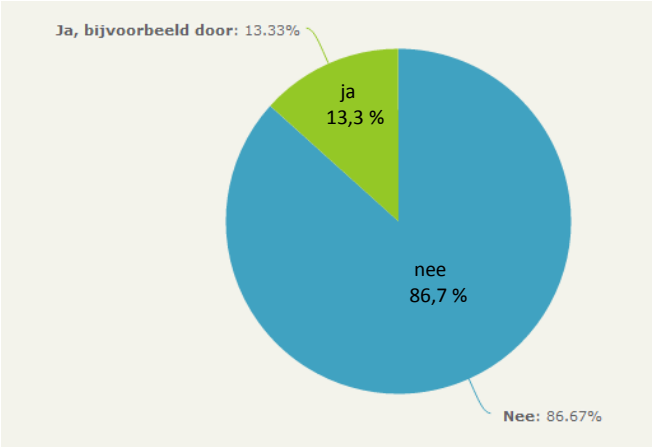

Ja bijvoorbeeld door:

- Indien inwoners hun woning willen verbeteren maar tegen begrenzingen van de gemeente (lees het niet mogen aanpassen van gevels) en de inwoners dus voor een grotere investering komen te staan.

Vraag 7: Op 28 september organiseert de gemeente Steenbergen een beeldbepalende raadsvergadering over het erfgoedbeleid. In verband met de organisatie van de avond willen we graag weten hoeveel mensen interesse hebben om de avond bij te wonen. Bent u geïnteresseerd hierbij aanwezig te zijn? (U ontvangt nog een uitnodiging voor de vergadering onafhankelijk van het antwoord dat u hier invult)

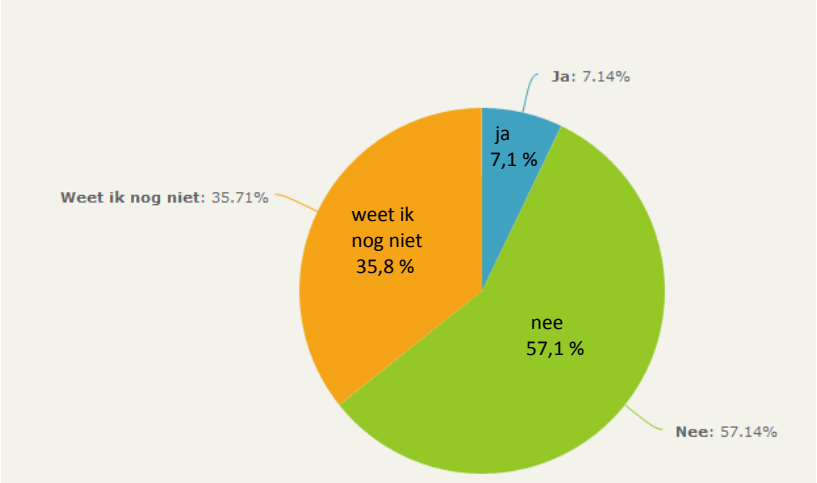

Vraag 8: Heeft u verder nog opmerkingen of suggesties voor de gemeente met betrekking tot erfgoed?

- Over het algemeen ben ik voor het behoud van erfgoed. Echter indien men zijn/haar gebouw wil klaar wil maken voor de toekomst, komen ze nu te staan voor hogere investering aangezien het aangezicht niet gewijzigd mag worden. Hieronder een voorbeeld: indoen men dubbelglas wil plaatsen. Boogramen zijn duurder dan de gewone rechthoekige ramen. Ik vind niet dat je mensen deze hogere kosten uit eigen zak moeten betalen omdat de goegemeente vindt dat het aangezicht niet mag wijzigen en dus een boograam moet. Daarom zouden de meerkosten van deze boogramen door de goegemeente vergoedt moeten worden.

gemeente **Steenbergen**

Buiten de Veste 1, 4652 GA Steenbergen
Postbus 6, 4650 AA Steenbergen
tel. 14 0167
fax (0167) 54 34 99
e-mail info@gemeente-steenbergen.nl
website www.gemeente-steenbergen.nl